

Львівський державний університет
внутрішніх справ

**ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНЕ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ**

*Збірник тез
науково-практичного семінару*

01 грудня 2017 року

Львів

УДК 343.13+343.98
П78

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет
Вченою радою Львівського державного університету
внутрішніх справ
(протокол від 29 листопада 2017 р. № 4)

У п о р я д н и к и :

А. Я. Хитра, кандидат юридичних наук, доцент
Р. М. Шехавцов, кандидат юридичних наук, доцент
Є. В. Пряхін, кандидат юридичних наук, доцент
С. І. Марко, кандидат юридичних наук, доцент

П78 **Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудо-**
вого розслідування: збірник тез науково-практичного семінару
(01 грудня 2017 року) / упор. А.Я. Хитра, Р.М. Шехавцов,
Є.В. Пряхін, С.І. Марко. – Львів: ЛьвДУВС. – 243 с.

Збірник містить тези доповідей та повідомлень учасників науково-практичного семінару «Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування», яка відбудеться 01 грудня 2017 року у Львівському державному університеті внутрішніх справ.

У публікаціях українських учених і практиків висвітлено проблемні аспекти процесуального та криміналістичного забезпечення досудового розслідування. Наведено досвід фахівців у пошуку ефективних шляхів його удосконалення.

Опубліковано в авторській редакції.

УДК 343.13+343.98

© Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2017

ЗМІСТ

Благута Р.І. РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ	8
.....	10

РОЗДІЛ І

КРИМІНАЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Абламський С. Є. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ІНСТИТУТУ ЗАКОННОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	11
Александров О. Г. ОСОБЛИВОСТІ ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ОБ'ЄКТА (ОСІБ ЧИ РЕЧЕЙ) ДЛЯ ВПІЗНАННЯ У РЕЖИМІ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ	15
Ангеленюк А.-М. Ю. ПРОЦЕСУАЛЬНЕ КЕРІВНИЦТВО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ТА САМОСТІЙНІСТЬ СЛІДЧОГО ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	19
Басиста І. В., Тулик Х. І. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ	22
Бесчастний В. М., Одерій О. В. ВІДКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ (ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ)	26
Гуцуляк Ю. В. ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ РЕЗУЛЬТАТІВ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ	30
Дрозд В. Г. ГНОСЕОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ НА ПІДСТАВІ УГОД	34
Дудко О. В. КОНФІДЕНЦІЙНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	37
Замкова Я. В. ВИСНОВОК ЕКСПЕРТА ЯК ОДНА ІЗ ПІДСТАВ ОБГРУНТОВАНOSTІ РІШЕННЯ СУДУ В СТАДІЇ ПІДГОТОВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ	39
Казімов Р. Р., Татарин І. І. ОСОБЛИВОСТІ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ ОКРЕМІЙ КАТЕГОРІЇ ОСІБ	41
Канцір В. С. МЕЖІ ВТРУЧАННЯ У ПРАВА ТА СВОБОДИ ГРОМАДЯН ПІД ЧАС ПРОВАДЖЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	44
Керевич О. В. ДИПЛОМАТИЧНИЙ ІМУНІТЕТ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	47

Климчук М. П., Лисецький О. О. СЛІДЧИЙ ЯК НОСІЙ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ ФУНКЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	50
Ковальчук С. О. ВИКОРИСТАННЯ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ СЛІДЧИМ СУДДЕЮ ДЛЯ ОБГРУНТУВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ РІШЕНЬ	54
Комісарчук Ю. А., Багин С. С. ПРОБЛЕМАТИКА ДОТРИМАННЯ ПРАВ НЕПОВНОЛІТНІХ ПРИ ОБРАННІ ЩОДО НИХ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ	58
Копин М. В. РОЛЬ СЛІДЧОГО СУДДІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	61
Кунтій А. І. ВРУЧЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО РІШЕННЯ СЛІДЧОГО ПРО ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЯК НАСЛІДОК ОСКАРЖЕННЯ ТАКОГО РІШЕННЯ.....	64
Леон Я. О. ВИДИ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ ЗА ЧИННИМ КПК.....	68
Лозинська Ю. І. ЩОДО ФОРМУВАННЯ ДОКАЗІВ З ПОКАЗАНЬ СВІДКІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	71
Лоневський Л. М. ЩОДО АКТУАЛЬНОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПИТАНЬ ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ОПЕРАТИВНО- РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ, ЗБОРІВ (ОБОВ'ЯЗКОВИХ ПЛАТЕЖІВ).....	74
Луцик В. В. ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ФРАНЦІЇ	76
Майстренко М. М., Вигінний І. Р. ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПОТЕРПІЛОГО ЗА КПК ШВЕЙЦАРІЇ	79
Мудрецька Г. В. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОБЧИСЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ У ВИПАДКУ ПОВЕРНЕННЯ СУДОМ ПРОКУРОРУ ОБВИНУВАЛЬНОГО АКТУ	82
Палюх А. І. ФОРМИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У ДОКАЗУВАННІ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	86
Ратнова А. В. ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКУМЕНТ ЯК ДЖЕРЕЛО ДОКАЗУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	90
Романів О., Хитра А. Я. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАКОННОСТІ, ЯК ОДНІЄЇ ІЗ ЗАСАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ	94
Ряшко О. В. ПОНЯТТЯ ЗМАГАЛЬНОСТІ ТА ЇЇ НОРМАТИВНИЙ ЗМІСТ	98

Сидорук А. М., Твердий Р. І. КЛАСИФІКАЦІЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ	101
Сігайло О. М. КРИМІНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЯК ОДНА ІЗ СКЛАДОВИХ РОЗШУКУ ОБВИНУВАЧЕНОГО, ЯКИЙ УХИЛЯЄТЬСЯ ВІД СУДУ ЗА ГОСПОДАРСЬКІ ЗЛОЧИНИ	104
Татарин І. І., Мосін М.С. УСТАНОВЛЕННЯ МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ РАДІОЕЛЕКТРОННОГО ЗАСОБУ	106
Тетерятник Г. К. УЧАСТЬ АНАЛІТИКІВ У РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	110
Ткачик А.Б. ОБМЕЖЕННЯ ТАЄМНИЦІ СПІЛКУВАННЯ В ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ	112
Федак О. Р. ДОПУСК ЗАХИСНИКА ДО ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ	115
Фоміна Т. Г. ЗАСТОСУВАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ТРИМАННЮ ПІД ВАРТОЮ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКСТРАДИЦІЇ	119
Фролов О. П. ПРОВЕДЕННЯ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ОФОРМЛЕННЯ ОБШУКУ СТОСОВНО ОКРЕМОЇ КАТЕГОРІЇ ОСІБ	123
Хитра А. Я. ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОНИКНЕННЯ ДО ЖИТЛА ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ	130
Черняховська Н. Е. ОЗНАКИ СТРОКІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	135
Шехавцов Р. М. ОСОБЛИВОСТІ НАКЛАДЕННЯ АРЕШТУ МАЙНА ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	138
Школьніков В. І., Письменний Д. П. ІНФОРМАЦІЯ З ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛІ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ ЯК ДОКАЗ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	143

РОЗДІЛ II КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Амеліна А. С. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ В СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ	147
Білоус Р. В. ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ У ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ЗБАГАЧЕННЮ	151

Болгов Р. О. АНАЛІЗ ІНФОРМАЦІЇ В ДЕТЕКТИВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ І КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ АСПЕКТИ	153
Ботнаренко І. А. ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ АБО ІНШОЇ НЕЗАКОННОЇ УГОДИ ЩОДО ЛЮДИНИ	158
Брисковська О. М. ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ ПІД ЧАС ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ РЕВІЗІЙ	162
Гаврилюк Н. В., Захарова О. В.	166
АСПЕКТИ СУЧАСНОГО РАБСТВА: ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ.....	166
Гарасимів О. І. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯД ТРУПА З ОЗНАКАМИ НАСИЛЬНИЦЬКОЇ СМЕРТІ НА МІСЦІ ЙОГО ВИЯВЛЕННЯ	168
Дуфенюк О. М. ПОНЯТТЯ «ПРИВАТНОГО» ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	172
Захарова О. В., Васильєва С. М. ВИКОРИСТАННЯ ДЕРМАТОГЛІФІКИ У ДОСЛІДЖЕННІ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ	176
Калаянова О. Д. ФІЗІОЛОГІЯ ТА ІНШІ АСПЕКТИ ЛЮДИНИ В КРИМІНАЛІСТИЧНОМУ ДЕТЕКТУВАННІ НАМІРІВ	179
Ковальська М. Ю. СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ПИТАНЬ РОЗСЛІДУВАННЯ БАНДИТИЗМУ	183
Кофанов А. В. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ХІМІЧНОГО АНАЛІЗУ ВИБУХОВИХ РЕЧОВИН, ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	186
Крілик Н. М., Пряхін Є. В. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНІХ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	190
Лоза А. І. СУЧАСНЕ КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ОБЛАДНАННЯ, ЯКЕ ВИКОРИСТОВУЄТЬСЯ ПРИ ОГЛЯДІ МІСЦЯ ПОДІЇ	194
Марко С. І. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ВИБУХУ, ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ ТА РЕЧОВИН	198
Нагорняк Ю. В. ОСОБА НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПІДОЗРЮВАНОГО ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КДТП	202
Никифорчук Д. Й., Василичук В. І. АНАЛІТИЧНА РОБОТА ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ В СФЕРІ ЕКОНОМІКИ.....	207

Полуніна Л. В. ОСОБЛИВОСТІ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ХУЛІГАНСТВА.....	209
Пряхін Є. В. ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	213
Пряхіна Н. О., Пташник-Середюк О. І. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПОТЕРПІЛОГО	216
Сибірна Р. І., Гап'як С. С. ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ	219
Сивак Ю. М., Захарова О. В. ІДЕНТИФІКАЦІЯ ОСОБИ ЗА СЛІДАМИ ЗАПАХУ	223
Тараніч Є. А. ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ, ПОВ'ЯЗАНИМ З НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ НАРКОТИКІВ	226
Теслюк І. О. КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ ПІД ЧАС ОГЛЯДУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ВБИВСТВА	228
Ткач В. Р. УПРАВЛІННЯ НА МІСЦІ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ. АЛГОРИТМ ДІЙ ТА РОЗПОДІЛ ОБОВ'ЯЗКІВ УЧАСНИКІВ – ЗАПОРУКА УСПІШНОГО ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ	232
Цільмак О. М. АЛГОРИТМ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ М.Ф. КВІНТІЛАНА «ЕВРИСТИЧНІ ЗАПИТАННЯ»	234
Черенков А. М. ПРОБЛЕМАТИКА ДОКАЗУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ЗБАГАЧЕННЯ	238

РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

П'ять років минуло з часу набрання чинності новим КПК України і якщо на самому початку «батьки» реформи кримінального судочинства звертали увагу на те, що пройшло ще надто замало часу для обґрунтованої критики, вважаємо, що на сьогодні накопичений досвід діяльності органів досудового розслідування, прокуратури, слідчих суддів, суду дозволяє проводити його узагальнення з метою виокремлення проблемних питань нормативно-правової регламентації кримінальної процесуальної діяльності з розслідування злочинів та практики її реалізації. Основою такого узагальнення, на наше глибоке переконання, повинно виступати акумулювання результатів різноаспектних досліджень кримінальної процесуальної діяльності з розслідування злочинів, що проводяться в рамках кримінального процесу, криміналістики, юридичної психології, з метою формування цілісних уявлень про досудове розслідування злочинів та його окремі елементи, які б дозволили розкрити особливості практики реалізації функції кримінального переслідування на підставі положень КПК України 2012 року шляхом поєднання в собі пошуково-пізнавальної, засвідчувальної, імперативної складової цієї діяльності та їх нормативно-правову регламентацію.

Дослідження сутності, змісту та структури кримінальної процесуальної діяльності з розслідування злочинів як складного за своїм змістом та будовою соціально-правового явища у вітчизняній теорії кримінального процесу, криміналістики, юридичної психології здійснюються вже понад 180 років. За цей час на території нашої держави відбулося шість масштабних змін кримінального процесуального законодавства (1864, 1922, 1927, 1960, 2001, 2012), що супроводжувалися численними фундаме-

нтальними роботами вчених-юристів. Накопичений на сьогодні об'єм теоретичних знань про слідчі дії є значним. Дослідженню піддавались реалізація та захист конституційних прав та свобод громадян під час проведення слідчих дій, процесуальна форма та особливості тактики проведення та фіксування слідчих дій та окремих їх різновидів, прокурорський нагляд та судовий контроль за законністю та обґрунтованістю їх здійснення, оцінка та використання в доказуванні їх результатів, процесуальні та криміналістичні особливості застосування спеціальних знань під час слідчих дій, психологія проведення слідчих дій тощо. Однак, остання реформа кримінального процесуального законодавства в Україні очевидно зумовлює необхідність здійснення ревізії положень кримінальних процесуальних, криміналістичних та психологічних теорій та вчень, що розкривають сутність, зміст, проведення та використання у кримінальному провадженні слідчих дій для збирання доказів під час досудового розслідування. Підставами для такого висновку виступають запровадження законодавцем для визначення основного засобу збирання доказів у кримінального провадженні замість терміну слідчі дії – слідчі (розшукові) дії, перегляд системи слідчих (розшукових) дій (зокрема, виключення з нього виїмки, відтворення обстановки та обставин події, очної ставки та запровадження нових слідчих (розшукових) дій (слідчий експеримент, допит свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні, одночасний допит двох чи більше раніше допитаних осіб, допит, впізнання у режимі відео конференції під час досудового розслідування, окремого згадування потребують негласні слідчі (розшукові) дії, які відповідно до ч. 1 ст. 246 КПК України є принципово новим різновидом слідчих (розшукових) дій)), зміни в процесуальній формі прийняття процесуальних рішень та проведення окремих слідчих (розшукових) дій (зокрема, щодо отримання дозволів на проведення оглядів, обшуків, тривалості допиту, призначення експертизи, проведення окремих негласних слідчих (розшукових) дій) тощо. Одним з питань, яке є вельми актуальним для сьогодення є запуск інституту дізнання у кримінальному провадженні, здійснення якого вимагає безумовного наукового супроводження

формування його нормативно-правової бази як у кримінальному так і у кримінальному процесуальному законодавстві.

Роман Благута

*ректор Львівського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент*

РОЗДІЛ І

КРИМІНАЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Абламський С. Є.

доцент кафедри кримінального процесу
та організації досудового слідства

кандидат юридичних наук

(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ІНСТИТУТУ ЗАКОННОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Сьогодні в Україні, як до речі й в багатьох європейських країнах, тема утвердження та забезпечення прав і свобод людини широко обговорюється у різних ракурсах. Особливо гостро це питання стоїть у сфері кримінального судочинства, оскільки досягнути в ній балансу між приватним і публічним інтересом часом дуже важко. До того в різні часи історії людства відношення до захисту й охорони прав, свобод і законних інтересів особи було діаметрально протилежним і не завжди справедливим. І лише з розвитком та опануванням державою демократичних і гуманістичних засад кримінального процесу простежується зміна у відношенні до охоронюваних прав і свобод, а отже й необхідності ефективного їх захисту.

За чинним КПК України одним із правозахисних механізмів є інститут законного представництва, процесуальне регулювання якого характеризується певними прогалинами. Зокрема, відповідно до положень ч. 1 ст. 44 КПК України, якщо підозрюваним, обвинуваченим є неповнолітній або особа, визнана у встановленому законом порядку недієздатною чи обмежено дієздатною, до участі в процесуальній дії разом з ним залучається його законний представник.

В одній із доповідей ми вже звертали увагу на відсутність законодавчої норми, яка б регулювала процесуальний порядок

залучення законного представника неповнолітнього свідка, а також визначала права і обов'язки останнього [1, с. 459–461]. Аналогічна прогалина, що потребує свого вирішення, стосується і свідка, який у встановленому законом порядку визнаний недієздатною або обмежено дієздатною особою.

Крім того, не врегульованим у КПК України залишається питання законного представництва неповнолітніх осіб, які не досягли віку кримінальної відповідальності, але до яких можливе застосування примусових заходів виховного характеру. Відповідно до положень ст. 498 КПК України кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів виховного характеру, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, здійснюється внаслідок вчинення особою, яка після досягнення одинадцятирічного віку до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність. Тобто це група осіб у віці від 11 до 16 років, яких можна поділити на дві підгрупи: 1) особи у віці від 11 до 14 років, до яких у будь-якому разі при вчиненні кримінального правопорушення застосовуються примусові заходи виховного характеру. Категорія осіб даної групи відноситься до малолітніх (п. 11 ч. 1 ст. 3 КПК України); 2) особи у віці від 14 до 16 років, вчинене суспільно-небезпечного діяння яких не підпадає під дію норми ч. 2 ст. 22 КК України. Зокрема, у зазначеній нормі міститься вичерпний перелік видів злочинів, кримінальна відповідальність за які настає у віці від 14 років. Таким чином, загальною ознакою для обох груп є те, що зазначені категорії осіб не є суб'єктами злочину, а отже не можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності.

Тим часом, ані в загальній нормі, в якій безпосередньо врегульовано питання участі законного представника підозрюваного, обвинуваченого (ст. 44 КПК України), ані в спеціальних (параграф 2 глави 38 КПК України), що стосуються застосування примусових заходів виховного характеру до осіб, які не досягли віку кримінальної відповідальності, про участь законного представника останнього не йдеться. Лише у ч. 2 ст. 502 КПК України передбачено, що ухвала суду про дострокове звільнен-

ня від примусових заходів виховного характеру може бути постановлена за наслідками клопотання неповнолітнього, його захисника, законного представника або прокурора. Натомість слід зауважити, що обов'язкова участь законного представника неповнолітнього, стосовно якого застосовуються примусові заходи виховного характеру, є одним із проявів реалізації завдання кримінального провадження в частині охорони прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження.

Звертаючись до піднятої проблематики, В. В. Романюк запропонував ч. 3 ст. 499 КПК України доповнити додатковим положенням наступного змісту: «При проведенні слідчих (розшукових) дій за участю малолітньої особи забезпечується участь законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря» [2, с. 243]. В цілому підтримуючи наведену авторську позицію, все ж таки слід зробити деякі зауваження. Вважаємо, що передбачивши участь законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря лише стосовно малолітньої особи дещо звужить коло неповнолітніх, яким слід забезпечити зазначених учасників. Підтвердженням цього є приведені вище групи осіб, до яких застосовується примусові заходи виховного характеру. На наш погляд, ч. 3 ст. 499 КПК України доцільно викласти в такій редакції: «У кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів виховного характеру участь захисника та законного представника є обов'язковою. При проведенні слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітнього, стосовно якого передбачається застосування примусових заходів виховного характеру, забезпечується участь педагога або психолога, а за необхідності – лікаря».

В продовження звернемо увагу на регламентацію участі законного представника у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру. Це питання безпосередньо не унормовано ані в ст. 44 КПК України, ані в главі 39 КПК України. Відповідно до ч. 1 ст. 503 КПК України кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, здійснюється за наявності достатніх підстав вважати, що: 1) особа вчинила суспільно небезпечне діяння, передбачене законом України про кримінальну відповідальність, у стані неосудності; 2) особа вчинила кримі-

нальне правопорушення у стані осудності, але захворіла на психічну хворобу до постановлення вироку. Натомість згідно вимог положення ч. 1 ст. 44 КПК України законний представник залучається, якщо особа визнана у встановленому законом порядку недієздатною чи обмежено дієздатною. При цьому не кожна неосудна особа може бути визнана недієздатною чи обмежено дієздатною. У такому разі в практичній площині можуть виникнути непорозуміння або навіть й зловживання під час залучення законного представника у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру, адже законодавець не вимагає обов'язкової участі останнього. Тож, на нашу думку, ч. 1 ст. 507 КПК України доречно викласти у такій редакції: «У кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру участь захисника та законного представника є обов'язковою».

Поряд із запропонованими вище змінами також вважаємо за доцільне удосконалити положенням ст. 44 КПК України. На наш погляд, положення цієї статті повинні стосуватися загального порядку регулювання процесуального інституту законного представництва. З цією метою пропонуємо викласти її в наступній редакції: «Стаття 44. Законне представництво. 1. Якщо особа є неповнолітньою або визнана у встановленому законом порядку недієздатною чи обмежено дієздатною, або стосовно неї передбачається застосування примусових заходів медичного характеру, до участі в процесуальній дії разом з нею залучається її законний представник» Інші частини ст. 44 КПК України залишити у чинній редакції.

Таким чином, участь законного представника повинна бути обов'язковою у: 1) кримінальному провадженні щодо неповнолітніх (дане положення стосується неповнолітніх не залежно від їх статусу); 2) кримінальному провадженні, участь в якому приймають недієздатні чи обмежено дієздатні особи; 3) кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру. Зазначене зумовлено підвищенням характером охорони прав, свобод і законних інтересів перерахованих осіб, які з певних причин не здатні самостійно у повній мірі реалізувати законні права та інтереси, а отже й захистити їх.

Список використаних джерел:

1. Абламський С. Є. Законне представництво неповнолітнього свідка в кримінальному провадженні. Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: тези Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмель-

ницький, 3 березня 2017 року). Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2017. С. 459–461.

2. Романюк В. В. Кримінальне судочинство щодо неповнолітніх: монографія. Харків: «Друкарня Мадрид», 2016. 252 с. (Серія «Бібліотечка слідчого і детектива: учасники кримінального провадження»).

Александров О. Г.

провідний спеціаліст кафедри фінансових розслідувань
факультету підготовки, перепідготовки та
підвищення кваліфікації працівників податкової міліції
(Університет державної фіскальної служби України)

ОСОБЛИВОСТІ ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ОБ'ЄКТА (ОСІБ ЧИ РЕЧЕЙ) ДЛЯ ВПІЗНАННЯ У РЕЖИМІ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ

Відеоконференція – це інформаційна технологія, що забезпечує одночасно двосторонню передачу, обробку, перетворення і візуалізацію інтерактивної інформації на відстань, у режимі реального часу з допомогою апаратно-програмних засобів обчислювальної техніки. Взаємодію в режимі відеоконференції також називають сеансом відеоконференцзв'язку.

Під відеоконференцією у кримінальному провадженні слід розуміти особливу процедуру, що виконується за посередництвом телекомунікаційних технологій, при якій спілкування у вигляді обміну аудіо – і відеоінформацією між віддаленими учасниками слідчої (розшукової) дії відбувається на відстані (дистанційно), але в режимі реального зв'язку.

Закон дозволяє проведення тільки двох слідчих (розшукових) дій у режимі відео конференції – допиту осіб (у тому числі одночасний допит двох чи більше вже допитаних у кримінальному провадженні осіб) та впізнання осіб чи речей.

Впізнання осіб чи речей під час досудового розслідування може бути проведено у режимі відеоконференції при трансляції з іншого приміщення (дистанційне досудове розслідування – стаття 232 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) у випадках:

- неможливості безпосередньої участі певних осіб у досу-

довому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин;

- необхідності забезпечення безпеки осіб;
- необхідності вжиття таких заходів для забезпечення оперативності досудового розслідування;
- наявності інших підстав, визначених слідчим, прокурором, слідчим суддею достатніми (частина 1 статті 232 КПК України).

Рішення про здійснення дистанційного досудового розслідування (впізнання осіб чи речей) приймається слідчим, прокурором (рішення слідчого, прокурора приймається у формі відповідної постанови – частина 3 статті 110 КПК України). У разі, якщо сторона кримінального провадження чи потерпілий заперечує проти здійснення дистанційного досудового розслідування, слідчий, прокурор може прийняти рішення про його здійснення лише вмотивованою постановою, обґрунтувавши в ній прийняте рішення. Рішення про здійснення дистанційного досудового розслідування, в якому дистанційно перебуває підозрюваний, не може бути прийняте, якщо він (підозрюваний) проти цього заперечує (частина 2 статті 232 КПК України).

Використання у дистанційному досудовому розслідуванні технічних засобів і технологій повинно забезпечувати належну якість зображення і звуку, а також інформаційну безпеку (частина 3 статті 232 КПК України).

З цією метою слідчий, прокурор може залучити до участі у проведенні зазначеної слідчої (розшукової) дії спеціаліста, який володіє спеціальними знаннями та навичками застосування відповідних технічних засобів та технологій. Слід забезпечити також захищеність інформації та підтримуючі відеоконференцію інфраструктури від випадкового чи навмисного впливу природного чи штучного характеру, що можуть завдати шкоди кримінальному провадженню, призвести до розкриття таємниці досудового розслідування, даних про осіб, які знаходяться під державним захистом тощо.

Учасникам слідчої (розшукової) дії повинна бути забезпечена можливість ставити запитання і отримувати відповіді осіб, які беруть участь у слідчій (розшуковій) дії дистанційно, реалізовувати інші надані їм процесуальні права та виконувати про-

цесуальні обов'язки, передбачені КПК України (частина 3 статті 232 КПК України).

Впізнання осіб чи речей у дистанційному досудовому провадженні здійснюється згідно з правилами, передбаченими статтями 228 та 229 КПК України (частина 4 статті 232 КПК України).

Впізнання трупа у режимі відеоконференції законом не передбачається.

Особа, яка братиме участь у проведенні слідчої (розшукової) дії дистанційно, може знаходитися на території, що перебуває під юрисдикцією органу досудового розслідування, або поза такою територією. Від цього залежать особливості процедури проведення відеоконференції.

Якщо особа, яка братиме участь у досудовому розслідуванні дистанційно згідно з рішеннями слідчого чи прокурора, знаходиться у приміщенні, розташованому на території, яка перебуває під юрисдикцією органу досудового розслідування, або на території міста, в якому він розташований, службова особа цього органу досудового розслідування зобов'язана вручити такій особі пам'ятку про її процесуальні права, перевірити її документи, що посвідчують особу, та перебувати поряд з нею до закінчення слідчої (розшукової) дії (частина 5 статті 232 КПК України).

Якщо особа, яка братиме участь у досудовому розслідуванні дистанційно згідно з рішеннями слідчого чи прокурора, знаходиться у приміщенні, розташованому поза територією, яка перебуває під юрисдикцією органу досудового розслідування, або поза територією міста, в якому він розташований, слідчий, прокурор своєю постановою доручає в межах компетенції органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за дотриманням податкового законодавства, органу Державної кримінально-виконавчої служби України, на території юрисдикції якого перебуває така особа, Національному антикорупційному бюро України або Державному бюро розслідувань, здійснити дії, передбачені частиною 5 статті 232 КПК України (службова особа цього органу досудового розслідування зобов'язана вручити такій особі пам'ятку про її процесуальні права, перевірити її документи, що посвідчують особу, та пере-

бувати поряд з нею до закінчення слідчої (розшукової) дії). Копія постанови може бути надіслана електронною поштою, факсимільним або іншим засобом зв'язку. Службова особа органу, що отримав доручення, за погодженням зі слідчим, прокурором, що надав доручення, зобов'язана в найкоротший строк організувати виконання зазначеного доручення (частина 6 статті 232 КПК України).

Якщо особа, яка буде брати участь у досудовому розслідуванні дистанційно, утримується в установі попереднього ув'язнення або установі виконання покарань, дії, передбачені частиною 5 статті 232 КПК України, здійснюються службовою особою такої установи (частина 8 статті 232 КПК України).

Хід і результати слідчої (розшукової) дії, проведеної у режимі відеоконференції, фіксуються за допомогою технічних засобів відеозапису (частина 9 статті 232 КПК України).

В матеріалах кримінального провадження обов'язково зберігаються оригінальні примірники технічних носіїв інформації зафіксованої процесуальної дії, резервні копії яких зберігаються окремо.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР// Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. №4561-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9-10 – Ст. 474.

3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. №2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.

Ангеленюк А.-М. Ю.
старший викладач кафедри кримінального процесу
кандидат юридичних наук
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОЦЕСУАЛЬНЕ КЕРІВНИЦТВО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ТА САМОСТІЙНІСТЬ СЛІДЧОГО ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

З прийняттям Кримінального процесуального кодексу України 2012 року (далі – КПК) виникло безліч дискусійних питань, пов'язаних із визначенням компетенції прокурорів та здійсненні ними процесуального керівництва у кримінальному провадженні.

Згідно ст. 37 КПК регламентовано призначення та заміну прокурора, як процесуального керівника у кримінальному провадженні: а саме прокурор здійснює повноваження прокурора у конкретному кримінальному провадженні з початку до завершення, окрім випадків заміни його як процесуального керівника [1].

Під процесуальним керівництвом прокурора досудовим розслідуванням слід розуміти реалізацію ним своїх наглядових повноважень, що забезпечує виконання органами досудового розслідування вимог закону [2, с. 123].

Досліджуючи питання співвідношення діяльності слідчого та прокурора під час досудового розслідування слід зазначити, що найбільш проблемним є прийняття процесуальних рішень, що складені слідчим та потребують погодження прокурора, як процесуального керівника у кримінальному провадженні [3, с. 246]. Так, наприклад рішення щодо повідомлення особі про підозру та обрання запобіжного заходу підозрюваному.

Згідно статті 277 КПК письмове повідомлення про підозру складається прокурором або слідчим за погодженням з прокурором. Згідно з ст. 276 КПК України, слідчий, прокурор зобов'язані невідкладно повідомити підозрюваному про його права після чого слідчий, прокурор на прохання підозрюваного зобов'язані детально роз'яснити кожне із зазначених прав [1].

Згідно ст. 40 КПК України слідчий несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення процесуальних дій, в тому числі слідчий уповноважений:

- звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження;

- повідомляти за погодженням із прокурором особі про підозру.

Згідно п. 10, 11, ч. 2 ст. 36 КПК України прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, уповноважений:

- погоджувати або відмовляти у погодженні клопотань слідчого до слідчого судді про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій у випадках, передбачених цим Кодексом, чи самостійно подавати слідчому судді такі клопотання;

- повідомляти особі про підозру [1].

Враховуючи те, що повідомлення про підозру є одним з найважливіших документів у кримінальному провадженні, воно виноситься лише за наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення, а його винесення визначає подальше спрямування кримінального провадження [4]. Проте виникає питання, які саме докази або яку їх кількість слід вважати «достатніми», а також який повинен бути алгоритм дій у випадку коли слідчий оцінив зібрані докази як достатні для оголошення підозри, а прокурор вважає інакше.

Зауважимо, що повідомлення про підозру у разі затримання особи, наприклад на місці вчинення злочину, фактично не передбачає оскарження дій процесуального прокурора у випадку неоднакової оцінки слідчим та прокурором достатності доказів, оскільки згідно статті 278 КПК України письмове повідомлення про підозру затриманій особі вручається не пізніше двадцяти чотирьох годин з моменту її затримання. У разі якщо особі не вручено повідомлення про підозру після двадцяти чотирьох годин з моменту затримання, така особа підлягає негайному звільненню [1]. Відповідно, у випадку оцінки доказів прокурором як не достатніх, що також може залежати від

суб'єктивного фактору, затриману особу доведеться відпустити, при цьому надати їй шанс уникнути відповідальності.

У випадках відмови прокурора у погодженні клопотання слідчого до слідчого судді про застосування заходів забезпечення кримінального провадження слідчий має право звернутися до керівника органу досудового розслідування, який після вивчення клопотання за необхідності ініціює розгляд питань, порушених у ньому, перед прокурором вищого рівня, який протягом трьох днів погоджує відповідне клопотання або відмовляє у його погодженні. Проте, моделюючи ситуацію вказану вище, зазначимо, що поротягом трьох днів до особи не застосовується жодного запобіжного заходу, що може бути використано нею для протидії веденню досудового розслідування. З метою уникнення вказаного вище розвитку подій, слідчий змушений подавати на погодження те клопотання про обрання запобіжного заходу, яке попередньо обране та вказане прокурором, як процесуальним керівником, що обмежує слідчого у самостійності прийняття рішення.

Враховуючи наведене, слід зазначити, що повноваження прокурора під час ведення досудового розслідування значно розширились, внаслідок запровадження інституту процесуального керівництва. Однак, прямопропорційно звузились повноваження слідчого, внаслідок чого він обмежений у самостійності прийняття процесуальних рішень, що призводить на практиці до затягування досудового слідства та відволікає слідчого від виконання своєї прямої професійної функції – розслідування злочинів. У КПК слід закріпити положення, які б сприяли формуванню дійсної, а не уявної самостійності і незалежності слідчого [5, с. 24], оскільки на сьогодні слідчий організовує та несе відповідальність за вчасне та правомірне застосування законодавства, однак складно назвати його самостійним під час прийняття рішень, що безперечно негативно впливає на ведення досудового розслідування та виконання завдань кримінального процесу загалом.

Список використаних джерел:

1. *Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012*
[Електронний ресурс]. – Режим доступу:

zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За заг. ред. професорів В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. – К.: Юстініан, 2012. – 768 с.

3. Бабіков О. 15.06.2015 Проблемні питання у визначенні повноважень прокурора при здійсненні нагляду за додержанням законів при проведенні досудового розслідування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://khar.gp.gov.ua>.

4. Ангеленюк А.-М.Ю. Автоматизація документообігу в процесі досудового розслідування під час взаємодії слідчого та прокурора у кримінальному провадженні / А.-М.Ю. Ангеленюк // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – 2017 – № 1 – С. 244–253.

5. Аленін Ю. П. Напрями удосконалення законодавства з метою підвищення ефективності діяльності органів досудового розслідування / Ю. П. Аленін // Актуальні проблеми удосконалення кримінального процесуального законодавства : матер. Всеукр. наук.-практ. конфер., присвяч. до 70-річчя д. ю. н., професора Ю. П. Аленіна (21 квітня 2017 р., м. Одеса) / за ред. Г. О. Ульянової, І. В. Гловюк ; відп. за вип. І. В. Гловюк ; уклад. В. А. Завтур ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». – Одеса : Юрид. л-ра, 2017. – С. 22-26.

Басиста І. В.

професор кафедри кримінального права і процесу
доктор юридичних наук, професор
(ПВНЗ Івано-Франківський університет права
імені Короля Данила Галицького)

Тулик Х. І.

студентка 3-го курсу юридичного факультету
(ПВНЗ Івано-Франківський університет права
імені Короля Данила Галицького)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ

Жоден доказ у кримінальному провадженні не має наперед встановленої сили, однак процесуальними джерелами доказів є лише показання, речові докази, документи та висновки експертів.

Завдяки належним чином сформованій доказовій базі можна вести мову про можливість встановлення істини, виконання такого завдання кримінального провадження, як забезпечення щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу.

Важливе значення у процесі доказування відводиться висновку експерта. Як на нас, то це джерело доказів заслуговує на особливу увагу, його ще можна назвати «професійним», адже готує його експерт. Відповідно до статті 69 КПК України експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань. Не можуть бути експертами особи, які перебувають у службовій або іншій залежності від сторін кримінального провадження або потерпілого. Експерт може відмовитися від давання висновку, якщо поданих йому матеріалів недостатньо для виконання покладених на нього обов'язків. Заява про відмову має бути вмотивованою. Експерт невідкладно повинен повідомити особу, яка його залучила, чи суд, що доручив проведення експертизи, про неможливість проведення експертизи через відсутність у нього необхідних знань або без залучення інших експертів. У разі виникнення сумніву щодо змісту та обсягу доручення експерт невідкладно заявляє клопотання особі, яка призначила експертизу, чи суду, що доручив її проведення, щодо його уточнення або повідомляє про неможливість проведення експертизи за поставленим запитанням або без залучення інших осіб [1].

Також учасником кримінального провадження є спеціаліст. Що ж у цих учасників спільного у процесуальному статусі, а що відмінного? Чи може експерт виступати у якості спеціаліста, і навпаки? Варто відзначити, для прикладу, що за КПК 1960 року при огляді місця події штатний експерт НДЕКЦ брав у

ньому участь як спеціаліст, про що відзначалося у протоколі огляду місця події.

На сьогоднішній день спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок.

Спеціаліст може бути залучений для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування і судом під час судового розгляду. Сторони кримінального провадження мають право під час судового розгляду заявляти клопотання про залучення спеціаліста або використання його пояснень і допомоги [1].

Спільною рисою означених учасників є той факт, що вони обоє належать до інших учасників кримінального провадження. Також обидва є тими особами, що володіють спеціальними знаннями, тому і залучаються для вирішення питань, що потребують відповідних спеціальних знань. Однак сутнісно завдання різняться, експерт проводить експертизу, а спеціаліст – ні. Тобто участь спеціаліста є допоміжною, консультативною.

Окремого визначеного правового статусу, на рівні закону, спеціаліст не має, на відміну від експерта, щодо якого ці питання унормовані не лише в КПК, а й у Законі України «Про судову експертизу» [2]. Однак існує ціла низка проблемних, колізійних питань.

По-перше, у частині 1 статті 242 КПК України вказано, що експертиза проводиться експертом за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. У трьох частинах статті 243 КПК України вживається термін «залучення експерта», однак законодавець не визначає ні процесуальної форми звернення у першому випадку (за винятком клопотань про залучення експерта, визначених у статті 244 КПК), ні залучення експерта у другому випадку. Така прогалина чин-

ного КПК у практичній діяльності слідчих підрозділів вирішується за аналогом норми КПК 1960 року, зокрема складається постанова про призначення експертизи, на що нами вже неодноразово зверталася увага.

По-друге, у практичній діяльності непоодинокими є також випадки, коли комплексні експертизи у ряді випадків не призначаються, а лише окремі фахівці допитуються як спеціалісти (для прикладу, для встановлення монтажу при вирішенні питання про виконання підпису в електрофотографічній копії документа тощо).

По-третє, на сьогоднішній день науковою спільнотою активно дискутується питання щодо доцільності запровадження у цивільний, господарський процеси та адміністративне судочинство такого нового учасника, як експерт в галузі права, який уже передбачений проектами означених кодексів (ст. 115 проекту ЦПК, ст. 109 проекту ГПК, ст. 112 проекту КАС).

Даному експерту у відання надаються повноваження щодо застосування аналогії закону і аналогії права, а також щодо змісту норм іноземного права згідно з їх офіційним або загальноприйнятим тлумаченням, практикою застосування, доктриною у відповідній іноземній державі.

Існує думка, що введення в судовий процес суб'єкта, який здійснює експертизу з питань права, суперечить загальноновизнаному процесуальному принципу «суд знає право», який означає, що кожен професійний суддя є юристом, тобто по суті він сам і є експертом з правових питань і повинен краще за будь-якого спеціаліста самостійно їх вирішувати [3]. Дана точка зору має право на існування, однак у наявності й переконливі аргументи судової практики, коли учасники провадження звертаються до провідних наукових шкіл чи установ для отримання висновків з тих, чи інших дискусійних питань. Видається, що участь такого фахівця може бути доцільною і у кримінальному процесі.

Варто також визнати раціональною позицію про те, що при діючому на сьогоднішній день Верховному Суді України та Вищому спеціалізованому суді з розгляду цивільних і кримінальних справ функціонують Науково-консультативні ради, однією з функцій яких є надання висновків та рекомендацій з правових питань, що виникають у судовій практиці [3]. Але ж не пот-

рібно забувати і той факт, що у найближчий час Вищі спеціалізовані суди України припинять своє існування, як і Верховний Суд України у старому своєму складі і структурі.

Можливо варто правильно підійти до імплементації окремих положень іноземного законодавства, для прикладу США та Великобританії, де такий інститут як правова експертиза діє досить ефективно і тоді ми зможемо отримати той результат, до якого прагнемо, здійснюючи послідовні, виважені та раціональні реформи.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T124651.html.

2. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 року, з останніми доповненнями від 11.10.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T403800.html.

3. Громовой О. Чи потрібен у суді експерт з питань права, як пропонується в проектах процесуальних кодексів? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sud.ua/ru/news/blog/106122-chi-potriben-u-sudi-ekspert-z-pitan-prava-yak-proponuyetsya-v-proektakh-protseualnikh-kodeksiv>.

Бесчастний В. М.

ректор
доктор наук з державного управління, професор
(Донецький юридичний інститут МВС України)

Одерій О. В.

професор кафедри кримінально-правових
дисциплін та судових експертиз, д.ю.н., доцент,
(Донецький юридичний інститут МВС України)

ВІДКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ (ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ)

Прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України [1] внесло суттєві зміни до організації проведення кримінального провадження, більшість з яких викликали дискусії серед науковців та практиків (А.Ф. Волобуєв, В.А. Журавель,

О.В. Капліна, Л.М. Лобойко), особливо це стосується тих положень, які прямо вплинули на порядок початку досудового розслідування.

З ліквідацією стадії порушення кримінальної справи значно збільшилося навантаження на слідчих, бо серед іншого, усунуено своєрідний фільтр, що відсіває інформацію про дії, які не містять ознак злочину або, через зазначені в законі умови, не підлягають переслідуванню у кримінальному порядку, а це однаково важливо як для забезпечення прав та законних інтересів громадян, так і для запобігання злочинам. На тепер всі заяви розглядають слідчі та фактично суспільству запропоновано всі соціальні конфлікти вирішувати за допомогою правоохоронних органів шляхом здійснення кримінального провадження, позначивши їх терміном «злочин».

Можна погодитися з думкою тих науковців-криміналістів, які вважають що попередня оцінка окремого повідомлення провадиться безпосередньо після або під час його отримання [2, с. 29], тобто ще до внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (надалі – ЄРДР) уповноваженою на те особою, оскільки без аналізу й оцінки отриманих відомостей неможливо прийняти правильне рішення щодо його реєстрації. Зрозуміло, що на кожному наступному етапі процесуальної діяльності уповноважена особа знову й знову аналізує та оцінює ту інформацію, яку вона має, проте загальні критерії такої оцінки певною мірою відрізняються від критеріїв на початковому етапі розслідування. Більше того, на початковому етапі процесу доказування вся інформація, яка знаходиться в орбіті слідства і має значення для вирішення питання про винність підозрюваного має не достовірний, а швидше ймовірний характер, і тільки в процесі розслідування ці ймовірні знання повинні перетворитися на достовірні. На підтвердження цього положення можна навести приклади ситуацій, коли в заяві фізичної або юридичної особи повідомлено про певне кримінальне правопорушення, проте пізніше це повідомлення не підтверджується. Водночас, зустрічаються й ситуації, де навпаки - у повідомленнях недостатньо даних, які свідчать про ознаки злочину. І якщо в першому випадку ситуація є зрозумілою, то в другому, виходячи з положень ст. 214 КПК та їх криміналістичного розуміння, слідчий теоре-

тично має наступну альтернативу:

а) невідкладно внести відповідні відомості до ЄРДР та розпочати розслідування, під час якого і з'ясується його обґрунтованість або безпідставність;

б) передбачений ст. 214 КПК час (а це 24 години, які починають спливати з моменту надходження інформації), використати для доповнення первинного матеріалу задля встановлення ознак кримінально-караного діяння, характеру й розміру шкоди, і вже за наявними результатами (тобто підставами) прийняти більш виважене рішення про початок кримінального провадження або відмовити в провадженні. Проте юридичного (насамперед, кримінально-процесуального) інструментарію для такої діяльності слідчий практично позбавлений.

Що ж стосується реальної дійсності, то один з авторів чинного КПК Л.М. Лобойко засвідчив, що на практиці положення ч. 1 ст. 214 КПК переважно й розуміють як можливість співробітників оперативних підрозділів протягом 24 годин здійснювати перевірку заяв, повідомлень та іншої інформації про кримінальні правопорушення. На підставі Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події та положень про комісії, затвердженої наказом МВС України від 19 листопада 2010 р. № 1050, первинну інформацію спочатку реєструють у журналі Єдиного обліку (надалі – ЄО), а після перевірки цю інформацію можна перенести до ЄРДР. Перевірку здійснюють співробітники оперативних підрозділів, як правило, шляхом відібрання пояснень. У разі відсутності підстав для внесення до ЄРДР оперативні співробітники «списують» заяву у справу органу внутрішніх справ, не посилаючись на жодну статтю КПК чи іншого закону. «Списування» в такий спосіб заяв не передбачене законами й навіть відомчими нормативними актами (на відміну від обов'язку попередити особу про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення кримінального правопорушення) [3]. Таким чином, з одного боку, наявна ситуація (особливо в частині «списування» заяв) є настільки процесуально некомфортною, що той самий Л. М. Лобойко її прямо визнав як неформальну практику початку досудового

розслідування, яка не позбавлена корупційного аспекту [3, с. 44], а з іншого боку, слідча практика вимушено на свій розсуд (і не в останню чергу заради раціональності) використала (спожила) *правовий вакуум* (курсив наш – О. О.) у частині невизначеності юридичного статусу (а отже, і процесуального інструментарію), що існує з моменту отримання інформації про кримінальне правопорушення і до внесення відомостей до ЄРДР, використовуючи визначений КПК час (до 24 годин) для перевірки отриманої інформації про можливе правопорушення. Навіть процесуалісти обережно припустили, що лише на перший погляд урегульована в ст. 214 КПК діяльність із розгляду первинної інформації зводиться до «автоматичного обов'язку слідчого або прокурора не пізніше 24 годин внести відомості до ЄРДР (тобто у випадку отримання первинної інформації початок розслідування є «питанням часу»)), оскільки аналіз інших положень КПК 2012 р, а також поглиблене опрацювання змісту ст. 214 дає підстави говорити про можливість невнесення відомостей до ЄРДР в окремих випадках [4]. Діяльність і процесуальні повноваження уповноваженої службової особи в період «правового вакууму» чи (за І. І. Статівною) «питання часу» не виписані жодним правовим актом, у тому числі й КПК, за винятком ст. 214 КПК, де концептуально окреслено часову межу настання певного кримінально-процесуального результату.

З огляду на наведені складності зрозумілою постає позиція окремих науковців, які вважають, що практика реалізації приписів ст. 214 КПК України підтверджує нагальну потребу в поверненні до слідчої перевірки заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення [5, с. 240; 6, с. 47]. Слід звернути увагу на відсутність єдності поглядів на це питання й серед практиків. Так 60,57 % опитаних нами слідчих підтримують ідею повернення до здійснення дослідчої перевірки заяв і повідомлень про вчинене кримінальне правопорушення. Тоді як 37% опитаних респондентів є прихильниками існуючої процедури відкриття кримінального провадження.

Як на наш погляд, згадувана проблема ще чекає на свою теоретичну розробку та процесуальне врегулювання.

Список використаних джерел:

1. *Кримінальний процесуальний кодекс України : прийнятий*

Верховною Радою України Законом № 4651-VI від 13.04.2012. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» № 4652- VI від 13.04.2012. – Х. : Право, 2012. – 392 с.

2. Павлов Н.Е. Производство по заявлениям, сообщениям о преступлениях / Н. Е. Павлов. – Волгоград : Изд-во ВСИШ МВД СССР, 1979. – 54 с.

3. Лобойко Л.М. Неформальні практики початку досудового розслідування: антикорупційний аспект / Л.М. Лобойко // Актуальні питання досудового розслідування та сучасні тенденції розвитку криміналістики : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 5 груд. 2014 р.). – Х. : ХНУВС, 2014. – С. 42–44.

4. Статіва І.І. Чи збережена в новому КПК України стадія порушення кримінальної справи? / І.І. Статіва // Підприємництво, господарство і право. – 2012. – № 12. – С. 86–89.

5. Волобуєв А.Ф. Проблемні питання початку досудового розслідування / А.Ф. Волобуєв // Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики : матеріали V міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої XX-річчю Нац. акад. правових наук України (м. Одеса, 1 листоп. 2013 р.). – Одеса : Фенікс, 2013. – С. 237–240.

6. Белкин А.Р. Возбуждение уголовного дела в Украине и России / А.Р. Белкин // Криминалист первопечатный. – 2014. – № 8. – С. 41–45.

Гуцуляк Ю. В.

викладач кафедри кримінального процесу
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ РЕЗУЛЬТАТІВ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду, з метою, щоб кожен хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу

і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна процедура – є завданнями кримінального провадження (ст. 2 КПК України). Як виконання, так і забезпечення їх виконання покладається на дієвість кримінально-процесуальних інституцій та уповноважених державних органів та їх посадових осіб у відповідності до функції, яку ті виконують у кримінальному провадженні.

Незважаючи на плюралізм думок, які висловлюються науковцями-процесуалістами щодо виокремлення виду функцій в кримінальному процесі [1, с.34-35; 2, с.13-14; 3, с.43], ми підтримуємо думку Ю.М. Грошевого [4, с.18] та Д.П. Письменного [5, с.355], згідно яких - це основні напрями процесуальної діяльності, що здійснюються з метою реалізації завдань кримінального провадження суб'єктами, уповноваженими на ведення процесу або наділення правами для активної участі у кримінальному провадженні для захисту своїх прав та законних інтересів, і такими функціями є: обвинувачення, захисту і правосуддя (вирішення справи по суті). Перелічені нами функції можна віднести до основних функцій, які виділяються у чинному кримінально-процесуальному законодавстві, зокрема у ч.3 ст. 22 КПК України, згідно якої під час кримінального провадження функції державного обвинувачення, захисту та судового розгляду не можуть покладатись на один і той самий орган чи службу особу.

Виконання функцій кримінального процесу покладається на відповідних суб'єктів шляхом наділення останніх комплексом прав та обов'язків. Виходячи з нормативно-концептуальної побудови Кримінального процесуального кодексу України, можна говорити, що до сторони обвинувачення віднесено: прокурора (ст. 36 КПК України), слідчого (ст. 40 КПК України), оперативні підрозділи (ст. 41 КПК України).

Виконання згаданих нами завдань кримінального провадження стороною обвинувачення здійснюються шляхом прийняття процесуальних рішень, котрі ґрунтуються на всебічному, повному і неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження. Дослідження обставин кримінального провадження, відбувається шляхом діяльності органів розслідування, прокурора та суду, а також інших учасників процесу, яка

здійснюється у встановлених законом процесуальних формах і спрямована на збирання, закріплення, перевірку й оцінку фактичних даних (доказів), необхідних для встановлення істини у кримінальній справі [6, с.74-75], тобто в ході кримінально-процесуального доказування. Відповідно до ч.2 ст.91 КПК України доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження. Основний обов'язок чи тягар доказування лежить на слідчому та прокурору (ч.1 ст. 92 КПК України).

На стадії досудового розслідування одним з етапів доказування є виявлення і фіксація фактичних даних на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню (ч.1 ст.84 КПК України). Такі обставини визначаються: 1. ч.1 ст. 91 КПК України; 2. особливим предметом доказування, котрий визначається Розділом VI КПК України – особливими порядками доказування; 3. Складом конкретного кримінального правопорушення, що розслідується; 4. Іншими обставинами кримінального провадження, котрі мають значення для правильного вирішення його по суті.

Закон містить вимогу не лише щодо змісту таких фактичних даних, але й щодо порядку отримання таких фактичних даних. Ч.1 ст.84 КПК України визначає, що фактичні дані можуть визнаватись доказами лише у випадку, коли вони отримані в порядку визначеному КПК України, в іншому випадку такі доказами будуть визнаватись недопустимими на підставі ч.1 ст.86 КПК України. До порядку отримання доказів відноситься: належність суб'єкта проведення відповідних дій (слідчий, уповноважена особа оперативного підрозділу за доручення слідчого); дотримання способів виявлення, отримання, порядку та фіксації фактичних даних (шляхом проведення слідчих (розшукових) дій, застосування заходів забезпечення кримінального провадження).

Оскільки негласні слідчі (розшукові) дії є різновидом слідчих (розшукових) дій (ч.1 ст.246 КПК України), але з особливостями щодо методів та фактів їх проведення, то цілком логіч-

ним є побудова системи норм кримінального процесуального законодавства, що вони так само спрямовані на збирання, фіксацію або перевірку вже отриманих доказів в кримінальному провадженні, але якщо іншим шляхом їх отримати або перевірити не можливо. В результаті їх проведення, безумовно, отримуються результати. Нажаль КПК України не містить чіткого визначення поняття та виду результатів негласних слідчих (розшукових) дій, в законі лиш зазначається, що протоколи одо їх проведення, аудіо- або відеозаписи, фотознімки, інші результати, здобуті за допомогою застосування технічних заходів, вилучені під час їх проведення речі і документи або їх копії можуть використовуватись в доказуванні на тих підставах, що і результати проведення слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування (ч.1 ст. 256 КПК України). Аналізуючи і співставляючи норми кримінального процесуального законодавства щодо поняття доказів та їх видів, а також джерел доказів з особливостями, метою проведення і можливими результатами, можемо зробити висновок, що результатами проведення негласних слідчих (розшукових) дій є фактичні дані та речі матеріального світу, отримані на визначених законом підставах в ході проведення негласних слідчих (розшукових) дій та зафіксовані у протоколах, щодо обставин котрі підлягають доказуванню в кримінальному провадженні або мають чи можуть мати значення для правильного його вирішення чи розслідування.

Слід також звернути увагу на зміст ч.2 ст. 256 КПК України, згідно якої особи, які проводили негласні слідчі (розшукові) дії або були залучені до їх проведення, можуть бути допитані як свідки. Можемо зробити висновок, що в ході проведення аналізованих нами процесуальних дій, також формуватимуться ідеальні результати щодо ходу та мети їх проведення.

Враховуючи сказане, можемо зробити висновок, що результати негласних слідчих (розшукових) дій мають наступні види: ідеальні та матеріальні. До ідеальних відносяться фактичні дані отримані в ході їх проведення та зафіксовані у протоколі чи додатках до нього, або фактичні дані, котрі мала змогу сприймати особа, що проводила негласну слідчу (розшукову) дію і була допитана в якості свідка щодо обставин, фактів кримінального правопорушення чи провадження. А до матеріальних: всі речі матеріального світу, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального

правопорушення, в тому числі предмети, що були об'єктом злочинних посягань, гроші, цінності, та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення, документи або їх копії.

Список використаних джерел:

1. *Кримінальний процес: підручник/За заг. ред. В.В.Коваленка, Л.Д.Удалової, Д.П.Письменного.* – К.: ЦУЛ, 2013. – 544.
2. *Лобойко Л.М. Кримінальний процес: підручник.* – К.: Істина, 2014. – 432с.
3. *Городецька М.С. Реформування кримінально-процесуального законодавства щодо функціонального призначення слідчого / Матеріали «круглого столу» «актуальні проблеми реформування кримінально-процесуального законодавства» (м. Дніпропетровськ, ДДУВС, 25 травня 2007 р.).* – Дніпропетровськ: ДДУВС, 2007. – С.43.
4. *Кримінальний процес: підручник / Ю.М.Грошевий, В.Я.Тацій, А.Р.Туманянц та ін.; за ред. В.Я.Тація, Ю.М.Грошевого, О.В.Капліної, О.Г.Шило.* – Х.: Право, 2013. – 823 с.
5. *Письменний Д.П. Функції обвинувачення та захисту за новим КПК України / Д.П.Письменний / Право і суспільство. - №6-2. – 2013. – С. 355.*
6. *Нор В. Т. Проблеми теорії і практики судових доказів / В. Т. Нор.* – Львів, 1978. - 112 с.

Дрозд В. Г.

провідний науковий співробітник 2-го науково-дослідного відділу науково-дослідної лабораторії з проблем правового та організаційного забезпечення діяльності
кандидат юридичних наук, доцент, с.н.с
(Державний науково-дослідний інституту МВС України)

ГНОСЕОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ НА ПІДСТАВІ УГОД

Згідно з КПК України 2012 р. одним із проявів диференціації досудового розслідування є кримінальне провадження на підставі угод. Даний інститут є відносно новим для чинного кримінального процесуального права, оскільки його запроваджено у 2012 р. з прийняттям чинного КПК України. Створення даного інституту направлено, перш за все, на урегулювання

соціального конфлікту та досягнення консенсусу між учасниками кримінального провадження. Слід наголосити, що хоча у національному процесуальному законодавстві, даний інститут закріплений відносно недавно, в правових системах розвинених країн світу він використовується активно вже досить тривалий час. Зокрема, інститут угод застосовується у кримінальному судочинстві Англії, Сполучених Штатів Америки, Іспанії, Португалії, Італії, Польщі та Франції.

Аналіз динаміки показників застосування положень КПК у судовій практиці свідчить, що кількість затверджених вироків угод протягом 2013-2017 рр. є сталою, без суттєвих коливань. Так, за даними Державної судової адміністрації України, у 2013 р. судами першої інстанції було розглянуто 22926 проваджень з угодами, (з них 21367 ухвалено вирок із затвердженням угоди); у 2014 р. розглянуто 21568 проваджень з угодами, (з них 8455 ухвалено вирок із затвердженням угоди про примирення, 11803 – про визнання винуватості); у 2015 р. розглянуто 16928 проваджень з угодами, (з них 7681 ухвалено вирок із затвердженням угоди про примирення, 8323 – про визнання винуватості); у 2016 р. розглянуто 13206 проваджень з угодами, (з них 6358 ухвалено вирок із затвердженням угоди про примирення, 6145 – про визнання винуватості); за I півріччя 2017 р. розглянуто 7697 проваджень з угодами, (з них 3421 ухвалено вирок із затвердженням угоди про примирення, 3904 – про визнання винуватості).

Прояв диференціації під час досудового розслідування у кримінальному провадженні на підставі угод, перш за все, полягає у можливості протягом усього розслідування для потерпілого та підозрюваного укласти угоду про примирення, а для прокурора та підозрюваного – угоду про визнання винуватості. Другою характерною ознакою є те, що укладення угоди здійснюється у певних видах кримінального провадження залежно від складності вчиненого кримінального правопорушення (ч. 3, 4 ст. 469 КПК України).

Таким чином, завдяки укладанню угоди досягаються домовленості, які найбільш сприятливі для суб'єктів угоди (для потерпілого – відшкодування шкоди, для прокурора – викриття винних та розкриття тяжких злочинів, для підозрюваного, обви-

нуваченого – у пом’якшенні призначеного судом покарання).

Натомість слід пам’ятати про наслідки укладання угод, що передбачені для потерпілого, підозрюваного, прокурора у ст. 473 КПК України, зокрема, обмеження права оскаржувати вирок, відмова від здійснення деяких процесуальних прав.

У даному контексті слід навести позицію Д. В. Сімоновича, який вказує, що кримінальне провадження на підставі угод слід розглядати як диференціацію процесуальної форми, направленої на спрощення порядку вирішення кримінально-правових конфліктів і здійснюваної шляхом досягнення компромісу між прокурором або потерпілим та особою, яка вчинила кримінальне правопорушення [1, с. 295].

На наше переконання, запровадження у національному законодавстві такої особливої форми як кримінальне провадження на підставі угод є доцільним та необхідним кроком. Проте, у правовому регулюванні даного інституту є певні недоліки, і тому норми кримінального процесуального законодавства потребують удосконалення. На сьогодні судова практика свідчить про наявність порушень КПК України з питань ініціювання та укладання угоди про примирення, оскільки є випадки, коли даний вид угоди укладено з ініціативи слідчого, тобто особи, якій заборонено втручатись у процес встановлення домовленостей. Вважаємо, що з метою вирішення даної проблеми необхідно чітко визначити процесуальний статус медіатора (іншої особи, погодженої сторонами кримінального провадження) під час його участі у кримінальному судочинстві. Тому, цілком логічним є прийняття Закону України «Про медіацію», а також внесення відповідних змін до КПК України.

Список використаних джерел:

1. Сімонович Д. В. Доктринальні засади структури та системності кримінального процесу України: стадії та окремі провадження: монографія. Харків: В справі, 2016. – 443 с.

Дудко О. В.
аспірант кафедри оперативно-розшукової діяльності
(Національна академія внутрішніх справ)

КОНФІДЕНЦІЙНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕНІ

У відповідності до п. 13–15 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності оперативним підрозділам Національної поліції надано право мати гласних і негласних штатних та позаштатних працівників, використовувати конфіденційне співробітництво [1].

Ст. 275 КПК України під конфіденційним співробітництвом тлумачить як негласні відносини, що встановлюються уповноваженими органами з повнолітньою дієздатною особою (громадянином України, іноземцем або особою без громадянства) і на засадах добровільності та конспіративності використовуються для вирішення завдань кримінального провадження. Слідчий має право використовувати інформацію, отриману від осіб, з якими встановлено конфіденційне співробітництво під час проведення НСРД, або залучати їх до проведення таких дій. [2, с. 694].

Підрозділи, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, наділені відповідними правами та обов'язками щодо здійснення конфіденційного співробітництва у протидії злочинам. Для оперативних працівників це правовідносини, в які вони вступають під час виконання функціональних обов'язків, передбачених законами України та іншими нормативними актами.

У відповідності до вимог ст. 11 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та ст. 275 КПК України, забороняється залучати до виконання оперативно-розшукових завдань осіб, професійна діяльність яких пов'язана зі збереженням професійної таємниці, а саме: адвокатів; нотаріусів; медичних працівників; священнослужителів; журналістів, якщо таке співробітництво буде пов'язано з розкриттям конфіденційної інформації професійного характеру.

Недотримання такої заборони під час проведення неглас-

них слідчих (розшукових) дій є підставою для визнання отриманих за їх результатами фактичних даних недопустимими доказами.

Одним із фундаментальних положень діяльності підрозділів кримінальної поліції України, що визначені законами «Про оперативно-розшукову діяльність», є соціальний і правовий захист осіб, які залучені до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності.

Соціально-правовий захист зазначених об'єктів за суттю належать до сфери діяльності держави із забезпечення прав і свобод людини, про що йдеться в ст. 3 Конституції України [3].

Виходячи із міжнародної практики захисту, для осіб, які надають допомогу в запобіганні і протидії злочинам, в Українському законодавстві своїми нормами також передбачено соціальний та правовий захист даної категорії осіб. Так, у відповідності до вимог ст. 13 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» «... Особа, яка залучається до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, перебуває під захистом держави. Якщо у зв'язку з виконанням такою особою завдань оперативно-розшукової діяльності настала її інвалідність або смерть, на неї поширюються пільги, передбачені у таких випадках для працівників оперативних підрозділів» [1].

Ст. 53 Закону України «Про запобігання корупції» передбачає, що особа, яка надає допомогу в запобіганні і протидії корупції (викривач), перебуває під захистом держави, а члени її сім'ї не можуть бути звільнені чи примушені до звільнення, притягнуті до дисциплінарної відповідальності чи піддані з боку керівника або роботодавця іншим негативним заходам впливу (переведення, атестація, зміна умов праці, відмова в призначенні на вищу посаду, скорочення заробітної плати тощо) або загрози таких заходів впливу у зв'язку з повідомленням про порушення вимог цього Закону іншою особою, а інформація про викривача може бути розголошена лише за його згодою, крім випадків, встановлених законом [4].

Підсумовуючи вищесказане слід зазначити що існують деякі відмінності конфіденційного співробітництва під час проведення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій у протидії злочинам, зокрема за правовим

статусом, суб'єктивним складом та процесуальним оформленням.

Список використаних джерел

1. Закон України від 18 лютого 1992 року N 2135-ХІІ Про оперативно-розшукову діяльність (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 22, ст.303).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг ред. проф. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. – К. : Юстініан, 2012. – 1224 с.

3. Конституція України від 28 черв. 1996 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР) України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.

4. Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII.

Замкова Я. В.

суддя Дніпровського районного суду
(м. Дніпродзержинська Дніпровської області)

ВИСНОВОК ЕКСПЕРТА ЯК ОДНА ІЗ ПІДСТАВ ОБГРУНТОВАНOSTІ РІШЕННЯ СУДУ В СТАДІЇ ПІДГОТОВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Судове рішення у будь-якій стадії кримінального процесу є актом правосуддя і має відповідати вимогам законності, обгрунтованості, закріпленим у ст. 370 Кримінального процесуального кодексу України (надалі КПК України). Частина 3 цієї статті передбачає, що «обгрунтованим є рішення, ухвалене судом на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджені доказами дослідженими під час судового розгляду та оціненими судом відповідно до ст. 94 КПК України»[1].

Стаття 84 КПК України визначає, що докази у кримінальному провадженні є фактичні данні, отримані у передбаченому КПК порядку, на підставі яких суд встановлює наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню одним із процесуальних джерел КПК визнає висновки експертів.

Таким чином приймаючи рішення в стадії підготовчого провадження суд обгрунтовує його, зокрема, і висновками експертів.

Діючий КПК України передбачає, що у підготовчому судовому засіданні, яке відбувається за участю сторін, суд розглядає обвинувальний акт.

Підготовче провадження, передбачене главою 27 КПК України, є першою і важливою судовою стадією кримінального процесу, в який суд має перевірити матеріали кримінального провадження, визначити достатність фактичних і юридичних підстав для прийняття рішень, передбачених п.1-5 ч.3 ст.314 КПК та вирішити питання підготовки судового розгляду у суді першої інстанції.

Виникає питання, яким чином, суд в стадії підготовчого провадження може прийняти обґрунтоване рішення, коли він заздалегідь не має доступу до усіх матеріалів кримінального провадження (кримінальної справи), а лише заслуховує промови сторін і отримує ці матеріали безпосередньо у судовому попередньому засіданні? чи можливим при такій, передбаченій КПК України, процедурі прийняття суддею законного та обґрунтованого рішення?

По багатьох кримінальних провадженнях, саме висновок експерта, в стадії попереднього розгляду вимагає прийняття судом обґрунтованого рішення про призначення судового розгляду. Але для цього суд має перевірити, яким чином була призначена експертиза, чи були при її призначенні та проведенні, дотримані процесуальні норми та тактичні прийоми, які вихідні данні вказані слідчим, прокурором в постанові про призначення експертизи, із яких доказів ці данні сформульовані та ін..

Без вивчення усіх матеріалів кримінального провадження (кримінальної справи) прийти до обґрунтованого рішення про можливість призначення основного судового розгляду лише на промові прокурора (який, доречі, особисто не розслідував кримінальне провадження, а вмотивує свою позицію наявністю висновку експерта) в багатьох випадках не можливо.

Тому, ці питання виникають при розгляді кримінальної справи по суті, що призводить до необхідності призначення додаткових та повторних експертиз та порушення строків судового розгляду та винесення вироків.

На мій погляд, до КПК України необхідно внести зміни, відповідно з якими прокурор має направити до суду не тільки

обвинувальний акт, в якому сформульовано лише обвинувачення та його юридична кваліфікація, а і усі матеріали кримінального провадження.

У такому випадку суддя буде мати можливість заздалегідь вивчити ці матеріали, зокрема, усі клопотання сторони захисту про призначення та порядок проведення експертиз, щоб у попередньому судовому засіданні, не лише на промові прокурора прийняти законне та обґрунтоване рішення.

Це особливо стосується при прийнятті рішення по багатоепізодним складним кримінальним справам, по справам про насильницькі злочини та кримінальним справам про порушення правил дорожнього руху з тяжкими наслідками, в яких висновки експертів мають важливе ключове значення.

Казімов Р. Р.

курсант 4 курсу факультету № 1

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Татарин І. І.

(науковий керівник)

старший викладач кафедри

кримінального процесу факультету № 1

кандидат юридичних наук

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ ОКРЕМІЙ КАТЕГОРІЇ ОСІБ

Відповідно до ст. 21 Конституції України, усі люди є вільні та рівні у своїй гідності та правах [1, с. 15]. Тому, незважаючи на високі чини, кожен повинен розуміти, що у разі протиправної діяльності, понесе заслужене покарання.

Саме для цього у КПК України у ст. 481 передбачений спеціальний порядок повідомлення особи про підозру, для забезпечення рівності усіх громадян України [2].

Незважаючи на те, що така норма діє від 2012 року, деякі процесуальні нюанси не з'ясовані й досі. Зокрема, лише 7 червня 2016 року один із адвокатів Кучер О.В. звернувся із Консти-

туційним зверненням, у якому він зазначив про неоднакове та, у більшості, помилкове застосування положень статті 491 КПК України судовими та правоохоронними органами, що, на його думку, стало наслідком деякої неоднозначності формулювань, які містяться у згаданій статті[3].

У даному зверненні Кучер О. В. обґрунтовано доводить, що питання тлумачення статті 481 КПК України необхідне для її правильного застосування. Метою свого звернення адвокат пояснив, що на практиці наявні випадки, коли суб'єкти, яким за ст.481 КПК України надані повноваження на повідомлення окремим категоріям осіб про підозру – Генеральний прокурор України, його заступники та керівники регіональних прокуратур передоручають ці повноваження слідчим та іншим працівникам правоохоронних органів у порядку ст.36 КПК України. Зокрема, першу складову процедури повідомлення окремій категорії осіб про підозру – складання письмового повідомлення про підозру – здійснює належний суб'єкт, визначений статтею 481 КПК України, проте здійснення другої складової процедури – вручення особі повідомлення про підозру та роз'яснення підозрюваному його прав – згадані суб'єкти передоручають слідчим або іншим працівникам органів досудового розслідування. Викладене вище призводить до того, що письмове повідомлення про підозру окремим категоріям осіб у вчиненні кримінального правопорушення здійснюється суб'єктами, яким відповідні повноваження за ст. 481 КПК України не надані, що спричиняє негативні процесуальні наслідки для кримінального провадження та призводить до послаблення гарантій професійної недоторканості цих осіб [3].

Якщо ж звернутись до коментованої частини КПК України, то відповіді або хоча би роз'яснень у ній не знайти. Там лише наведений перелік відомостей, котрі зазначаються у повідомленні про підозру, час, протягом якого вносяться відомості до Єдиного Реєстру Досудового Розслідування [4, с. 901].

Вважаємо, що однією із особливостей є те, що дане питання не достатньо законодавчо закріплене, і особам, що повідомляють про підозру в рамках ст.481 КПК України, варто звертати увагу на цей нюанс.

Також незрозумілим залишається і питання способів пові-

домлення такій категорії осіб про підозру.

Окрім цього особливості стосуються не тільки повідомлення про підозру такій категорії осіб, але й при виникненні питань щодо їх затримання чи обрання до них запобіжного заходу. Даному питанню присвячена стаття 482 КПК України, яка має назву «Особливості порядку притягнення до відповідальності, затримання і обрання запобіжного заходу»[2]. У вищезгаданій статті вказано, що затримання судді чи утримання його під вартою чи арештом здійснюється за згодою Вищої ради правосуддя. Єдине виключення складає той випадок, коли суддю затримують одразу після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Таким чином, наше законодавство виділяє в окрему касту людей, що займають високі посади, тим самим, наділяючи їх певною недоторканістю, що в деякій мірі сприяє зловживанню своїми повноваженнями вищезгаданими особами. Наприклад, якщо брати до уваги суддів, вважаю їхню недоторканість повинна починатися безпосередньо під час здійснення правосуддя та закінчуватися буквально у їх неробочий час. Це сприятиме як і покращенню самого правосуддя та зменшить вчинення злочинів суддями у неробочий час.

Аналіз положень КПК України із внесеними змінами показує, що для слідчого і прокурора при провадженні досудового розслідування стосовно окремої категорії осіб самих лише положень Кримінального процесуального кодексу України буде недостатньо. Дане питання, досить ґрунтовно висвітлив дослідник С. В. Скрипиченко у своїй науковій статті під назвою «Особливості кримінального провадження щодо окремої категорії осіб» [5, с.125].

Провівши аналіз різних джерел, можна дійти до висновку, що питання повідомлення особі про підозру само по собі вже викликає достатньо питань, а якщо говорити про повідомлення про підозру окремій категорії осіб, то питань виникає набагато більше. Якщо Законодавець вирішив виділити окремий порядок повідомлення про підозру окремій категорії осіб, то варто було б не лише вказати перелік таких осіб, а й додати статтю у якій перераховувались способи повідомлення про підозру такій категорії осіб. Крім цього, необхідно і зібрати всі норми що стосу-

ються повідомлення про підозру до одного розділу у Кримінальному процесуальному Кодексі України.

Таким чином, необхідно було би провести комплексні та науково - грамотні зміни у КПК України, які повинні бути спрямовані на систематизацію питання повідомлення про підозру і повідомлення про підозру окремій категорії осіб, хоча би у один розділ КПК України.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: офіц. текст: [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996р.//Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. – с.61.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

3. Конституційне звернення адвоката Кучера О.В. від 7 червня 2016 р. [Електронний ресурс] // Офіц. сайт Конституц. Суду України.
–
Режим доступу: <http://ccu.gov.ua:8080/doccatalog/document?id=313533>.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко. – Х.: Одісей, 2013. – 1104 с.

5. Скрипченко С. В. Особливості кримінального провадження щодо окремої категорії осіб : наукова стаття // Вісник Національної академії прокуратури України. – К., 2014. – №1. – 125с.

Канцір В. С.

професор кафедри кримінального права та процесу
доктор юридичних наук, професор
(Інститут права і психології Національного університету
«Львівська політехніка»)

МЕЖІ ВТРУЧАННЯ У ПРАВА ТА СВОБОДИ ГРОМАДЯН ПІД ЧАС ПРОВАДЖЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Статті 29, 30, 31 Конституція України [1], ратифіковані Верховною Радою Україною відповідні міжнародно-правові

документи (ст. 9, 17 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права; ст. 5, 8 Європейської конвенції про права людини), відносять особисту недоторканність особи до системи фундаментальних засад кримінальної процесуальної діяльності [2, 3].

Реформування кримінального процесуального законодавства України безальтернативно має відбуватися на платформі утвердження пріоритету прав і свобод людини та громадянина, оскільки в основу судово-правової реформи закладена ідея побудови системи кримінального судочинства охоронного типу. Важливим завданням кримінальної процесуальної науки, нормотворчості та юридичної практики на сучасному етапі є реальне забезпечення правового захисту особи - учасника кримінального судочинства, посилення гарантій прав кожного громадянина, який притягується до кримінальної процесуальної процедури.

Особливе значення в цьому зв'язку набуває законне та обґрунтоване проведення слідчих (розшукових) дій, у першу чергу – негласних, застосування запобіжних заходів, заходів забезпечення провадження. З одного боку, застосування таких заходів процесуального примусу - сприяє розкриттю кримінального правопорушення, забезпечує невідворотність відповідальності осіб, які його вчинили, а з іншого - пов'язане з втручанням у площину конституційних прав, свобод громадян. Саме така обставина викликає необхідність у створенні надійних гарантій законного і обґрунтованого застосування заходів, які в значній мірі залежать від чіткого законодавчого закріплення підстав, умов і порядку їх застосування, проведення.

Разом з тим, такі визначені в законі процедури далеко не у всіх випадках є чіткими, повним і не завжди відповідають засадам кримінального процесу в цілому, потребам практики.

До прикладу, у процесі досудового розслідування, порушується широка сфера моральних відносин, пов'язаних з таємницею особистого і сімейного життя громадян, у зв'язку з чим необхідно створити механізм безпрогалинного регулювання правового захисту інформації, яка складає інститут таємниць особи і встановлення критеріїв її допустимості. Для розробки такого роду механізмів мають значення такі поняття, як «таєм-

ниця особистого і сімейного життя», «особиста таємниця», «комерційна таємниця» та інші, їх етико-правовий зміст, синонімічні можливості тлумачення, необхідні для адекватного нормативного опису. Об'єднуючою ознакою цих понять є конфіденціальність, тобто неможливість без згоди особи, використовувати і поширювати інформацію, яка складає зміст особистої та сімейної таємниці, незалежно від джерел її носіїв, в тому числі такої, що міститься в базі даних комп'ютера [4].

Положення ст. 31 Конституції України, ст. 8 Європейської Конвенції про права людини, Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах [5], однозначно, виходять з того, що право на збереження таємниці інформації, переданої по транспортних телекомунікаційних мережах, шляхом електронних інформаційних систем - є абсолютним правом індивіда.

Прослуховування і запис телефонних переговорів та інших повідомлень можливі, по-перше, тільки при наявності ухвали слідчого судді про дозвіл на втручання у приватне спілкування; по-друге, коли іншим шляхом неможливо встановити обставини, що мають істотне значення для розслідування кримінального правопорушення, для формування доказової бази у справі або встановлення особи підозрюваного у справах про тяжкі злочини.

Більше того, законодавець слушно передбачив у статті 255 КПК України заходи, щодо захисту вже отриманої інформації, але яка не використовується у кримінальному провадженні. Відомості, речі та документи, отримані в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які прокурор не визнає необхідними для подальшого проведення досудового розслідування, повинні бути невідкладно знищені на підставі його рішення. Забороняється використання зазначені матеріали для цілей, не пов'язаних з кримінальним провадженням, або ознайомлення з ними учасників кримінального провадження чи будь-яких інших осіб [6].

Процесуальне законодавство окремих держав (Великобританії, Франції), пов'язує правомірність зняття інформації, прослуховування телефонних переговорів лише з вчиненням тяжкого злочину, що відповідає практиці Європейського Суду з

прав людини. Так, у справі "Класс та інші проти Федеративної республіки Німеччина" (06.09.1978 року), Європейський суд з прав зазначив, що прослуховування телефонних розмов можливе лише у випадках, коли є «явні фактичні відомості про участь особи у вчиненні тяжкого злочину» [7].

Можна прийти до висновку, що для слідчо-прокурорської процесуальної діяльності є необхідність у подальшому активному розвитку науково-практичних рекомендацій, стосовно усунення типових помилок, які можуть мати місце під час провадження слідчих (розшукових) дій, у числі негласних, і які в силу закону обмежують свободу особи, її право на недоторканність приватного, сімейного життя, таємницю спілкування, тощо.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України, від 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada2.gov.ua>.

2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: прийнято 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua

Керевич О. В.

директор, кандидат юридичних наук, доцент
(Подільська юридична компанія «Керевич та партнери»)

ДИПЛОМАТИЧНИЙ ІМУНІТЕТ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Після прийняття у 2012 році нового КПК України, питання кримінально-процесуальних імунітетів зазнало змін, у зв'язку з чим потребує наукового дослідження і є актуальним як для науки кримінального процесу, так і для практики його застосовування. Слід зазначити, що КПК не вирішив однозначно і ефективно всі питання, які стосуються кримінально-процесуальних імунітетів. Як наслідок – численні порушення прав та свобод осіб, які наділені таким статусом і залучаються до участі у кримінальному провадженні.

У структурі правового статусу дипломатичних представників і представництв іноземних держав в Україні чільне місце посідають їх привілеї та імунітети, які є необхідною умовою незалежності іноземних дипломатів від держави їх перебування при здійсненні ними своїх службових функцій.

Під дипломатичним імунітетом розуміється принцип вилучення дипломатичних представників за кордоном від примусового впливу з боку суду, фінансового апарату і служби безпеки країни перебування, принцип вилучення, зокрема, від позовів, арештів, обшуків, допитів, ембарго, реквізицій та ін. Привілеї розглядаються як особливі правові переваги глав держав та їх представників. Найбільш істотними з цих переваг є право на посилений захист від посягань та образ, право користуватися в певних випадках спеціальними знаками та емблемами, право на власні спеціальні засоби зв'язку з закордоном (кур'єри, шифровані повідомлення тощо).

Якщо вести мову про нормативне закріплення розглянутих привілеїв та імунітетів, необхідно зазначити, що ч. 2 ст. 6 КПК України передбачає, що кримінальне провадження щодо особи, яка користується дипломатичним імунітетом, може здійснюватися за правилами КПК лише за згодою такої особи або за згодою компетентного органу держави (міжнародної організації), яку представляє така особа, у порядку, передбаченому законодавством України та міжнародними договорами України.

З-поміж дипломатичних привілеїв та імунітетів, що мають значення в сфері кримінального судочинства, слід особливо виділити особисті привілеї та імунітети, тобто привілеї та імунітети глав дипломатичних представництв, членів дипломатичного персоналу цих представництв, а також членів їх сімей (якщо вони проживають разом з ними і не є громадянами України), співробітників адміністративно-технічного персоналу дипломатичних представництв та членів їх сімей (що проживають разом з ними), а також співробітників обслуговуючого персоналу представництв.

Вважаємо, що недоторканність дипломатичних представників виключає можливість не тільки їх затримання та арешту, а й обмеження (а тим більше порушення) їх законних прав та інтересів при провадженні й інших слідчих та процесуальних дій

– обшуку, освідування, тимчасового доступу до речей і документів, приводу тощо. До цього слід додати, що згаданим імунітетом у кримінальному судочинстві користуються також члени сімей дипломатичних представників. Однак передбачено низку умов, за дотримання яких зазначені особи користуються імунітетом.

На жаль, судовій практиці відомі випадки, коли імунітети використовуються для особистої вигоди і безпеки тих дипломатів, які займаються злочинною діяльністю на території держави, не виконують свої обов'язки «поважати закони та постанови держави перебування».

Імунітетами наділені також особи, що належать до адміністративно-технічного персоналу дипломатичного представництва іноземної держави. Членами адміністративно-технічного персоналу дипломатичного представництва є члени персоналу дипломатичного представництва, які здійснюють адміністративно-технічне обслуговування дипломатичного представництва. Однак наявність імунітету не виключає можливості держави перебування реагувати на протиправну поведінку осіб, які є дипломатами.

Отже, адекватне відображення в кримінально-процесуальному законодавстві норм міжнародних договорів нашої держави про імунітети потребує насамперед точного визначення кола суб'єктів таких імунітетів і з'ясування їх обсягу. Необхідною є деталізація змісту їх норм стосовно існуючих стадій кримінального провадження, системи процесуальних дій і правового статусу суб'єктів кримінального процесу.

На наше переконання, при формулюванні правил про міжнародно-правові імунітети доречно було б відмовитися від використання терміну «дипломатичний імунітет» для означення ним консульських імунітетів та імунітетів міжнародних організацій і їх представників, офіційних представників іноземних держав. Кримінальний процесуальний кодекс слід доповнити відповідною нормою, яка б передбачала, що у разі, якщо свідок є малолітнім і внаслідок цього не усвідомлює достатньою мірою значення права на імунітет, він може бути допитаний лише з дозволу його законного представника.

Галузеве законодавство щодо статусу окремих категорій

громадян потребує змін, сутність яких, на нашу думку, полягає у вилученні з них приписів про надання громадянам будь-яких прав, гарантій чи звільнення їх від обов'язків в сфері кримінально-процесуального регулювання.

Актуальними вважаємо дослідження у сфері вдосконалення нормативного закріплення в галузевому законодавстві конституційних норм про права і свободи людини і громадянина, адекватного відображення цілого ряду міжнародно-правових норм, які є обов'язковими в нашій державі, вдосконалення статусу недоторканності окремих категорій громадян України, виявлення та усунення суперечностей між різними нормативно-правовими актами, що стосуються кримінального процесу тощо. Проблема імунітету в кримінальному судочинстві потребує дослідження в усіх названих аспектах.

Климчук М. П.

науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
з проблем експертно-криміналістичного забезпечення,
кандидат юридичних наук, доцент
(Національна академія внутрішніх справ)

Лисецький О. О.

ад'юнкт кафедри кримінального процесу
(Національна академія внутрішніх справ)

СЛІДЧИЙ ЯК НОСІЙ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ ФУНКЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Питання, що стосуються функцій слідчого, а також його процесуального становища, в усі часи знаходилися в центрі дослідницького інтересу вчених-процесуалістів. Однак до сих пір в наукових колах не вироблено єдиної точки зору щодо розуміння самих процесуальних функцій, а також функцій, власних слідчому.

Одними з перших з радянських виділили у кримінально-процесуальній науці запобігання злочинам – як самостійну функцію слідчого процесуалістів Л.А. Маріупольський та Г.Р. Гольст, зазначивши, що «не можна зводити роль слідчого до одно-

го лише завдання об'єктивного розслідування справи – тобто ...обмежувати діяльність слідчого, обмежувати її в різносторонності і живому змісті, які притаманні діяльності слідчого як активного учасника кримінального процесу»[1, с. 114].

У ст. 23 КПК України 1960 року передбачалося, що при провадженні дізнання, попереднього слідства орган дізнання, слідчий, зобов'язані виявляти причини й умови, які сприяли вчиненню злочину. Відповідно до статті 23-1 вказаного КПК орган дізнання, слідчий, прокурор, встановивши причини й умови, що сприяли вчиненню злочину, вносили у відповідний державний орган, громадську організацію або посадовій особі подання про вжиття заходів для усунення цих причин і умов [2].

О.Є. Омельченко цілком слушно наголошує, що при розслідуванні конкретної кримінальної справи слідчий зобов'язаний швидко і повно розкрити злочин, викрити винних та забезпечити правильне застосування Закону з тим, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнений до відповідальності і жоден невинний не був покараний, а також виявити причини і умови, які сприяють вчиненню злочинів, та вжити заходів до їх усунення. Звідси – слідчий наділений двома основними функціями: розслідування та профілактика злочинів [3, с. 11].

На важливості профілактичної функції слідчого при провадженні у кримінальній справі ще раніше наголошували О.Є. Омельченко та Д.П. Письменний у навчальному посібнику «Процесуальна діяльність слідчого щодо запобігання злочинів». Зокрема, ними зазначається, що з однієї сторони, роль кримінального судочинства щодо злочину, з приводу якого провадиться конкретне кримінальне провадження, в профілактичному розумінні пасивна, але з іншої – з його допомогою можна запобігати злочинам, їх наслідкам і найголовніше новим злочинам [4, с. 6]. Особливістю цієї функції є не тільки виявлення та усунення причин і умов, які сприяли вчиненню злочинів, а й етичність процесуальної діяльності, виховна сутність процесуальних рішень. Зміст даної функції становить виявлення у кожній кримінальній справі процесуальними засобами причин і умов, які сприяють вчиненню злочину, та вживання заходів до їх усунення [4, с. 8].

Однак не варто забувати, що до таких висновків науковці

прийшли на час дії КПК України в редакції 1960 року. Як відомо, на сьогодні у КПК України, ця функція нормативно не прописана, тому не дивно, що в науці кримінального процесу виникають діаметрально протилежні погляди щодо необхідності реалізації слідчим профілактичної функції під час розслідування кримінальних правопорушень.

На жаль, вказана діяльність невинуватено не внесена до КПК України 2012 року. Переважна більшість опитаних слідчих (87%) вважають невинуватеним позбавлення профілактичної функції слідчого – встановлення причин та умов, що сприяли вчиненню злочину.

Актуальність профілактичної діяльності сьогодні пояснюється тим, що криміногенна ситуація в країні залишається складною, що потребує від держави прийняття профілактичних заходів, зокрема в ході кримінального провадження. Тут варто уточнити, що слідчий не може бути суб'єктом вжиття таких заходів, а носієм такого обов'язку. На наше переконання, він може ініціювати питання про вжиття таких заходів перед відповідними уповноваженими органами та особами.

Науковці відмічають відсутність регламентації вказаної діяльності у КПК України як недолік. Так, С.М. Смоков, А. А. Десятник вважають необхідним доповнити перелік обставин, які підлягають доказуванню (ч. 1 ст. 91 КПК України) пунктом «Причини та умови, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення», а також доповнити КПК окремими статтями, які б містили обов'язок прокурора й суду в разі встановлення під час кримінального провадження причин та умов, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення, вносити у відповідний державний орган, громадську організацію або посадовій особі відповідно подання, окрему ухвалу про вжиття заходів для усунення цих причин та умов з повідомленням прокурора, суду в місячний строк про вжиті заходи [5, с. 173-177].

Не втрачають своєї актуальності висновки, зроблені В.А. Журавлем та А. Ф. Волобуєвим про те, що слідчий під час досудового розслідування правопорушень здійснює важливу профілактичну роботу, в якій можуть бути виділені такі основні напрями: 1) попередження імовірної, запобігання реально можливій і припинення розпочатої злочинної діяльності з боку осіб,

обвинувачених (підозрюваних) у вчиненні конкретного злочину; 2) встановлення причин конкретного злочину і вжиття заходів щодо їх усунення; 3) встановлення умов, що сприяли вчиненню конкретного злочину, і вжиття заходів щодо їх усунення; 4) узагальнення криміногенних чинників, установлених під час розслідування за однорідними кримінальними справами, і подання пропозицій щодо їх усунення до відповідних органів і установ [6, с. 155-156].

До речі, відповідно до Наказу Мін'юсту від 08.02.2017 р. №313/5 «Про затвердження Інструкції з організації діяльності слідчих підрозділів органу Державної кримінально-виконавчої служби України», одним із завдань ДКВС України є виявлення причин і умов, які сприяють учиненню кримінальних правопорушень, і вжиття через відповідні органи заходів щодо їх усунення [7].

Викликане спонукає до висновку про необхідність доповнення ч. 2 ст. 40 КПК України «Слідчий органу досудового розслідування» пунктом 9 (відповідно, п. 9 стане п. 10) такого змісту: «5) вживати заходів щодо виявлення обставини, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення, шляхом винесення відповідного клопотання».

Список використаних джерел:

1. Мариупольский Л. А., Гольст Г. Р. К вопросу о процессуальных функциях следователя // Советское государство и право. 2003. №6. С. 34-39.
2. Кримінально-процесуальний кодекс УРСР від 28 груд. 1960 р. : zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1002-05/ed19601228/page.
3. Омельченко О. Є. Процесуальна діяльність слідчого по попередженню злочинів: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. К., 2004. 190 с.
4. Письменный Д. П., Омельченко О. Є. Процесуальна діяльність слідчого щодо запобігання злочинів: навч. посібн. Київ, 2005. 139 с.
5. Смоков С. М., Десятник А. А. Окремі питання запровадження профілактичної діяльності під час досудового розслідування // Південноукраїнський правничий часопис. 2014. №3. С.173–177.
6. Журавель В., Волобуєв А. Слідча профілактика: сучасний стан і шляхи вдосконалення // Вісник Академії правових наук України. Харків: Право. 2006. №1 (44). С. 155–164.
7. Про затвердження Інструкції з організації діяльності слід-

чих підрозділів органу Державної кримінально-виконавчої служби України: Наказ Мін'юсту від 8 лют. 2017 р. №313/5: zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0183-17.

Ковальчук С. О.

доцент кафедри кримінальної юстиції,

кандидат юридичних наук, доцент

(Чернівецький юридичний інститут Національного
університету «Одеська юридична академія»)

ВИКОРИСТАННЯ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ СЛІДЧИМ СУДДЕЮ ДЛЯ ОБГРУНТУВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ РІШЕНЬ

Норми кримінального процесуального закону прямо закріплюють вимогу обґрунтованості лише щодо судових рішень і надають визначення обґрунтованого судового рішення (ч. ч. 1 і 3 ст. 370 КПК України). Водночас, системний аналіз норм глави 29 КПК України «Судові рішення», із урахуванням її розташування у розділі IV КПК України «Судове провадження у першій інстанції», дозволяє стверджувати про поширення наведених у ст. 370 КПК України вимог, у тому числі й обґрунтованості, лише на судові рішення, постановлені судом під час судового провадження.

Що стосується ухвал слідчого судді, то законодавець прямо закріплює вимогу обґрунтованості лише стосовно ухвал: 1) про застосування запобіжних заходів, в яких слідчий суддя повинен навести посилання на докази, що обґрунтовують обставини, які свідчать про існування ризиків, передбачених ст. 177 КПК України і недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання цим ризикам (п. 4 ч. 1 ст. 196 КПК України), а також обґрунтувати обраний розмір застави і можливість її застосування, якщо таке рішення прийнято у кримінальному провадженні, передбаченому ч. 4 ст. 183 КПК України (ч. 3 ст. 183 КПК України); 2) про здійснення дистанційного досудового розслідування у разі, якщо сторона кримінального провадження чи потерпілий заперечує проти його

здійснення (ч. 2 ст. 232 КПК України); 3) про доручення проведення експертизи, в якій обґрунтуванню підлягає рішення про не включення запитань, поставлених особою, що звернулася з відповідним клопотанням, якщо відповіді на них не стосуються кримінального провадження або не мають значення для судового розгляду (ч. 7 ст. 244 КПК України) [1]. Щодо інших ухвал слідчого судді вимога обґрунтованості законодавцем прямо не закріплюється.

У доктрині кримінального процесу неодноразово зверталася увага на необхідність обґрунтування всіх ухвал, які постановлюються слідчим суддею. Так, ще задовго до прийняття чинного КПК України В.І. Чорнобук вказував, що постанову судді в порядку судового контролю можна визнати обґрунтованою, коли у ній відображено обставини, що мають значення для справи, які підтверджені достовірними, належними і допустимими доказами, а висновки судді випливають із встановлених обставин [2, с.60]. Після набрання чинності КПК України таку позицію висловлює Н.В. Глинська, на думку якої лише за умови наведення в ухвалі слідчого судді достатніх фактичних даних (доказів), що у сукупності свідчать про наявність фактичних підстав для проведення тієї чи іншої слідчої дії чи застосування заходу забезпечення кримінального провадження, а також переконливих аргументів, що підтверджують правильність прийнятого рішення, співмірність обраного варіанту втручання державних органів у приватне життя особи потребі, що виникла, та його адекватність правомірній меті, можна констатувати, що особі, конституційні права та свободи якої можуть бути обмежені в результаті реалізації цього рішення, забезпечено судовий захист її прав та інтересів в тому масштабі, який закладений у міжнародних стандартах прав людини, зокрема, напрацьованих у практиці ЄСПЛ [3, с.225-226]. Поділяючи наведену позицію, потрібно відзначити, що обґрунтуванню підлягають будь-які ухвали слідчого судді, що дозволить як забезпечити їх непереконливість з огляду на підтвердження з'ясованих обставин доказами, так і запобігти безпідставному оскарженню таких ухвал учасниками кримінального провадження.

Вказаний висновок підтверджується й результатами дослідження судової практики, які свідчать про наведення слідчи-

ми суддями обґрунтування не лише в ухвалах про застосування запобіжних заходів, здійснення дистанційного досудового розслідування та доручення проведення експертизи, але й в інших ухвалах. Зокрема, слідчими суддями обґрунтовуються ухвали про застосування будь-яких заходів забезпечення кримінального провадження, у тому числі й відсторонення підозрюваного від посади [4].

В узагальненні судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження звертається увага на те, що нерідко ухвали слідчих суддів як про задоволення клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, так і про відмову в їх задоволенні є необґрунтованими. У таких ухвалах слідчі судді, ґрунтуючись на клопотаннях слідчих, зазначають, що особа, яка звернулася із відповідним клопотанням, довела існування усіх передбачених законом підстав, які є необхідними для застосування заходів забезпечення кримінального провадження, але належним чином не мотивують їх фактичними обставинами кримінального провадження. Такі ж випадки є характерними і для ухвал про відмову у задоволенні клопотань, коли слідчі судді, не мотивуючи свого рішення фактичними обставинами, вказують на необґрунтованість відповідного клопотання [5].

Таким чином, речові докази підлягають використанню для обґрунтування будь-яких ухвал, які постановляються слідчим суддею. У цьому аспекті використання речових доказів являє собою зовнішнє вираження результатів їх оцінки у сукупності з іншими доказами, наявними на момент постановлення слідчим суддею ухвали, і спрямовується на підтвердження встановлених фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження і підлягають доказуванню, забезпечення переконливості ухвали слідчого судді та запобігання її безпідставному оскарженню учасниками кримінального провадження.

Як свідчать результати дослідження судової практики, при обґрунтуванні ухвал слідчі судді використовують речові докази лише у сукупності з іншими наявними на момент їх постановлення доказами. Водночас, використання речових доказів

у ході обґрунтування слідчими суддями ухвал зводиться до посилення на них при наведенні у мотивувальній частині сукупності доказів, що підтверджують з'ясовані обставини та обґрунтовують зроблені висновки [4].

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Чорнобук В.І. Законність та обґрунтованість процесуальних рішень судді в порядку судового контролю у досудових стадіях кримінального процесу: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Валерій Іванович Чорнобук. – Одеса, 2007. – 211 с.

3. Глинська Н.В. Концептуальні засади визначення та забезпечення стандартів доброякісності кримінальних процесуальних рішень: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09 / Наталія Валеріївна Глинська. – Х., 2015. – 469 с.

4. Ухвала Ожтєбрьського районного суду м. Полтави від 29.04.2016 р. у справі № 554/3449/16-к (кримінальне провадження № 1-кз/554/3811/2016) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57736306>.

5. Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, підготовлене суддями судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ С.Г. Дембовським, В.В. Наставним, Р.І. Сахном, Т.Я. Широєм, начальником управління правової роботи апарату Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ Р.Ш. Бабанли, заслухане та обговорене на засіданні Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, яке відбулося 07.02.2014 р. (витяг) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14>.

Комісарчук Ю. А.

доцент кафедри кримінального процесу
кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Багин С. С.

курсант 4-го курсу факультету №1

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМАТИКА ДОТРИМАННЯ ПРАВ НЕПОВНОЛІТНІХ ПРИ ОБРАННІ ЩОДО НИХ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ

Важливим засобом зміцнення законності та правопорядку в кримінальному процесі є дотримання і забезпечення правових приписів, що стосуються застосування запобіжних заходів. Цими нормами гарантується охорона таких конституційних прав і свобод громадян як недоторканність особи, житла, турбота про їхнє здоров'я, майно. Стосується це й такого специфічного суб'єкта кримінального провадження, як неповнолітній. Ще в минулому столітті А.М. Ларін зауважив, що метою застосування запобіжних заходів до неповнолітніх є забезпечення нормального ходу кримінального судочинства, попередження та усунення реальних та можливих перешкод з боку підозрюваного (обвинуваченого) щодо здійснення цього судочинства, забезпечення участі підозрюваного (обвинуваченого) в процесуальних діях, в яких така участь необхідна, якнайшвидшого прибуття його до місця їх проведення, недопущення вчинення підозрюваним (обвинуваченим) нових злочинів, необхідність нейтралізувати намагання підозрюваного (обвинуваченого) створити перешкоди з виконання прийнятих процесуальних рішень, а також виховний вплив на неповнолітнього [1, с. 24].

Затримання неповнолітнього без ухвали слідчого судді не допускається, крім випадків, передбачених ст. 207, 208 КПК України. Таке затримання здійснюють у порядку, передбаченому § 2 глави 18 КПК України у виняткових випадках, за умов наявності обґрунтованої підозри в учиненні ним тяжкого чи особливо тяжкого злочину [2].

З поміж усіх запобіжних заходів, тримання під вартою є найсуворішим, таким, що максимально обмежує свободу та особисту недоторканність особи. У ст. 37 Конвенції про права дітей, де акцентується увага на те, щоб кожна дитина не була позбавлена волі незаконним або свавільним чином. Арешт, затримання чи тюремне ув'язнення дитини здійснюється згідно з законом та використовується лише як крайній захід протягом найкоротшого відповідного періоду часу [3, с. 47]. Досліджуючи дане питання також слід загадати роз'яснення Верховного Суду України: затримання і утримання під вартою може застосовуватися тільки у випадку, коли неповнолітній підозрюється чи обвинувачується у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину, та за умови, якщо слідчий / прокурор доведе, що застосування іншого запобіжного заходу не може запобігти ризикам, зазначеним у ст. 177 КПК [4].

Як свідчить судова практика, недостатньо ефективним залишається застосування запобіжного заходу – передання під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а до неповнолітніх, які виховуються в дитячій установі, – передання їх під нагляд адміністрації цієї установи (ч. 1 ст. 493 КПК). Незатребуваність застосування даного запобіжного заходу пов'язана з утрудненням в його практичній реалізації через складність і громіздкість процедури застосування, труднощі з роз'ясненнями прав та обов'язків батькам та іншим особам, що заслуговують на довіру в передачі неповнолітнього під їх нагляд. На наш погляд, при вирішенні питання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою щодо неповнолітніх підозрюваного, обвинуваченого судам необхідно у кожному разі обговорювати можливість передачі його під нагляд. Ця обставина обумовлена положеннями п. 18.2 Мінімальних стандартних правил ООН, що стосуються правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила»), прийняті резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 29.11.1985 р. «Жоден неповнолітній не може бути вилучений з-під нагляду батьків частково або повністю, якщо це не виправдовують обставини провадження. Розлучення дітей з батьками є крайнім заходом. До нього можна вдаватися лише в тих випадках, коли факти справи виправдовують цей серйозний крок (наприклад, жорстоке поводження з дітьми)». Таким чином, щодо

неповнолітніх, що перебувають на вихованні в сім'ї, держава чинить гуманно, намагаючись не розлучати дитини з батьками. Немає також єдиної думки серед науковців щодо питання доцільності застосування до неповнолітніх особистого зобов'язання. Окремі науковці вважають застосування цього запобіжного заходу до неповнолітніх малоефективним, оскільки вони не усвідомлюють, і не можуть достатньо чітко зрозуміти сутність та значення даного запобіжного заходу [5, с. 64; 6 с. 55].

На нашу думку, суд у більшості випадків повинен застосовувати саме передачу неповнолітнього під нагляд батьків, опікунів, піклувальників, адміністрації дитячої установи, як найбільш ефективний запобіжний захід, який може бути застосований до неповнолітнього. Особисте зобов'язання засноване на ефекті страху. Особиста порука і нагляд – на ефекті сорому (соромно не виправдати довіру, соромно, що за тебе відповідають інші, соромно, що ти не можеш стримати слово, дане своїм близьким). «Підлітку, який оступився, необхідний такий запобіжний захід, який би забезпечував контроль за його поведінкою. Перевага нагляду за неповнолітнім підозрюваним або обвинуваченим полягає і в тому, що контроль здійснюється у звичному для підлітка оточенні. При цьому позитивні соціальні зв'язки не тільки не розриваються, але навіть зміцнюються» [7, с. 356].

Також варто зауважити, що при передачі неповнолітніх під нагляд, потрібно ретельно вивчити та перевірити інформацію щодо батьків чи опікунів, з'ясувати питання чи вони зможуть забезпечити позитивний вплив та сприяти виправленню неповнолітніх.

Список використаних джерел:

1. Ларин А.М. *Работа следователя с доказательствами* / А.М. Ларин. – М. : Юрид. лит., 1966. – 156 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show>. – Назва з екрана.
3. Процедура застосування запобіжного заходу на стадії судового провадження відповідає Європейській конвенції 2015р. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://precedent.in/ua/2015/05/29/>

4. Суддям пояснили, як судити неповнолітніх / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: legalaid.ua/suddyam-rozasnylyu-yak...nepovnitnih.

5. Береский Я.О. Признание обвиняемым своей вины в совершении преступления (процессуальные, тактические, психологические вопросы) : дис. на соиск. уч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Я.О. Береский. – Львов, 1991. – 212 с.

6. Денежкин Б.А. О процессуальном положении обвиняемого и укреплении гарантий защиты его прав / Б.А. Денежкин, А.Р. Михайленко // Вопросы уголовного права и процесса. – Саратов: Изд-во Сарат. ун-та, 1977. – Вып. 1. – С. 51-56.

7. Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України: Лист вищого спеціалізованого суду з розгляду кримінальних та цивільних справ від 04.04.2013 №511-550/04-13 Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0511740-13>.

Копин М. В.

курсант 4-го курсу факультет № 1

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

РОЛЬ СЛІДЧОГО СУДДІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

В умовах сьогодення, коли Україна стоїть на шляху до побудови правової, соціальної та демократичної держави, особливої актуальності набуває проблема забезпечення прав та свобод людини і громадянина. За для цього держава приймає нові нормативно-правові акти, які є свідченням ведення прогресивної політики держави спрямованої на забезпечення благ людини, так як саме рівень розвитку держави визначається ступенем забезпечення захисту прав та свобод людини і громадянина [2]. Важливу роль у цьому процесі відіграє слідчий суддя.

Правовий статус та діяльність слідчого судді закріплено у Кримінальному процесуальному кодексі України (далі КПК) та Законі України «Про судоустрій і статус суддів». Закон не встановлює конкретних вимог до кандидата на виконання функцій

слідчого судді, а саме не встановлено мінімальну чи максимальну кількість слідчих суддів у судах відносно до загальної кількості суддів у суді, також не має залежності набуття цього статусу відповідно до спеціалізації судді. Однак, слідчий суддя виступає ключовою фігурою у кримінальному процесі, адже основним його завданням є захист прав та свобод осіб, які приймають у ньому участь, а також контроль за дотриманням законності під час досудового розслідування.

Одним з основних недоліків чинного КПК України є відсутність окремої статті, в якій би зазначалися норми щодо прав та обов'язків слідчого судді. Таким чином, норми, що визначають повноваження слідчого судді «розкидані по всьому КПК України» [3].

До першої групи повноважень слідчого судді можна віднести повноваження, що стосуються процесуальних відносин, пов'язаних із застосуванням заходів забезпечення кримінального провадження.

До другої – повноваження, пов'язані з вирішенням та розглядом питань стосовно надання дозволу на проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, що стосуються збирання сторонами доказів.

До третьої – повноваження щодо розгляду та прийняття рішення стосовно скарг на дії чи бездіяльність слідчого або прокурора.

До четвертої – повноваження, що виражені у діяльності щодо самостійного збирання доказів, так, наприклад:

1) допиту у виняткових, передбачених законом випадках свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні (ст. 225 КПК), в тому числі здійснення такого допиту у режимі відеоконференції (ст. 232 КПК);

2) доручення проведення експертизи експертній установі, експерту або експертам з підстав і за умов, передбачених 3 ст. 243, ст. 244 КПК. Так, у разі відмови слідчим, прокурором стороні захисту в задоволенні клопотання про залучення експерта та зверненням сторони захисту до слідчого судді з відповідним клопотанням.

До п'ятої – повноваження щодо встановлення процесуальних строків.

До шостої – загальні повноваження (обов'язки) слідчого судді стосовно захисту прав людини, закріплених у ст. 206 КПК, виконання яких полягає у безпосередньому, на власний розгляд здійсненні ним дій та прийнятті рішень щодо поновлення свобод незаконно ув'язнених осіб та прав осіб, що перебувають під вартою, на захист інших, передбачених у нормах цієї статті КПК прав та інтересів даних осіб. [3]

Таким чином, класифікувавши повноваження слідчого судді по певних групах, можна комплексно розкрити та структурувати систему повноважень слідчого судді, завдяки чому стає більш помітною його значна роль у кримінальному процесі [2].

Слід зазначити, що запровадження інституту слідчого судді у кримінальному процесі – це крок вперед щодо вирішення багатьох питань на стадії досудового розслідування. Зважаючи на те, що слідчий суддя виконує важливу функцію у кримінальному процесі, а саме захист прав і законних інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному процесі, необхідно впровадити сувору систему контролю за його діяльністю.

Невирішеним залишається питання щодо розподілу справ у суді між суддями, а саме слідчий суддя зобов'язаний суміщати як повноваження слідчого судді, так і судді першої інстанції. З метою покращення показників ефективності в діяльності слідчого судді, необхідно надати йому статус автономної фігури у кримінальному процесі та покласти на нього виконання лише повноважень захисту та контролю на стадії досудового розслідування, тобто виключно повноважень слідчого судді.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254>.
2. Попелюшко В. О. Інститут слідчого судді в історії кримінального процесу Франції // Часопис національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2010. – № 1. – С. 42.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
4. Лисюк Ю. В. Слідчий суддя як гарант прав людини в досудовому провадженні / Ю. В. Лисюк // Право та державне управління. – 2014. – № 1–2. – С. 119–122.
5. Закон України «Про судоустрій і ста-

Кунтій А. І.

доцент кафедри кримінального процесу
кандидат юридичних наук

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВРУЧЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО РІШЕННЯ СЛІДЧОГО ПРО ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЯК НАСЛІДОК ОСКАРЖЕННЯ ТАКОГО РІШЕННЯ

Одним із безсумнівних досягнень у галузі прав і свобод людини є інститут судового оскарження, закріпленій у ст. 55 Конституції України, відповідно до якої кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Також зазначена гарантія означає, що кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Це означає, що кожен, тобто громадянин України, іноземець, особа без громадянства, має гарантоване державою право оскаржити в суді загальної юрисдикції рішення, дії чи бездіяльність будь-якого органу державної влади, органу місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, якщо їх рішення, дія чи бездіяльність порушують або ущемляють права і свободи зазначених осіб чи перешкоджають їх здійсненню, а тому потребують правового захисту в суді.

Інститут закриття кримінального провадження привертав увагу таких відомих українських та зарубіжних процесуалістів, як: Ю. П. Алєнін, Ю. М. Грошевий, О. О. Дудоров, О. В. Капліна, Л. М. Лобойко, В. Т. Маляренко, В. І. Маринів, О. Р. Михайленко, І. Л. Петрухін, Д. П. Письменний, В. М. Савицький, М. С. Строгович, Л. Д. Удалова, М. Є. Шумило та інші. Питанням оскарження дій рішень чи бездіяльності слідчого чи прокурора присвячено деякі наукові праці О.А. Банчука, І.В. Гловюк, Т.Г. Ілієвої, А.Б. Касумової, В.О. Попелюшка, С.О. Пшенічко,

А.Р. Туманянц, В.І. Фаринника, О.Г. Яновської та інших.

Щодо статистики оскарження дій рішень чи бездіяльності слідчого чи прокурора, то протягом 2014 року, згідно з положеннями ч. 1 ст. 303 КПК надійшло на розгляд 44 тис. скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування. Розглянуто (без повернутих) 37,2 тис. скарг, із яких задоволено 15,9 тис., або 42,8 % від кількості розглянутих [1].

Протягом 2015 року, згідно з положеннями ч. 1 ст. 303 КПК надійшло на розгляд 65,5 тис. скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування, що на 48,9 % більше порівняно з 2014 р. Розглянуто (без повернутих) 54,3 тис. скарг, із яких задоволено 25,1 тис., або 46,2 % від кількості розглянутих [2].

Протягом 2016 року, згідно з положеннями ч. 1 ст. 303 КПК надійшло на розгляд 86,2 тис. скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування, що на 31,5 % більше порівняно з 2015 р. Розглянуто (без повернутих) 73,5 тис. скарг, із яких задоволено 32,1 тис., або 43,7 % від кількості розглянутих [3].

Тому, під правом на оскарження рішень, дій чи бездіяльності органу досудового розслідування та прокурора в кримінальному процесі слід розуміти засновану на кримінальному процесуальному законі діяльність з подання (направлення), прийому, реєстрації, розгляду та вирішення скарги про порушення (або можливе порушення) прав, свобод та законних інтересів осіб процесуальною дією, рішенням чи бездіяльністю органу досудового розслідування та прокурора [4, с. 56].

Погоджуючись із С.О. Пшенічко, котрий оскарження у кримінальному провадженні визначив як діяльність, тобто сукупність юридично-значимих дій суб'єкта, що полягають у зверненні у письмовій чи усній формі з проханням до компетентного суб'єкта, уповноваженого на його розгляд та вирішення, щодо усунення наявних або припущених порушень та обмежень прав, свобод та законних інтересів, допущених слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом у кримінальному провадженні.

При цьому дослідник кримінально-процесуальний інститут оскарження визначив як сукупність кримінально-процесуальних норм, що регулює однорідну групу суспільних відносин у сфері подання, прийняття, реєстрації, розгляду та вирішення скарги по суті у кримінальному провадженні [5, с. 219-220].

Скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора відповідно до ст. 306 КПК України розглядаються згідно з правилами судового розгляду, передбаченими ст.ст. 318-380 КПК України, з урахуванням особливостей, притаманних даному судовому розгляду. Зокрема, на досудовому провадженні можуть бути оскаржені рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора:

- 1) бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, у неперевіренні тимчасово вилученого майна згідно з вимогами статті 169 цього Кодексу, а також у нездійсненні інших процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений цим Кодексом строк;

- 2) рішення слідчого, прокурора про зупинення досудового розслідування;

- 3) рішення слідчого про закриття кримінального провадження;

- 4) рішення прокурора про закриття кримінального провадження та/або провадження щодо юридичної особи;

- 5) рішення прокурора, слідчого про відмову у визнанні потерпілим;

- 6) рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора при застосуванні заходів безпеки;

- 7) рішення слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій;

- 8) рішення слідчого, прокурора про зміну порядку досудового розслідування та продовження його згідно з правилами, передбаченими главою 39 цього Кодексу, - підозрюваним, його захисником чи законним представником, потерпілим, його представником чи законним представником.

Відтак, скарги на інші рішення, дії чи бездіяльність не розглядаються під час досудового розслідування, хоча й можуть бути предметом розгляду під час підготовчого провадження у суді за правилами ст. 314–316 КПК України.

Так, у ч.6 ст. 284 КПК зазначено, що копія постанови слідчого про закриття кримінального провадження надсилається заявнику, потерпілому, прокурору. В той час п. 3 ч. 1 ст. 303 КПК України передбачає порядок оскарження рішення слідчого про закриття кримінального провадження заявником, потерпілим, його представником чи законним представником.

Тому на нашу думку ч. 6 ст. 284 КПК України слід доповнити нормою, що передбачала б надсилання постанови про закриття кримінального провадження слідчим представнику потерпілого чи законному представнику, з метою реалізації їх прав та законних інтересів. А в даному випадку щодо її подальшого оскарження.

Таким чином, надання копії постанови про закриття кримінального провадження особам, що мають право на її оскарження є важливою гарантією законності під час кримінального провадження.

Список використаних джерел:

1. *Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції у 2014 р. (за даними судової статистики). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua>.*
2. *Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції у 2015 р. (за даними судової статистики). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua>.*
3. *Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції у 2016 р. (за даними судової статистики). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua>.*
4. *Валігура Д.М. Оскарження до суду рішень дій чи бездіяльності органу досудового розслідування чи прокурора: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Дмитро Миколайович Валігура – К., 2013. – 186 с.*
5. *Пішенічко С. О. Категорія оскарження у кримінально-процесуальній доктрині: деякі проблеми визначення змісту / С. О. Пішенічко // Актуальні проблеми держави і права. - 2011. - Вип. 60. - С. 218-223. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2011_60_31.*

Леон Я. О.
аспірант кафедри кримінального процесу
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВИДИ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ ЗА ЧИННИМ КПК

Запобіжні заходи є одним з видів заходів процесуального примусу попереджувального характеру. Кримінальний процесуальний кодекс України є основним нормативно-правовим актом відповідно до якого застосовуються запобіжні заходи у кримінальному процесі. Науково-практичний коментар до КПК подає поняття запобіжних заходів як «заходів процесуального примусу попереджувального характеру, пов'язаних з позбавленням або обмеженням свобод підозрюваного, обвинуваченого, які за наявності підстав та в порядку, встановленому законом, застосовуються під час кримінального провадження слідчим суддею, судом з метою забезпечення їх належної процесуальної поведінки»[3, с. 672].

Виходячи з визначення поняття запобіжних заходів можна виділити ряд ознак притаманних даному виду заходів процесуального примусу:

- мають попереджувальний (превентивний) характер;
- пов'язані з обмеженням деяких конституційних прав та свобод;
- застосовуються щодо осіб, які підозрюються чи обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення;
- можуть бути застосовані під час досудового розслідування або судового розгляду [1].

Кримінальний процесуальний кодекс України, а саме стаття 176 передбачає 5 видів запобіжних заходів:

1. Особисте зобов'язання. Полягає у покладенні на підозрюваного, обвинуваченого додаткових зобов'язань, окрім обов'язку прибувати за кожною вимогою до слідчого, прокурора і суду, передбачених статтею 194 КПК [4].

2. Особиста порука. Полягає у наданні особами, яких слідчий суддя, суд вважає такими, що заслуговують на довіру, письмового зобов'язання про те, що вони поручаються за вико-

нання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків відповідно до статті 194 КПК і зобов'язуються за необхідності доставити його до органу досудового розслідування чи в суд на першу про те вимогу [3].

3. Застава. Запобіжний захід, суть якого полягає у внесенні коштів заставодавцем у грошовій одиниці України на спеціальний рахунок, визначений в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, з метою забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків, під умовою звернення внесених коштів у доход держави в разі невиконання цих обов'язків.

4. Домашній арешт. Суть домашнього арешту полягає в тому, що за наявності достатніх підстав для обрання підозрюваному, обвинуваченому запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту за рішенням слідчого судді, суду встановлюються обмеження, пов'язані зі свободою пересування поза межами житла цілодобово чи у визначений період часу.

5. Тримання під вартою. Є винятковим запобіжним заходом, який застосовується виключно у разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим в ст. 177 КПК. [4]

Також передбачається тимчасовий запобіжний захід у вигляді затримання особи, та альтернативний запобіжний захід - передання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого під нагляд [4].

Виключною (єдиною) метою застосування запобіжного заходу є забезпечення виконання підозрюваним (обвинуваченим) покладених на нього процесуальних обов'язків. Застосування запобіжних заходів завжди пов'язане із необхідністю запобігти наступним ризикам: невиконання взятих на себе процесуальних обов'язків, переховування від органів досудового розслідування або суду, знищення, приховування або спотворення доказів, незаконний вплив на учасників судового процесу, перешкоджання кримінальному провадженню іншим чином, вчинення іншого кримінального правопорушення чи продовження вчинення правопорушення підозрюваним (обвинуваченим), у якому ця особа підозрюється.

Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних

і кримінальних справ подає статистику надходження клопотань до судів за перший період дії нового КПК. [6]

Кількість клопотань про застосування запобіжних заходів, які надійшли до судів за період з 20.11.2012 року по 30.09.2013 року

Кількість клопотань про застосування запобіжних заходів, які надійшли до судів за період з 20.11.2012 року по 30.09.2013 року

Назва показника	Надійшло	Питома вага, %
Вид запобіжного заходу, усього	51 569	100
Тримання під вартою	20 796	40,2
Застава	1 173	2,3
Домашній арешт	5 678	11,2
Особиста порука	426	0,8
Особисте зобов'язання	23 496	45,5

Таблиця. Кількість клопотань про застосування запобіжних заходів, які надійшли до судів за період з 20.11.2012 року по 30.09.2013 року

Варто зазначити, що позитивним моментом КПК 2012 року є ширші можливості застосування запобіжних заходів, прямо не пов'язаних з обмеженням волі особи. Це значною мірою гуманізовує систему досудового розслідування та судового розгляду, зменшує навантаження на СІЗО, дає можливість особам, підозрюваним у скоєнні злочинів невеликої тяжкості проводити підготовку до захисту та виступу в суді, не стигматизовану участю у «кримінальній справі». Чинний КПК України визначає нову концепцію порядку застосування запобіжних заходів, зокрема реалізовано принцип змагальності сторін через участь підозрюваного, обвинуваченого, захисника під час вирішення судом питання про застосування запобіжних заходів, а також наділення їх відповідними процесуальними правами.

Список використаних джерел:

1. Грошевий Ю.М., Шило О.Г. Підстави обрання запобіжних заходів за новим КПК України // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ, № 1, 2013.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За загальною редакцією проф. В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. - К. : Юстиніан, 2012. - 1224 с.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України». – К., 2016. – 376 с.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України // Голос України. - 2012 - № № 90-91.

5. Лобойко Л.М. Реформування кримінально-процесуального законодавства в Україні (2006-2011роки). Частина 1. Загальні положення і досудове провадження : монографія /Л.М. Лобойко.-К.: Істина, 2012.-288с.

6. Огляд даних судової статистики щодо застосування окремих норм Кримінального процесуального кодексу України (КПК) станом на 01.10.2013 року. Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ. Електронний ресурс - <https://rm.coe.int/168009860b>.

Лозинська Ю. І.

аспірант кафедри кримінального процесу
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЩОДО ФОРМУВАННЯ ДОКАЗІВ З ПОКАЗАНЬ СВІДКІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Теорія кримінального процесу, криміналістики та юридичної психології збагатила юриспруденцію комплексними дослідженнями процесів комунікативної взаємодії учасників допиту в результаті яких були визначені базові етапи формування показань: 1) сприйняття; 2) запам'ятовування; 3) відтворення [1, с. 208; 2, с. 21-38]. Ці етапи визначаються як базові, тому що вони були розроблені для інтерпретації процесу формування показань, в першу чергу, свідків. Наведені нами вище етапи формування показань одержали свою розробку по двох напрямках: 1) поглиблення уявлень про психологічні процеси формування показань сумлінних свідків, в тому числі й тих з них, які

допускають мимовільне спотворення сприйнятих відомостей про обставини події злочину; 2) розробка особливостей формування неправдивих показань.

На те, що наявні уявлення про зміст етапів сприйняття, запам'ятовування та відтворення надто спрощено представляють процес формування показань свідків почали звертати увагу на початку другої половини 20-го сторіччя. Так, А.І. Вінберг писав, що етапи не вичерпують всіх психологічних чинників, що впливають на достовірність показань [3, с. 159]. У розширенні знань про процес формування показань зіграв науковий доробок у сфері нейропсихофізіології та когнітивної психології. Завдяки ньому, а також власним прикладним науковим дослідженням та практичному досвіду О.Р. Ратінов та О.А. Гаврилов визначили, що методологічно доцільним є розглядати процес формування показань свідків з точки зору змін, що відбуваються з цією інформацією, відповідно до наступних етапів: 1) стадія сприйняття факту, події, явища; 2) стадія переробки інформації; 3) стадія відтворення інформації; 4) словесне оформлення; 5) сприйняття показань слідчим та фіксування показань; 6) повторне свідчення [4, с. 143-144]. Примітним є те, що ці науковці об'єднали у своєму баченні формування показань свідків як про суто психологічні процеси, так і передбачені кримінальним процесуальним законом дії з фіксації у протоколі допиту одержаних відомостей. А.В. Дулов запропонував ще більш детальне структурування процесу формування показань свідка, а саме: 1) відчуття; 2) сприйняття; 3) використання сприйнятого у своїх наступних діях та досвіді; 4) оцінка сприйнятого з точки зору власної моралі та правосвідомості; 5) запам'ятовування; 6) визначення допитуваним плану поведінки на майбутньому допиті; 7) встановлення контакту з допитуваним; 8) отримання розумової задачі; 9) пригадування; 10) здійснення пригадування під впливом слідчого; 11) зміна раніше прийнятих вольових рішень під впливом слідчого; 12) відтворення [5, с. 192-203].

Формування показань свідків активно досліджувалося в контексті особливостей сприйняття та вербального відтворення ознак зовнішності людини. До його компонентів в результаті вирішення цього наукового завдання пропонується включати: 1) спостереження; 2) сприйняття; 3) формування образу; 4) вивіль-

нення з пам'яті; 5) відтворення; 6) фіксація процесуальна та криміналістична; 7) декодування вільного опису в упорядкований (системний); 8) складання орієнтувань для розшуку [6, с. 68-73]. На сьогодні, поряд з описаними вище етапами формування показань розроблені й етапи формування неправдивих показань. Слід зазначити, що в спеціальній літературі ці етапи, як правило, розкриваються як окрема послідовність локалізованих певними психічними процесами явищ, або як доповнення до базових етапів формування показань. О. Ващук виділяє: 1) сприйняття події в цілому та окремих його обставин; 2) запам'ятовування події злочину в цілому, окремих його обставин; 3) зміна ідеального образу події злочину, в цілому, окремих його обставин (усвідомлення мети повідомлення неправдивих показань можливих наслідків цієї дії; виникнення рушійного мотиву і як результат умислу; переробка сприйнятого та створення логічної уявної моделі замислений неправдивих показань); 4) запам'ятовування (заучування) нової моделі події злочину, окремих його обставин (утримання в пам'яті створеної моделі свідомо неправдивих показань; побудова стратегії та лінії поведінки під час проведення допиту); 5) відтворення слідчому, прокурору показань про неправдивий ідеальний образ злочину, його окремих обставин; 6) фіксація сприйнятих слідчим, прокурором показань про неправдивий ідеальний образ злочину, його окремі обставини; 7) оцінка слідчим, прокурором одержаних показань [7, с. 44].

Не можна не погодитися з М.С. Строговичем, що наукова психологія показань свідка є цінною для судової практики тим, що вона досліджує загальні закономірності психічної діяльності свідків, допомагає слідству та суду з'ясувати різні обставини об'єктивного та суб'єктивного характеру, які впливають на достовірність показань свідків, та застерігає від можливих помилок [8, с. 407-408].

Таким чином, формування показань свідків є складним процесом, невід'ємними компонентами якого виступають як нормативно визначені дії слідчого, прокурора, слідчого судді, сторони захисту та суду спрямовані на одержання показань свідка та визначення їх як джерела доказів для забезпечення прийняття доброякісних процесуальних рішень у кримінально-

му провадженні, а також психічні процеси, які передують допиту, проходять під час та відбуваються після нього, розуміння природи яких дозволяє з'ясувати їх достовірність чи неправдивість.

Список використаних джерел:

1. Ратинов А.Р. Судебная психология для следователей / А.Р. Ратинов. – М. : «Юрлитинформ», 2001. – 352 с.
2. Коновалова В. О. Допит: тактика і психологія / В.О. Коновалова. — Харив: Консум, 1999. — 157 с.
3. Винберг А.И. Вопросы криминалистики в зарубежных социалистических странах / А.И. Винберг. – М., 1966. – 260 с.
4. Ратинов А.Р. Использование данных психологии в буржуазной криминалистике / А.Р. Ратинов, О.А. Гаврилов // Вопросы криминалистики. – М., 1964. – Вып. II. – С. 127-157.
5. Дулов А.В. Судебная психология / А.В. Дулов. – Минск, 1970. – 392 с.
6. Удалова Л.Д. Теоретичні засади отримання вербальної інформації у кримінальному процесі України: дис... докт. юрид. наук : 12.00.09 / Лариса Давидівна Удалова ; Київський національний університет внутрішніх справ. – К., 2007. – 433 с.
7. Ващук О. Механизм слепообразования заведомо ложных показаний потерпевшего при допросе / Олеся Ващук // LEGEA ȘI VIAȚA. – 2013. – DECEMBRIE. – С. 42-45.
8. Сторогович М.С. Курс советского уголовного процесса / Михаил Соломонович Сторогович. – М. : Изд-во «Наука», 1968. – Т. 1. – 470 с.

Лоневський Л. М.

аспірант кафедри оперативно-розшукової діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЩОДО АКТУАЛЬНОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПИТАНЬ ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ, ЗБОРІВ (ОБОВ'ЯЗКОВИХ ПЛАТЕЖІВ)

Сучасна Україна знаходиться у надскладних умовах зумовлених зовнішньою агресією і як ніколи наша держава потре-

бує фінансових ресурсів для забезпечення її національної безпеки та оборони. В такій ситуації суспільна небезпека та значущість питання протидії ухиленням від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), кримінальна відповідальність за які передбачена у статті 212 КК України, набуває зовсім іншого змістовного наповнення ніж у мирні роки розвитку нашої держави.

Злочини, передбачені статтею 212 КК України, та особливості їх виявлення та досудового розслідування були предметом різноаспектних досліджень з позицій теорії кримінального права, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності у наукових роботах П.П. Андрушка, Н.І. Блащук, Л.П. Брич, В.М. Вересова, П.Т. Геги, Д.І. Голосніченка, А.Є. Гутника, О.П. Дзісяк, О.О. Дудорова, О.С. Задорожного, О.А. Крамаренка, Я.М. Кураш, В.В. Лисенка, М.С. Мазуренка, О.А. Марущак, В.М. Михалчича, О.О. Мельника, В.Р. Мойсика, В.В. Молодика, В.М. Поповича, Є.П. Приндак, М.Г. Рикова, Г.Л. Чигриної, Г.О. Усатого та інших. Однак, слід зазначити, що переважна кількість напрацювань з питань протидії ухиленням від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) ґрунтується на узагальненні досвіду діяльності оперативних підрозділів та слідчих органів, що здійснюють контроль за дотриманням податкового законодавства, а також оперативних підрозділів та слідчих органів внутрішніх справ за оперативно-розшуковим та кримінально-процесуальним законодавством до реформи в галузі кримінальної юстиції, які відбулась у 2012 році. Зміна парадигм оперативно-розшукової та кримінальної процесуальної діяльності з досудового розслідування кримінальних правопорушень докорінно змінила й співвідношення між цими двома видами державної діяльності, спрямованої на протидію злочинності. Перша як ключову має спрямованість на виявлення, попередження та запобігання вчиненню злочинів, а друга – на доказування винності конкретних осіб у їх вчиненні. Узагальнення сучасного досвіду протидії ухиленням від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) показує, що результатам оперативно-розшукової діяльності через наявність в їх розпорядженні негласних слідчих (розшукових) дій як слідчі так й прокурори не рідко надають значення тільки як приводів та підстав для

початку досудового розслідування, ігноруючи інформаційний потенціал матеріалів оперативно-розшукової діяльності для його подальшого здійснення, зокрема, доказування обставин вчинення ухилень від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). Це явище значно зменшує ефективність протидії злочинам, передбаченим статтею 212 КК України, і однією з основних причин його існування є недостатня наукова розробка питань використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) за оперативно-розшуковим та кримінальним процесуальним законодавством з 2012 року. Такими, що потребують першочергової розробки, на наш погляд, є питання поняття результатів оперативно-розшукової діяльності, їх зміст, співвідношення з матеріалами оперативно-розшукової діяльності та доказами у кримінальному провадженні, нормативно-правова регламентація використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування злочинів за чинним оперативно-розшуковим та кримінальним процесуальним законодавством та особливості використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), які визначаються пошуково-пізнавальними можливості окремих оперативно-розшукових заходів та напрями використання їх результатів під час досудового розслідування ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів).

Луцик В. В.

в.о. завідувача кафедри кримінально-правових дисциплін
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ФРАНЦІЇ

Прокурор є представником держави, відповідальним за обвинувачення. Однак, якщо злочин є невеликої тяжкості, полі-

ція може, за дорученням прокурора, самостійно вручити обвинуваченому повідомлення про підозру. Таке повідомлення за юридичною силою прирівнюється до повістки в суд. Якщо прокурор вважає, що факти підтверджують вчинення злочину, то він вирішує, виходячи із принципу доцільності, чи варто відкривати кримінальне провадження, або застосувати альтернативне провадження чи закрити справу без пред'явлення подальшого позову. КПК зазначає, що прокурор отримує заяви та скарги і вирішує, як з ними вчинити. Це положення ст. 40 КПК Франції, є основою двох фундаментальних принципів, якими керуються прокурори: з одного боку, принцип можливості (доцільності), що надає прокурору право вирішувати виходячи із юридичних та дискреційних підстав, чи порушувати кримінальну справу, щодо вчиненого злочину, а з іншого боку, принцип монополії (виключного права), який наділяє прокурора виключною функцією підтримання державного обвинувачення.

Обидва принципи часто критикуються в доктрині кримінального процесу, у зв'язку з підпорядкованістю прокурорів Міністру юстиції в силу ієрархічної побудови органів прокуратури. Міністр юстиції може видавати загальні вказівки щодо здійснення обвинувачення. Коли прокурор вирішує розпочинати кримінальне переслідування його процесуальні дії залежать від кваліфікації кримінального правопорушення. Якщо, правопорушення є злочином прокурор зобов'язаний звернутися до слідчого судді з клопотанням про початок розслідування. Якщо правопорушення є проступком у прокурора є декілька варіантів дій. Зокрема, він може видати вказівки про початок кримінального переслідування або застосувати альтернативні способи вирішення кримінальних спорів [1, с. 341].

Коли ж прокурор приймає рішення не розпочинати кримінальне переслідування, хоча його рішення є остаточним, потерпілий має право розпочати кримінальне переслідування шляхом звернення з позовом (*citation directe*), який направляється до слідчого судді і той розпочинає досудове розслідування.

На практиці прокурори, зазвичай, порушують кримінальні справи щодо підозрюваних у скоєнні тяжких злочинів, за які Кримінальним кодексом Франції передбачається покарання у вигляді позбавлення волі. Таким чином, право вибору між за-

криттям і порушенням кримінальної справи може бути використано тільки щодо правопорушень середньої і невеликої тяжкості, які спричинили невелику шкоду (наприклад, дрібні крадіжки в магазинах, умисне заподіяння шкоди здоров'ю, яке не мало наслідком тяжких ушкоджень у потерпілого, пошкодження автомобілів, або дрібне шахрайство)[2, с. 176].

Проте, ці злочини становлять собою досить серйозну загрозу через їх велику кількість, а також їх часте повторення викликає відчуття незахищеності у потерпілих. Приймаючи рішення про подальшу долю справи, прокурор в основному враховує два критерії: можливість суду винести рішення у справі упродовж розумного строку та необхідність реалізовувати узгоджену кримінально-правову політику.

У Франції кримінальний процес підпорядковується строгим формальним вимогам, які полягають в дотриманні принципу змагальності процесу, що дозволяє сторонам подати своє бачення справи, а судді встановити реальні фактичні обставини. Змагальність процесу також дозволяє вивчити особу підсудного, щоб вибрати найбільш відповідну санкцію)[3, с. 259].

Тому, якби прокурори були зобов'язані порушувати судове переслідування стосовно всіх правопорушників, суди були б перевантажені, і не змогли б вирішити ці справи протягом багатьох років. У зв'язку з цим, рішення у справах про вчинення правопорушень середньої і невеликої тяжкості виносилися б із запізненням. Прокурори, виходячи із принципу доцільності враховують можливості судів розглядати справи, а також у зв'язку з необхідністю дотримуватися формальних кримінально - процесуальних вимог, приймають рішення порушувати кримінальні справи в найкоротші терміни виключно щодо тяжких злочинів.

Список використаних джерел:

1. Ligeti K. *Toward a Prosecutor for the European Union.* – Vol. 1: *A Comparative Analysis.* – Oxford and Portland, Oregon: Beck/Hart, 2013. – 1096 p.
2. Largier J. *La procedure penale.* 16 éd. – Paris, 1997. – 372 p.
3. *Tasks and Powers of the Prosecution Services in the EU Member States*, ed. Peter J.P. - Vol. 2. - Nijmegen, Netherlands: Wolf Legal Publishers, 2005 – 500 p.

Майстренко М. М.

старший викладач кафедри кримінального процесу
кандидат юридичних наук
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Вигінний І. Р.

курсант 4го курсу факультету 2 ІПФНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПО- ТЕРПЛОГО ЗА КПК ШВЕЙЦАРІЇ

У кримінальному провадженні допит є однією з найбільш поширених, достатньо інформативних та ефективних слідчих (розшукових) дій, а у деяких випадках – інформація, одержана в результаті даної процесуальної дії є вирішальною для всієї кримінальної справи.

Вагомість належно підготовленого та чітко сформованого допиту підкреслюється можливістю отримання інформації, яка у випадку свого підтвердження може чітко вказати на конкретну особу підозрюваного або особу, що може володіти відомостями щодо останнього тощо. Хоч дана дія і є найпоширенішим способом отримання інформації під час розслідування кримінальних правопорушень [6, с.253], утім сучасні реалії практичної діяльності свідчать, що у більшості випадків, допит проводиться некваліфіковано, шаблонно і без підготовки.

Незавжди кількість та зміст запитань, що задаються під час цієї дії, є такими, що можуть в результаті призвести до отримання необхідної інформації. Втрачається актуальність виділення окремих моментів психоаналізу, створення певних умов для того, щоб особа точно надавала правдиві відомості, що за правилами класичної криміналістичної школи є одним із основних завдань допиту – викриття брехні, як найбільш ефективного методу отримання правдивої інформації від недобросовісної особи допитуваного [4, с.7].

Порівнюючи вітчизняний кримінальний процесуальний кодекс із швейцарським кримінальним процесуальним кодек-

сом, слід звернути увагу як на особливості історико-правового аспекту даних держав, так і ментально-філософські передумови формування законодавчих актів у цілому. Уваги заслуговує четвертий параграф про заходи безпеки щодо визначених категорій осіб потерпілих від протиправних злочинних діянь, який є структурним елементом глави про докази кримінального процесуального кодексу Швейцарії.

У даній секції закріплено загальні заходи безпеки (ст. 149), гарантії анонімності (ст. 150), заходи, які захищають осіб, що ведуть розслідування під прикриттям (ст. 151), загальні засади захисту потерпілих (ст. 152), спеціальні заходи безпеки щодо жертв сексуального насилля (ст. 153), спеціальні заходи безпеки щодо дітей-неповнолітніх, які стали жертвами від злочинних дій (ст. 154) [1].

Якщо про осіб, які стали жертвами злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості у вітчизняному КПК так чи інакше зазначається (ч.9 ст. 224, ч.4 ст. 240,), а кримінальним провадженням щодо неповнолітніх присвячена окрема 38 глава КПК України, то норми, які б регулювали процесуальний порядок дій з неповнолітніми-потерпілими фактично відсутні, окрім ст. ст. 226, 227 КПК України про особливості допиту малолітньої або неповнолітньої особи, участь законного представника, педагога, психолога або лікаря у слідчих (розшукових) діях за участю малолітньої або неповнолітньої особи [5].

Актуальність обраної теми підтверджується статистичними даними, так за півріччя 2017 року 3118 дітей стали жертвами злочинів. З цього числа 892 дитини – жертви тяжким та особливо тяжких злочинів, 54 – зґвалтування, 150 – втягнення у злочинну діяльність, 240 – грабіж [2].

У швейцарському кримінальному процесуальному кодексі зазначено, що неповнолітнім потерпілим є той чи та, яким на момент проведення «екзаменаційного слухання» чи «конфронтаційного слухання» (що може бути прирівняним до допиту та одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб– авт.) виповнилось 18 років. Крім того, за владними суб'єктами закріплені повноваження виключати із процесу законного представника неповнолітнього, який може впливати на нього вирішальним значенням [1], тобто заважати встановленню істини у спра-

ві.

З огляду на те, що чим більше минуло часу з того моменту, коли людина за чимось спостерігала [6, с.256], чи була учасником певної події, тим складніше їй пригадати певні моменти та деталі пережитого.

Важливим правилом, яке закріплено на законодавчому рівні у кримінальному процесуальному кодексі Швейцарії є проведення першого «слухання» з дитиною так швидко, наскільки це можливо [1]. У даному випадку слід розуміти саме спілкування з дитиною про травмуючі події, які вона пережила. Це обумовлюється індивідуально-психологічними та поведінковими особливостями дітей: після першої докладної розповіді про обставини, учасником яких вона була, діти «замикаються» та не бажають розповідати про пережите.

Вищезазначене обумовлює наявність у КПК Швейцарії норми, що регулюють ситуацію, у якій дитина під час «екзаменаційного слухання» чи «конфронтаційного слухання» піддається серйозному психологічному тиску. Зокрема, у такій ситуації існує обмеження про виключні випадки проведення допиту віч-на-віч із обвинуваченим; неможливість проведення «слухання» більше ніж двічі за весь процес; під час другого «слухання» опитувати дитину має право тільки та особа, яка проводила допит в перший раз [1].

Отже, можна зробити висновок, що у вітчизняному кримінальному процесуальному законодавстві існує диспропорційність між об'ємом процесуальних прав неповнолітнього підозрюваного (обвинуваченого) та правами неповнолітнього потерпілого як *de iure*, так і *de facto*, на відміну від швейцарського законодавства. Пропонується звернути увагу на питання спеціального правового статусу неповнолітнього-потерпілого, оскільки навіть у Загальній декларації прав людини проголошено, що діти мають право на особливе піклування і допомогу [3].

Список використаних джерел:

1. *Swiss criminal procedure code [Електронний ресурс] : The portal of the Swiss government – Режим доступу: <https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/20052319/index.html>.*

2. *Діти, які стали жертвами особливо тяжких злочинів (ІН-ФОГРАФІКА) [Електронний ресурс] : Онлайн експрес – Режим дос-*

туну: <http://expres.ua/news/2017/07/18/252962-dity-staly-zhertvamy-osoblyvo-tyazhkyh-zlochyniv-infografika>.

3. Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс] : Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_021.

4. Имре Кертэс Тактика и психологический основы допроса / Под общей редакцией проф. А.И. Винберга. – М.: Изд. «Юридическая литература», 1965. – 162 с.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] : Верховна Рада України; Кодекс України, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page1>.

6. Слідчі (розушукові) дії: навч. посібник / О.В. Авраменко, Р.І. Благути, Ю.В. Гуцуляк та ін.; за заг.ред. Р.І. Благути та Є.В. Пряхіна. – Львів.: ЛьвДУВС, 2013. – 416 с.

Мудрецька Г. В.

доцент кафедри кримінального процесу
кандидат юридичних наук

(Одеський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОБЧИСЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ У ВИПАДКУ ПОВЕРНЕННЯ СУДОМ ПРОКУРОРУ ОБВИНУВАЛЬНОГО АКТУ

Проблеми забезпечення права на швидкий розгляд кримінального провадження починаються зі стадії підготовчого судового засідання. За результатами проведення підготовчого судового засідання, згідно ч. 3 ст. 314 КПК України, суд має право повернути обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурору, якщо вони не відповідають вимогам статей 291, 292 КПК України. Про можливість повернення обвинувального акту зазначено і в листі Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 03.10.2012 № 223-1430/0/4-12 «Про порядок здійснення підготовчого судового провадження відповідно до Кримінального процесуального ко-

дексу України».

При поверненні обвинувального акту прокурору виникають спірні питання, які потребують відповіді, але норми статей 314-317 КПК України не вирішують цього питання. Зокрема, відсутність в кримінальному процесуальному кодексі чіткої регламентації порядку обчислення процесуальних строків після повернення судом прокурору обвинувального акту призводить до того, що прокуратура займає позицію, згідно до якої після повернення судом прокурору обвинувального акту будь яких обмежень строків на складання обвинувального акту і направлення його до суду не існує. Однак в адвокатських колах існує протилежна думка про те, що, направляючи повторно обвинувальний акт до суду, прокурор не має на те законних повноважень, оскільки досудове розслідування закінчене, тому слід продовжувати строки досудового розслідування та направляти повторно обвинувальний акт до суду в межах продовжених строків досудового розслідування [1].

Не зовсім чітке регламентування новим КПК порядку обчислення строків при поверненні судом обвинувального акту прокурору утворює кардинально різне його розуміння обвинуваченням і захистом, що породжує зловживання правами і порушення прав обвинувачених на розумність строків досудового розслідування і судового розгляду.

Відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України досудове розслідування – це стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне провадження до ЄРДР і закінчується направленням до суду обвинувального акту. Також ч. 4 ст. 110 КПК України визначено, що обвинувальний акт є процесуальним рішенням, а не процесуальною дією, яким прокурор висуває обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення і яким завершується досудове розслідування.

Згідно зі ст. 219 КПК України досудове розслідування повинно бути закінчено протягом двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину. Строк досудового розслідування не може перевищувати шести місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину невеликої або середньої тяжкості та дванадцяти місяців із дня повідомлення особі

про підозру у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину. До моменту направлення обвинувального акту до суду досудове розслідування триває. Враховуючи, що обвинувальний акт є процесуальним рішенням, яким завершується досудове розслідування, доходимо висновку, що в разі його повернення прокуророві, досудове слідство продовжується [2]. Отже, після повернення обвинувального акта прокурору починають діяти строки, передбачені ст.219 КПК, а досудове розслідування продовжується. Підтвердженням того, що після такого повернення відбувається відновлення досудового розслідування, як стадії є й Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань, затвердженого Наказом Генерального прокурора України №139 від 06.04.2016 [3], пунктом 1 розділу 3 якого встановлена обов'язковість відновлення відомостей в ЄРДР після повернення судом у порядку частини третьої 314 обвинувального акта прокурору.

Зазвичай, обвинувальний акт прокурор направляє до суду за кілька днів до закінчення строків досудового розслідування. Відповідно до положення ч.1 ст.116 КПК процесуальні дії мають виконуватися у строки, встановлені ст.219 кодексу. Як правило, слідчий і прокурор забувають про це. Тож обвинувальний акт складається та направляється до суду вже поза межами строків досудового розслідування [4]. Тим більше не може йти мови про продовження (відновлення) строків досудового розслідування після повернення обвинувального акту прокурору, оскільки неможливо продовжити те, що закінчилося, та не можна відновити досудове розслідування, оскільки КПК не містить такого поняття як відновлення.

Існує проблема й в тому, що КПК не містить у собі відомості, хто має право встановити час для виправлення помилок та складання нового акту прокурором. Цікавим є питання встановлення судом строків на усунення недоліків в обвинувальному акті. Стаття 294 КПК визначає загальні положення щодо продовження строку досудового розслідування, зокрема і конкретних суб'єктів, які мають повноваження подовжувати їх. І згідно цього переліку суд не має повноважень на подовження строку досудового розслідування, оскільки його участь в даному кримінальному провадженні закінчується винесенням відпо-

відної ухвали про повернення. Це є порушенням, адже прокурор, окрім звернення до суду із обвинувальним актом, може і взагалі закрити кримінальне провадження. Проте встановлення судом строків, виходить, зобов'язує прокурора звернутися до суду лише з обвинувальним актом, що, безперечно, є порушенням норм КПК.

Отже, з огляду на викладене, будь-які процесуальні дії слідчого або прокурора після повернення обвинувального акту судом, крім складання нового процесуального акту та направлення його до суду, є не правомірними та не відповідають концепції КПК України. Тому, вирішення цього питання лежить на поверхні та потребує встановлення конкретних строків усунення недоліків, шляхом внесення відповідних змін до КПК України.

Список використаних джерел:

1. *Іванов А. Проблемні питання при поверненні обвинувального акту прокурору / Андрій Іванов // Юридичний інтернет ресурс «Судебно-юридическая газета» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sud.ua/ru/news/blog/106023-problemni-pitannya-pri-povernenni-obvinuvalnogo-aktu-prokuroru>.*

2. *Маркевич А. Витівки прокуратури з процесуальними строками / Анатолій Маркевич // інтернет ресурс «блог Резонанс - о коррупции, взятках, судьях, власти» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://resonance.ua/vitivki-prokuraturi-z-procesualnim>.*

3. *Про затвердження Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань: Наказ Генерального прокурора України №139 від 06.04.2016 // Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0680-16>.*

4. *Пономаренко Д. Яких типових помилок припускаються прокурори в обвинувальному акті та які процесуальні наслідки цього / Денис Пономаренко // Юридичний інтернет ресурс «Закон і Бізнес» 26.03-01.04.2016. – Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/122577-yakih-tipovih-pomilok-pripuskayutsya-prokurori_v-obvinuvalno.html.*

Палюх А. І.
викладач кафедри кримінального права та процесу
Інституту права та психології
кандидат юридичних наук
(Національний університет «Львівська політехніка»)

ФОРМИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА У ДОКАЗУВАННІ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Однією із новел, запроваджених чинним КПК України, навколо якої одразу розгорнулася жвава дискусія на сторінках фахових видань, профільних наукових та науково-практичних конференціях, став інститут нагляду прокурором за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням. Наріжним каменем цієї дискусії є питання діяльності прокурора з процесуального керівництва досудовим розслідуванням.

Визначення у ч. 2 ст. 36 КПК України процесуального керівництва досудовим розслідуванням як по суті єдиної форми прокурорського нагляду у кримінальному провадженні та співвіднесення між собою повноважень прокурора, перелічених в ній, з практикою їх застосування призводить окремих науковців до постановки під сумнів обґрунтованість такої новації. Основними підставами для критики є:

- невідповідність положень ч. 2 ст. 36 КПК України Конституції України, в якій не має прямих вказівок на процесуальне керівництво прокурором досудовим розслідуванням [1];
- етимологічна несумісність термінів «нагляд» та «керівництво» [2, С. 20; 5, 118];
- функціональна невідповідність з позицій теорії управління нагляду та керівництва [3, С. 69].

Всі ці зауваження на перший погляд мають переконливий вигляд. Однак, ст. 121 Конституції України містить перелік напрямів діяльності прокуратури України як системи, серед яких вказаний нагляд за додержанням законів органами, які проводять дізнання, досудове слідство.

Термін «процесуальне керівництво» як ключовий денотат

«нагляду прокурора під час досудового розслідування» наповнює його новим значенням, яке не дисонує із підпорядкуванням – загальновизнаною складовою відносин прокурора зі слідчим, керівником органу досудового розслідування, оперативним підрозділом. У свою чергу відносини підпорядкування є невід’ємною складовою будь-якої системи управління. Під час досудового розслідування ключовими його рушійними компонентами виступають прокурор та слідчий. Слідчий, відповідно до ч. 4 ст. 40 КПК України, зобов’язаний виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються у письмовій формі. Невиконання слідчим законних вказівок та доручень прокурора, наданих у порядку, передбаченому КПК України, тягне за собою передбачену законом відповідальність. Слідчий, відповідно до ч. 2 ст. 40 КПК України, вповноважений здійснювати досудове розслідування. Загальновизнаним є розкриття змісту розслідування злочинів як різновиду кримінальної процесуальної діяльності через доказування по кримінальній справі [4, С. 19; 9, С. 333]. Доказування у кримінальному процесі, як зазначають В.К. Лисиченко та Р.М. Шехавцов, у свою чергу традиційно описується у двох аспектах:

- як сукупність взаємопов’язаних процесуальних дій, що чітко здійснюються у встановленому законом порядку, спрямованих на збирання, перевірку, оцінку доказів та використанню їх з метою достовірного встановлення обставин кримінальної справи;

- як різновид процесу пізнання, розумову діяльність, що протікає відповідно до законів логіки у певних логічних формах з метою встановлення істини про обставини події злочину та причетних до неї осіб та обґрунтування процесуальних рішень, що приймаються під час кримінально провадження [5, С. 49].

Здійснення прокурором діяльності щодо забезпечення швидкості, повноти і неупередженості досудового розслідування немислиме без використання ним повноважень по керівництву розслідуванням, яке полягає в тому, що прокурор організовує і контролює діяльність слідчого щодо встановлення всіх обставин вчиненого кримінального правопорушення у повній відповідності з тим, як воно дійсно було вчинене, звертаючи увагу на всі без виключення елементи предмета доказування (ст. 91 КПК

України). Поряд із цим прокурор може включатися у процес доказування у кримінальному провадженні самостійно починаючи досудове розслідування за наявності підстав, передбачених КПК України, беручи участь у проведенні слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, а в необхідних випадках - особисто проводячи слідчі (розшукові) та процесуальні дії в порядку, визначеному КПК України, доручаючи проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій слідчому, органу досудового розслідування, а також слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам, приймаючи процесуальні рішення у випадках, передбачених КПК України, у тому числі щодо закриття кримінального провадження та продовження строків досудового розслідування за наявності підстав, передбачених законом, повідомляючи особі про підозру, самостійно подаючи слідчому судді клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій у випадках, передбачених КПК України, самостійно складаючи обвинувальний акт чи клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру (п. 1, 4, 5, 9, 10, 13 ч. 2 ст. 36 КПК України), визначаючи які саме результати негласних слідчих (розшукових) дій використовувати в доказуванні (ч. 4 ст. 252, 256 КПК України).

Враховуючи наявну слідчу та прокурорську практику, можемо констатувати наступне:

1. Нагляд прокурора за додержанням законів органами досудового розслідування потребує свого подальшого дослідження у урахуванням запровадженої ч. 2 ст. 36 КПК України його нової форми – процесуального керівництва. Вважаємо, що використання у кримінальному процесуальному законі терміну «процесуальне керівництво» як ключового денотату «нагляду прокурора під час досудового розслідування» наповнює його новим значенням, яке не дисонує ні з положеннями ст. 121 Конституції України, ні з етимологічною, ні з функціональною складовими нагляду та керівництва.

2. Здійснення прокурором діяльності щодо забезпечення швидкості, повноти і неупередженості досудового розслідуван-

ня немислиме без використання ним повноважень по керівництву розслідуванням, яке полягає в тому, що прокурор організовує і контролює діяльність слідчого з доказування у кримінальному провадженні. Прокурор, як процесуальний керівник досудовим розслідуванням, наділений процесуальними повноваженнями, які надають на його розсуд здійснювати участь у доказуванні в опосередкованій та безпосередній формах. Опосередкована форма участі прокурора в доказуванні під час досудового розслідування передбачає реалізацію ним владних повноважень із отримання повного доступу до матеріалів, документів та інших відомостей, що стосуються досудового розслідування, доручення органу досудового розслідування проведення досудового розслідування, давання вказівок щодо проведення у встановлений ним строк слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій, погодженні або відмові у погодженні клопотань слідчого до слідчого судді про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій у випадках, передбачених КПК України (ч. 2, 3, 4, 10 КПК України). Безпосередня – особисто проводячи слідчі (розшукові) та процесуальні дії в порядку, визначеному КПК України, доручаючи проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій слідчому, органу досудового розслідування, а також слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам, приймаючи процесуальні рішення у випадках, передбачених КПК України, у тому числі щодо закриття кримінального провадження та продовження строків досудового розслідування за наявності підстав, передбачених законом, повідомляючи особі про підозру, самостійно подаючи слідчому судді клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій у випадках, передбачених КПК України, самостійно складаючи обвинувальний акт чи клопотання про застосування примусових заходів медич-

ного або виховного характеру (п. 1, 4, 5, 9, 10, 13 ч. 2 ст. 36 КПК України), визначаючи які саме результати негласних слідчих (розшукових) дій використовувати в доказуванні (ч. 4 ст. 252, 256 КПК України).

Список використаних джерел:

1. Гудима Д.А. І знову Конституцію «нагнули» [Електронний ресурс] / Д.А. Гудима. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/articles/2012/02/9/6954351>.

2. Трубин Н.С. Прокурорський надзор за соблюдением законов органами дознания / Н.С. Трубин - М. : Юрид. лит., 1982. – 132 с.

3. Грицаєнко Л. Правова природа діяльності прокурора на досудовому слідстві: процесуальне керівництво чи прокурорський нагляд / Л. Грицаєнко // Вісник прокуратури. – 2008. – № 11. – С. 68-76.

4. Кримінальний процес України: Підручник / За ред. Ю.М. Грошевого, В.М. Хотенця. – Х.: «Право», 2000. – 480 с.

5. Лисиченко В.К. Проблеми теорії та практики подолання протидії розслідуванню окремих різновидів злочинів, вчинених організованими групами, злочинними організаціями : монографія / В.К. Лисиченко, Р.М. Шехавцов. – Вид. 2-е, переробл. та доповн. – Луганськ, 2012. – 343 с.

Ратнова А. В.

ад'юнкт кафедри кримінального процесу
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКУМЕНТ ЯК ДЖЕРЕЛО ДОКАЗУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Згідно зі ст. 84 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) доказами у кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому КПК порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів.

Ч. 1 ст. 99 КПК визначає, що документом є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт,

який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження. А відповідно до п.1 ч.2 ст.99 КПК, до документів, за умови наявності в них відомостей, передбачених ч.1 ст.99 КПК, можуть належати матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі електронні) [2].

Закон України «Про інформацію» надає визначення терміну документ, інформація. Відповідно до нього, документ – матеріальний носій, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження та передавання у часі та просторі, інформація – це будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [4].

На сучасному етапі життя людьми широко використовуються електронні документи як для ведення бізнесу так і для власних потреб. Згідно ч.5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг», електронний документ – документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа [3].

Отже, доказом можуть бути лише фактичні дані, які містяться на комп'ютері, мобільному телефоні чи іншому носії інформації та можуть бути використані для доказування факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження. Електронний документ є лише зовнішньою формою вираження такої інформації та різновидом документа як джерело доказу.

Електронному документу притаманна наявність певних реквізитів, проте вона не є обов'язковою для усіх них. Так, у порядку здійснення цивільно-правових відносин, ряд правочинів визнається недійсними й не мають юридичної сили без таких обов'язкових реквізитів документа як дата складання, сторони та умови угоди, електронний підпис. Проте всі інші електронні документи існують без основних реквізитів й можуть бути використані як джерело доказу.

Шведова О.В. пропонує поділяти електронні документи

на дві групи. В першу групу входять документи в електронному форматі, які можуть бути перенесені на жорсткий носій, але не мають реквізитів і юридичної сили, в другу – документи, які самі собою, без перенесення на жорсткий носій, мають юридичну силу, а їх обов'язковим реквізитом є електронний цифровий підпис, який дозволяє ідентифікувати джерело походження документа [5].

Гонгало С.Й. вважає, що якщо підходити до визначення електронного документа з точки зору використання його як доказу, то його ознаки можна розділити на дві групи – юридичні та технічні. Юридичні полягають у наступному: зміст електронного документа складає виключно юридично значуща інформація; він створюється уповноваженою особою згідно із законодавством й має містити обов'язкові реквізити з метою надання йому юридичної сили. Технічні – в електронному документі інформація фіксується у вигляді електронних даних у певному форматі з обов'язковою можливістю її візуалізації [1].

Отже, до так званих технічних електронних документів, що не мають юридичної сили можна віднести: фотографії, відеозаписи, повідомлення, історія вхідних та вихідних викликів, записи, що містяться у нотатках, диктофоні, чернетках й навіть відмітки у календарях, у випадку якщо вони можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження. До юридичних електронних документів належать договори, різного виду звіти, акти, електронні платежі та інші документи, які створюються в порядку електронного документообігу між державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями всіх форм власності.

Окрім цього, доказове значення має не лише існування такого електронного документу, але і додаткові відомості, щодо нього, які створюються автоматично у системі (дата та час створення, дата та час зміни, розмір, назва та ін.). Внести зміни до таких системних записів, простим користувачем неможливо, що практично унеможливлює підробку такої інформації про документ.

Таким чином, можна зробити наступні висновки. У КПК немає чіткого визначення поняття електронного документа,

проте є визначення документа, як джерела доказу. Визначення документа КПК є вужчим ніж поняття документа згідно Закону України «Про інформацію» та електронного документу згідно Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг». Це пов'язано з завданням та основними принципами, які є у КПК. Електронні документи можна поділити на юридичні (наявність юридичної сили тільки за умови дотримання процесуальної форми документа та необхідних реквізитів) та технічні (існування електронних даних на певному носії інформації з можливістю її візуалізації). У зв'язку з вищевикладеним, вважаємо що використання електронного документа як джерела доказів є актуальним у кримінальному провадженні та потребує наукового підходу для дослідження даного поняття.

Список використаних джерел:

1. *Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.*
2. *Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 № 851-IV. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/851-15/para07#07>.*
3. *Шведова О.В. Комплексне криміналістичне дослідження документів, виконаних за допомогою комп'ютерних технологій: автореф. дис. ... канд. юр. наук/ О.В. Шведова. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://mydisser.com/ua/avtoref/view/15677.html#>.*
4. *Гонгало С.Й. Судова техніко-криміналістична експертиза документів: сучасні можливості дослідження та перспективи розвитку: автореф. дис. ... канд. юр. наук/ С.Й. Гонгало. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://mydisser.com/en/avtoref/view/13366.html>.*
5. *Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.*

Романів О.

здобувач вищої освіти ОС «магістр» факультету № 4
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Хитра А. Я.

(науковий керівник)

завідувач кафедри кримінального процесу

кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАКОННОСТІ, ЯК ОДНІЄЇ ІЗ ЗАСАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

У зв'язку з прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) стало актуальним питання змісту та регламентації засад кримінального провадження. Вперше законодавець закріпив 22 засади, у відповідності до яких має здійснюватися кримінальне судочинство. Закріплення законності в системі загальних засад кримінального провадження поряд із засадою верховенства права вимагає відповіді на питання, чи є законність засобом захисту самої державної влади від порушення її законів чи законність є засобом обмеження державної влади стосовно людини, її прав і свобод. Відповідно, пошук відповідей на ці й інші питання, спроба сформулювати поняття та визначити зміст законності, що відповідали б сучасним потребам розвитку кримінального процесуального права України та забезпечували належну правозастосовну практику в цьому напрямі, становлять науковий інтерес.

Засади кримінального процесуального права є гарантією дотримання прав і законних інтересів особи в кримінальному процесі; гарантією прийняття законних і обґрунтованих рішень у кримінальному провадженні; вихідними положеннями для тлумачення окремих кримінально-правових засад, які утворюють систему самостійних, об'єктивно взаємопов'язаних правових положень, що розповсюджують свою дію на весь кримінальний процес.

В умовах формування та діяльності правової держави на перше місце ставиться функція держави щодо захисту прав і

свобод своїх громадян. Сучасне уявлення про законність не може обмежуватись лише точним і неухильним дотриманням вимог чинного законодавства. Дотримання законів охоплюється формами реалізації норм права, і в межах цієї категорії теорії держави та права повністю розкривається. Законність же становить більш широку й значиму категорію, що поширює свій вплив далеко за межі лише дотримання законів. На сьогодні законність розглядається як багатоаспектне соціально-правове явище, що характеризує організацію та функціонування суспільства й держави на правових засадах. Це фундаментальна категорія всієї юридичної науки та практики, головними критеріями якої слугують рівень і стан оцінки правового життя, суспільства загалом і його громадян. Законність означає ідею, принцип, метод державного керівництва, режим, систему реального вираження права в законах держави, у самій законотворчості, у підзаконній правотворчості, у практиці правореалізації та правозастосування [1, с. 15].

Сутність законності визначає чітке, неухильне дотримання, виконання норм права, вимог закону учасниками правовідносин. Саме в цьому аспекті йдеться про законність у ч. 1 ст. 9 КПК, відповідно до якої під час кримінального провадження суд, слідчий суддя, прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий, інші службові особи органів державної влади зобов'язані неухильно додержуватися вимог Конституції України, цього Кодексу, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, вимог інших актів законодавства [2]. Як точне й неухильне дотримання (виконання) вимог законів і підзаконних нормативних актів державними органами та посадовими особами, які здійснюють кримінальне провадження, а також усіма іншими його учасниками розуміється засада законності як одна із загальних засад кримінального провадження в теорії кримінального процесу [3, с. 61].

Засада законності діє в усіх стадіях кримінального процесу, відноситься до всіх процесуальних рішень, які приймаються під час кримінального провадження, інтегрується з іншими засадами кримінального процесу, є обов'язковою для всіх суб'єктів. При цьому якщо докази отримані з порушенням прав та

свобод людини, вони є недопустимими. Серцевиною діяльності органів, які ведуть процес, є забезпечення режиму законності, суворого виконання законів і підзаконних актів, захисту прав і законних інтересів громадян. Вся їх діяльність повинна бути пронизана законністю. Рух кримінального провадження з однієї процесуальної стадії в іншу може здійснюватися лише на підставі закону і в суворо визначеній послідовності. У разі виявлення його порушень – забезпечується вжиття заходів з їх усунення. Тільки завдяки законності може бути встановлена істина, а також всі обставини вчиненого правопорушення та ті, які характеризують особу правопорушника. При цьому повинна бути не порушена відповідна процесуальна форма та процедура.

Особливості реалізації засади законності в кримінальному провадженні полягають в тому, що: по-перше, кримінальний процес, як діяльність органів досудового розслідування, прокуратури та суду, докладніше регламентований законом, ніж будь-яка інша державна діяльність, без чого неможливе розкриття злочинів, викриття винних та їх справедливе покарання; по-друге, в кримінальному процесі на органи досудового розслідування, прокуратуру та суд покладено обов'язки з розслідування та вирішення кримінальних справ, для чого ці органи наділяються владними повноваженнями та правом застосування примусових заходів у випадках і у порядку, прямо передбачених у законі; по-третє, на органи досудового розслідування, прокуратури та суду покладено обов'язок з роз'яснення та забезпечення прав та законних інтересів усіх громадян, які беруть участь у судочинстві, а також із правильного здійснення ними своїх процесуальних обов'язків, що передбачено законом.

Гарантіями реалізації принципу законності є можливість у випадках, передбачених законом (а це, як правило, реакція на суттєве порушення прав та законних інтересів учасників процесу), оскарження прийнятих рішень, скасування в передбаченому законом порядку постанов, ухвал, вироків, що приймаються по справі [4, с. 136].

Хоч засада законності є загально-правовою, у кримінально-процесуальному праві вона має свій специфічний зміст і цілком правомірно розглядається як засада кримінального провадження. Засада законності в кримінальному провадженні має

свою специфіку. По-перше, кримінальний процес, як діяльність органів досудового розслідування, прокуратури та суду, докладніше регламентований законом, ніж будь-яка інша державна діяльність, без чого неможливе розкриття злочинів, викриття винних та їх справедливе покарання. По-друге, в кримінальному процесі на органи досудового розслідування, прокуратуру та суд покладено обов'язки з розслідування та вирішення кримінальних справ, для чого ці органи наділяються владними повноваженнями та правом застосування примусових заходів у випадках та порядку, прямо передбачених у законі. По-третє, на органи досудового розслідування, прокуратури та суду покладено обов'язок з роз'яснення та забезпечення прав та законних інтересів усіх громадян, які беруть участь у судочинстві, а також із правильного здійснення ними своїх процесуальних обов'язків, що передбачено законом. Засада законності вимагає виконання всіх інших засад кримінального провадження загального характеру, але вона цим не обмежується, а потребує також застосування та виконання всіх норм кримінального та кримінально-процесуального закону, що застосовуються в кримінальному судочинстві, а також у необхідних випадках виконання норм інших галузей права. Кримінальне процесуальне законодавство, враховуючи можливі порушення законності, прав громадян при кримінальному провадженні і розгляду їх в судах, передбачає, наприклад, такі правові інститути, як оскарження прийнятих рішень, скасування в передбаченому законом порядку постанов, ухвал, вироків, що приймаються по справі, що і є гарантіями реалізації принципу законності. Постійне підвищення ролі і значення засади законності та її зміцнення є об'єктивною закономірністю розвитку кримінального провадження.

Отже, законність як засаду кримінального провадження можна визначити як суспільну, загально-правову категорію, що відображає форму реалізації волі й інтересів народу в кримінальному процесуальному законі з метою спрямування кримінально-процесуальної діяльності держави, оцінки її актів у цій сфері, а також поведінки відповідних учасників кримінального провадження. Законність універсальна, всеохоплююча засада, що відображена в усіх інших засадах кримінального провадження й нормах кримінально-процесуального права. Аналіз

розвитку положень, які визначають поняття та зміст законності, зокрема й у кримінальному провадженні, дає змогу стверджувати, що проблема законності має бути вивільнена від будь-яких ідеологічних штампів. У демократичній правовій державі законність є тією правовою категорією, яка не зводиться лише до режиму, методу, принципу державного керівництва суспільством, вона перебуває між державою та суспільством.

Список використаних джерел:

1. *Гаращук В.М. Сутність, принципи та гарантії законності / В.М. Гаращук // Проблеми законності. – Х., 2000. – Вип. 42. – С. 106–112.*

2. *Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.*

3. *Кримінальний процес : [підручник] / за заг. ред. В.В. Коваленка, Л.Д. Удалової, Д.П. Письменного. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – С. 544.*

4. *Ворушило В.П. Основні принципи законності і дисципліни / В.П. Ворушило // Вісник. – Запоріжжя, 1999. – № 4. – С. 132–142.*

Ряшко О. В.

доцент кафедри кримінального процесу факультету № 1
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПОНЯТТЯ ЗМАГАЛЬНОСТІ ТА ЇЇ НОРМАТИВНИЙ ЗМІСТ

В кримінальному процесі виділяють сторону обвинувачення та сторону захисту. Кожні з цих сторін наділена рівними правами на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав, передбачених КПК України.

До сторони обвинувачення належать: прокурор, орган досудового розслідування, керівник органу досудового розслідування, слідчий органу досудового розслідування, а до сторони

захисту – підозрюваний, обвинувачений, виправданий, засуджений, законний представник підозрюваного, обвинуваченого, захисник. Обидві сторони наділені рівними правами на заявлення відводів і клопотань, подання доказів, участь у їх дослідженні та доведенні їх переконливості, виступ у судових дебатах, оскарження процесуальних рішень суду. Реалізація сторонами перелічених процесуальних прав дає можливість на засаді змагальності успішно виконувати властиву їм процесуальну функцію.

Сторони судового процесу (учасники процесу з обох сторін) вільно розпоряджаються своїми матеріальними та процесуальними правами, реалізація яких, з метою захисту своїх прав і охоронюваних законом інтересів, має безпосередній вплив на виникнення, динаміку чи закінчення процесу. Так традиційно, не дивлячись на деякі модифікації, визначається ця засада (принцип) у цивільно-процесуальній доктрині.

Фізична чи юридична особа вирішує на власний розсуд, як їй розпорядитися своїм суб'єктивним правом, – реалізувати його чи утриматися, зокрема: звернутися до суду за захистом порушеного права чи утриматися від такої дії; відмовитися від заявленого позову, змінити його, укласти з відповідачем (порушником права) мирову угоду чи підтримувати позов “до кінця”; відмовитися, нарешті, від виконання рішення суду у свою користь, – усе це сфера розгляду суб'єкта, права якого було порушено. Він, за загальним правилом, вільний як у розпорядженні своїм матеріальним правом (правом, що порушено), так і наданими йому як учаснику процесу процесуальними правами в динаміці юрисдикційного (цивільного, господарського, нотаріального та ін.) процесу [1]

Держава не може стояти осторонь того, що нехтуються встановлені нею кримінально карані заборони – вчиняються злочини, якими порушуються встановлений правопорядок (у широкому розумінні) і охоронювані її законами права та інтереси громадян чи їх колективних формувань, і віддавати на розсуд останніх – звертатися до держави (її органів) за захистом порушеного права чи утриматися від цього. Характер суспільної небезпеки кримінального діяння обумовлює реакцію держави на них – реалізувати своє право на покарання винного,

зобов'язавши уповноважені нею органи встановити подію кримінального правопорушення, винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення і притягнути їх до кримінальної відповідальності, а суд – розглянути і вирішити кримінальну справу (здійснити правосуддя) на основі змагальності сторони обвинувачення і захисту. При цьому названі державні органи застосовують надані їм кримінальним процесуальним законом засоби і способи (слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії) і приймають рішення у межах своєї компетенції, як правило, незалежно від думок, бажань або прохань інших учасників процесу чи будь-кого. Вони діють насамперед в інтересах суспільства і держави, оскільки вчинення кримінального правопорушення (злочину) – це порушення громадського миру, спокою і злагоди, і одночасно з цим захищають права та законні інтереси фізичних і юридичних осіб [2]

Кримінальні процесуальні відносини можна регулювати, надаючи підозрюваному (обвинуваченому) і стороні обвинувачення рівні процесуальні можливості для впливу на хід кримінального провадження.

Наприклад, за допомогою покладання функції контролю за законністю дій органів досудового розслідування на незалежного від них суб'єкта кримінальної процесуальної діяльності – суд; встановлення правила, відповідно до якого лише після перехресного допиту свідка, проведеного сторонами перед судом, показання свідків набувають юридичної сили доказів, як це передбачено в законодавстві деяких демократичних держав.

Саме змагальний процес відповідає принципам правової держави. Розташування проблеми змагальності в одному ряді з іншими проблемами кримінального процесуального права свідчить про те, що значення змагальності недооцінюється.

На нашу думку, розширення змагальних засад українського кримінального процесу – не просто один з основних напрямів його реформування, а суть його реформи. Дійсно, закріплення в Конституції України принципу про те, що судочинство в Україні здійснюється на основі змагальності і рівноправності сторін, означає принципово новий підхід до регулювання суспільних відносин, що утворюються між державними органами, які здій-

снюють кримінальне переслідування, і особою, відносно якої ставиться питання про притягнення її до кримінальної відповідальності.

Реформа українського кримінального процесуального законодавства повинна мати під собою теоретичну основу, що представляє собою висновки, отримані в результаті вільного від ідеологічних підходів комплексного дослідження змагальності кримінального процесу як соціально-правового явища.

Список використаних джерел:

1. Геселев О. *Процесуальний статус та повноваження прокурора за новим кримінальним процесуальним кодексом України* // *Слово національної школи суддів України*. - № 1 (1). - 2012. - С. 9.

2. Нор В.Т. *Публічність і диспозитивність у кримінальному процесі України: суть, пріоритети, взаємодія, сфера дії* // *Закон і бізнес*. - 2004. - 47- 48. - С. 9.

3. *Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1* / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. – Х.: Право, 2012. – 768 с.

4. *Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар* / За заг. ред. В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. – К.: Юстініан, 2012. – 1224 с.

5. *Курс лекцій з кримінального процесу за новим Кримінальним процесуальним кодексом України (загальна частина)* / МВС України Національна академія внутрішніх справ. – Київ. - 2012. – 398 с.

Сидорук А. М.

начальник СКП Шацького ВП

(Любомильський ВП Волинської області)

Твердий Р. І.

начальник СРПП

(Дубровицький ВП у Рівненській області)

КЛАСИФІКАЦІЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ

Різноманіття строків у кримінальному судочинстві обумовлює необхідність їх класифікації на види, що має не тільки теоретичне, а й практичне значення.

Відповідно до ч. 1 ст. 113 КПК України, процесуальні строки – це встановлені законом або відповідно до нього прокурором, слідчим суддею або судом проміжки часу, у межах яких учасники кримінального провадження зобов'язані (мають право) приймати процесуальні рішення чи вчиняти процесуальні дії [1].

Процесуальні строки в кримінальному судочинстві можна поділити на види за різними підставами.

За сферою правового регулювання:

- строки в досудовому провадженні;
- строки в судовому провадженні. Необхідність у подібній класифікації обумовлена структурою і побудовою кримінального процесуального закону, який все кримінальне провадження поділив на дві частини: досудове та судове провадження.

Строки в досудовому провадженні можна розділити на підвиди:

- строки провадження досудового слідства та дізнання;
- строки, що регулюють діяльність щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження;
- строки на оскарження дій, рішень та бездіяльності слідчого, прокурора, слідчого судді;
- строки, що регулюють проведення окремих слідчих та негласних (розшукових) дій та ін.

Строки в судовому провадженні можна розділити:

- строки в стадії підготовчого провадження;
- строки судового розгляду в суді першої інстанції;
- строки апеляційного провадження;
- строки касаційного провадження та ін.

За характером діяльності, регламентованої строками:

- строки прийняття процесуальних рішень;
- строки проведення процесуальних дій.

За формою вираження диспозиції норми права, в якій встановлені строки:

- уповноважуючі;
- зобов'язуючі;
- забороняючі.

Залежно від тривалості відведеного часу і ступеня його обмеження виділяються насамперед дві великі групи:

- строки-моменти;
- строки-періоди.

Строки-періоди в свою чергу можна також розділити на підвиди залежно від законодавчої регламентації. Вони визначаються в законі наступними способами:

- шляхом вказівки максимального часу, до закінчення якого може або повинна бути вчинена учасниками кримінального судочинства процесуальна дія або прийнято рішення;
- шляхом вказівки мінімального часу, раніше закінчення якого не повинно бути вчинена процесуальна дія.

За джерела встановлення:

- встановлені в нормі права;
- встановлені в нормі права з конкретизацією в акті застосування норми права (казуальні строки);
- встановлені в акті застосування норми права (казуальні строки).

За способом обчислення:

- процесуальні строки, тривалість яких обчислюється годинами;
- строки, які обчислюються днями;
- строки, які обчислюються місяцями;
- процесуальні строки-моменти, які вказують на подію.

За ознакою можливості продовження:

- строки, встановлені законом, тривалість яких не може бути продовжена;
- строки, тривалість яких в установленому законом порядку може бути продовжена.

За функціональним призначенням:

- строки як гарантії швидкості і своєчасності кримінального провадження;
- строки як гарантії дотримання прав і законних інтересів учасників кримінального судочинства;
- строки як гарантії здійснення ефективного прокурорського нагляду;
- строки як гарантії ефективного судового контролю.

За правовими наслідками закінчення:

- 1) правоутворюючі;
- 2) правозмінюючі;
- 3) правоприпиняючі.

Представлена класифікація не претендує на те, щоб виявити вичерпний перелік всіх видів строків у кримінальному процесі, оскільки поряд з наведеними підставами залежно від цілей розподілу можуть бути запропоновані й інші критерії.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651%D0%B0-17>.

Сітайло О. М.

аспірант кафедри оперативно-розшукової діяльності
(Національна академія внутрішніх справ)

КРИМІНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЯК ОДНА ІЗ СКЛАДОВИХ РОЗШУКУ ОБВИНУВАЧЕНОГО, ЯКИЙ УХИЛЯЄТЬСЯ ВІД СУДУ ЗА ГОСПОДАРСЬКІ ЗЛОЧИНИ

Одним з найбільш важливих напрямків практичної діяльності правоохоронних органів у протидії злочинності є розшукова робота. Енциклопедичний словник визначає розшук як діяльність компетентних правоохоронних органів по встановленню місцезнаходження або перебування обвинуваченого що ухиляється від явки до суду [1]. Саме успішна реалізація заходів щодо розшуку обвинувачених забезпечує дотримання принципу невідворотності покарання, а їх ефективний розшук, може знизити рівень латентної злочинності, підвищити рівень довіри населення до правоохоронних органів.

Враховуючи сучасний стан розвитку правоохоронних органів стає актуальним питання впровадження системи кримінального аналізу у розшуку обвинуваченого який ухиляється від суду за господарські злочини де було б доцільно:

1. Вжити комплекс заходів щодо нормативно-правового врегулювання впровадження систем кримінального аналізу у розшуку обвинуваченого який ухиляється від суду за господар-

ські злочини, а саме: а) розробити концептуальні підходи впровадження даних систем в службову діяльність правоохоронних органів; б) на підставі Концепції розробити Програму їх впровадження; в) провести аналіз існуючої нормативної бази, яка регламентує оперативно-розшукову та інформаційно-аналітичну діяльність. На його підставі визначити перелік нормативно-правових актів, які регулюватимуть функціонування уповноважених підрозділів які здійснюють розшук обвинуваченого який ухиляється від суду за господарські злочини та внести до них відповідні зміни (доповнення), а вразі необхідності опрацювати нові зокрема розробити методичку (інструкцію).

Доцільно розробити і впровадити: а) інформаційну модель (систему збору, обробки та розподілу інформації про розшук обвинуваченого який ухиляється від суду за господарські злочини на всіх рівнях управління); б) механізм функціонування мережі аналізу щодо розшуку обвинуваченого який ухиляється від суду за господарські злочини, довідкової та статистичної інформації. Необхідно поєднати зусилля компетентних державних органів, неурядових та міжнародних організацій. Як варіант, – доцільно розглянути можливості участі оперативних підрозділів НПУ в організації діяльності контактних аналітичних центрів.

2. Провести організаційні зміни в інформаційно-аналітичній вертикалі, а саме: а) на початковому етапі створити цілісну вертикаль кримінального аналізу у розшуку обвинуваченого який ухиляється від суду в оперативних підрозділах НПУ; б) необхідно забезпечити чітке визначення статусу, порядку підпорядкованості, функцій і повноважень, відповідність структури рівню та обсягу завдань. Загальним завданням у рамках створення системи кримінального аналізу, є організація інформаційного співробітництва на відомчому, міжвідомчому та міжнародному рівнях.

3. Вжити заходів щодо організації підготовки офіцерів-аналітиків, їх підбору та кадрового супроводу. При цьому, доцільно враховувати, що системи підбору, підготовки, підвищення професійного рівня та кадрового супроводу аналітиків повинна ґрунтуватися на пріоритетному комплектуванні аналітичних підрозділів кадрами, які за рівнем професійної підготовки, дос-

віду служби та інтелектуальними здібностями здатні провадити аналіз ризиків, стратегічний та кримінальний аналіз а також виконувати інші завдання з інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності оперативних підрозділів НПУ [2, с. 180 – 183].

Основними з них доцільно визначити підготовку персоналу. Для чого доцільно: визначити критерії відбору, а також методику оцінки професійних, психологічних, інтелектуальних здібностей кандидатів на посади аналітиків.

4. Удосконалити систему обміну інформацією на національному та міжнародному рівні;

5. Удосконалити матеріально-технічне забезпечення уповноважених підрозділів кримінального аналізу.

Список використаних джерел:

1. Советский энциклопедический словарь. - М., 1988. – 1134 с.
2. Василюк В.І. Кримінальний аналіз в оперативно-розшуковій профілактиці злочинів у сфері економіки Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення [Текст] : матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. (Київ, 24 берез. 2017 р.) : у 2 ч. / – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. – Ч. 1. – С. 180 - 183.

Татарин І. І.

старший викладач кафедри кримінального процесу
кандидат юридичних наук

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Мосін М.С.

курсант 4 курсу факультету № 2

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

УСТАНОВЛЕННЯ МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ РАДІОЕЛЕКТРОННОГО ЗАСОБУ

У новому КПК з метою впровадження у доказування результатів оперативно розшукових – заходів був запроваджений специфічний інститут негласних слідчих (розшукових) дій. Така негласна розшукова дія в КПК є закріплена за ст. 268 установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу. Необхідно зазначити, що ефективне впровадження новел КПК України,

зокрема реалізація усіх видів негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування, сприяє зменшенню кількості нерозкритих злочинів і сприяє вирішенню завдань кримінального процесу.

Установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу є негласною слідчою (розшуковою) дією, яка полягає в застосуванні технічних засобів для локалізації місцезнаходження радіоелектронного засобу, у тому числі мобільного терміналу систем зв'язку, та інших радіо-випромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку, без розкриття змісту повідомлень, що передаються, якщо в результаті його проведення можна встановити обставини, які мають значення для кримінального провадження [3, с. 347].

КПК надає можливість проведення негласної слідчої (розшукової) дії, спрямованої на встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (мобільного) терміналу систем зв'язку та інших радіо-випромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів (мобільного) рухомого зв'язку, тобто мобільного телефону, GSM, UMTS, HSDPA, LTE модемів, що забезпечують бездротовий доступ до мережі Інтернет, та інших радіо-випромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку тощо, без розкриття змісту повідомлень, що передаються, якщо в результаті його проведення можна встановити обставини, що мають значення для кримінального провадження

Окрім того, під час установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу не контролюється інформація, що передається засобами зв'язку, чи інша інформація, якою обмінюються особи, що перебувають у місці, де знаходиться радіоелектронний засіб. Тому відповідно до вимог ст. 268 КПК України проведення зазначеної негласної слідчої (розшукової) дії не є винятковим та допускається у розслідуванні злочинів будь-якого ступеня тяжкості [5, с. 77].

А саме: 1) місцезнаходження у певний час або проміжок часу до, під час або після вчинення злочину в конкретному місці радіоелектронних засобів та інших радіо-випромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку, що належать та (або) були у користуванні у цей

час у осіб, котрі можуть бути причетними до вчинення злочину, свідків, потерпілого; 2) теперішнє місцезнаходження радіоелектронних засобів та інших радіо-випромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку, що належать та (або) знаходяться у користуванні в осіб, котрі можуть бути причетними до вчинення злочину.

Проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії дозволяє вирішити розшукове завдання із встановлення факту знаходження у певному місці та часі конкретної особи, якій належить та (або) знаходиться у користуванні радіоелектронний засіб та інший радіо-випромінювальний пристрій, активований у мережі оператора рухомого (мобільного) зв'язку.

З ст. 34, п. 7 ч. 1, ч. 2 та ч. 4 ст. 39 Закону України "Про телекомунікації", згідно з якими оператори телекомунікаційних зобов'язані зберігати записи про надані телекомунікаційні послуги протягом строку позовної давності, визначеного законом, та надавати інформацію про надані телекомунікаційні послуги в порядку, встановленому законом, а також за власні кошти встановлювати на своїх телекомунікаційних мережах технічні засоби, необхідні для здійснення уповноваженим органами оперативно-розшукових заходів, і забезпечувати функціонування цих технічних засобів, а також у межах своїх повноважень сприяти проведенню оперативно-розшукових заходів та недопущенню розголошення організаційних і тактичних прийомів їх проведення [2].

Установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу проводиться на підставі ухвали слідчого судді, постановленої в порядку, передбаченому статтями 246, 248-250, 268 КПК [1].

В ухвалі слідчого судді про дозвіл на встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу повинні бути зазначені ідентифікаційні ознаки, які дозволять унікально ідентифікувати абонента спостереження (його абонентський номер (сукупність цифрових знаків для позначення (ідентифікації) кінцевого обладнання абонента в телекомунікаційній мережі), транспортну телекомунікаційну мережу (назву оператора телекомунікацій, який має право на технічне обслуговування та експлуатацію телекомунікаційної мережі, якій належить номер абонента спостереження), кінцеве обладнання (його ідентифікатор для розпі-

знання в телекомунікаційній мережі, який надав цьому кінцевому обладнанню виробник, наприклад, код IMEI мобільного телефону, USB-модему тощо).

За результатами проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії слідчий або особа уповноваженого оперативного підрозділу, якій було доручено проведення установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу на підставі ст. 41, ч. 6 ст. 246 КПК, складає протокол відповідно до вимог ст.ст. 104, 106, 252 КПК, в якому описуються результати проведення цієї слідчої дії, а у необхідних випадках до нього долучаються додатки. Протокол про проведення негласної слідчої (розшукової) дії з додатками не пізніше ніж через двадцять чотири години з моменту припинення цієї дії передається прокурору. Прокурор вживає заходів щодо збереження отриманих під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій речей і документів, які планує використовувати у кримінальному провадженні (ст. 252 КПК).

Як зауважував І.І. Когутич, встановлення інституту негласних слідчих (розшукових) заходів сприяє інтересам спрощення досудового розслідування та швидшого встановлення всіх обставин вчиненого злочину [4, с. 310].

У КПК України регламентовано вичерпний перелік суб'єктів, які можуть проводити негласні слідчі (розшукові) дії. У ч. 2 ст. 246 КПК України зазначено, що негласні слідчі дії проводитимуться якщо отримати відомості про злочин та особу, яка його вчинила неможливо отримати в інший спосіб. Тобто фактично будь-яка особа, якій може бути відома інформація про злочин, що був скоєний, та яка має певні контакти з розшукуваним радіоелектронним засобом, може стати об'єктом негласних слідчих (розшукових) дій – установленням місцезнаходження радіоелектронного засобу.

Отже, ширше застосування негласної слідчої (розшукової) дії – установлення місцезнаходження радіоелектронного сприяє виконанню завдань кримінального судочинства.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: від 13 квітня 2012 року № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Закон України Про телекомунікації від 18.11.2003 № 1280-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1280-15>.

3. Мельник М.І., Хавронюк М.І. (ред.) Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України, 7-ме вид., переробл. та допов. – К.: Юридична думка, 2010 – 1288 с.

4. Козутич І.І. Проект КПК України: негласні слідчі (розшукові) дії / І.І. Козутич // Митна справа. – 2011. – № 6. – С. 305–312.

5. Комарницька О.Б. Прядко В.О. Установлення місцезнаходження засобу радіоелектронного зв'язку: підготовка та проведення негласної слідчої (розшукової) дії / О. Б. Комарницька, В. О. Прядко // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2014. – №2 (35). – С. 71 –78.

Тетерятник Г. К.

завідувач кафедри кримінального процесу
кандидат юридичних наук

(Одеський державний університет внутрішніх справ)

УЧАСТЬ АНАЛІТИКІВ У РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Одним із сучасних напрямів реформування поліцейської системи є впровадження моделі поліцейської діяльності, керованою аналітикою (ILP – Intelligence Led Policing), у діяльність Національної поліції. ILP не є заміною існуючим методам розслідування, скоріше, вона є сучасним доповненням до них.

На сьогоднішній день ILP ефективно працює в багатьох країнах як дальнього, так ближнього зарубіжжя (Польща, Молдова, Румунія). Аналітики є і в українських відомствах: Фінмоніторингу, НАБУ, Державній прикордонній службі України та ін.

Поліцейські аналітики, володіючи спеціальними знаннями, навичками, відповідним програмним забезпеченням можуть оперативно опрацьовувати великі обсяги різноманітної інформації: з оперативних, процесуальних джерел, обліків, відкритих джерел тощо. Це відкриває великі можливості для швидкого та ефективного здійснення розслідування злочинів.

В першу чергу, діяльність аналітиків може використовуватися при розслідуванні багатоепізодних, поліфігурантних проваджень, злочинів, пов'язаних із використанням багатоелементних злочинних схем, злочинів минулих років, транснаціональних злочинів тощо.

Слідчий, який проводить досудове розслідування, визначає «сірі плями» в інформації, яку він має. І може «замовити» аналітику підготовку аналітичного звіту. Аналітичний звіт містить певний висновок щодо поставлених аналітику питань, який базується на відповідних аргументах, (посилках), що логічно виходять із інформації, наявної на певний момент розслідування кримінального провадження. Вірогідність цього висновку оцінюється аналітиком.

У процесі підготовки аналітичного звіту аналітики, як правило, структурують певну інформацію за допомогою схем дій, подій, взаємозв'язків, потоків, телефонних зв'язків, різноманітних діаграм тощо. Вони розробляються за допомогою відповідних програм – Excel, I2, Ibase та ін. Зазначені демонстраційні матеріали дають можливість наочно побачити зв'язки між різними ланками, рівнями інформації, яку отримано під час розслідування, оцінити рівень ентропії та визначитися із подальшими напрямками роботи. По суті, зазначений процес є аналітичним моделюванням. Під час кримінального провадження і сам слідчий, і аналітик, працюють з двома основними типами моделей, які демонструють перехід від вірогідного знання до достовірного. Перший тип моделі містить достовірні, встановлені факти, виступає обґрунтуванням певного процесуального або аналітичного рішення. Другий тип моделі містить вірогідні знання, які потребують перевірки – версії, а також частково встановлену інформацію, але, яка не є достатньою для прийняття певного обґрунтованого рішення. Тобто, хоча вона і відповідає вимогам достовірності, але не є достатньою. Таким чином, необхідним є або збір додаткової інформації, або перевірка іншої інформації, яка отримана у ході розслідування.

Важливим елементом звіту є рекомендації щодо інформації, якої не вистачає у логічному ланцюгу, або яку необхідно перевірити. Такі рекомендації можуть бути використані: перше, для формування та перевірки слідчих версій; по-друге,

для складання плану розслідування; по-третє, для визначення напрямів взаємодії із іншими органами та підрозділами в процесі розслідування; по-четверте, для вжиття заходів щодо припинення злочинної діяльності, встановлення причин та умов, що сприяли вчиненню злочинів і т. ін.

Закордонний досвід показує, що аналітичні звіти у певний випадках можуть використовуватися як докази у кримінальному провадженні. Наприклад, у Румунії за визначених у КПК умов, аналітичний звіт є «іншим документом», а аналітики можуть бути допитані як свідки у суді щодо аналітичного звіту.

На нашу думку, стороною обвинувачення аналітичний звіт цілком може використовуватися для юридичної аргументації при прийнятті процесуальних рішень.

На теперішній час у структурі Національної поліції створене Управління кримінального аналізу. Натомість слідчі і працівники оперативних підрозділів повинні бути готові до взаємодії із аналітиками у процесі розслідування, розкриття, профілактики злочинів. Саме від чіткого формулювання «замовлення» для аналітичного звіту, спільної роботи з якісного збору, оперативного надання інформації, загального розуміння методики здійснення кримінального аналізу залежить ефективність роботи аналітиків під час розслідування кримінальних правопорушень.

Ткачик А.Б.

аспірант кафедри кримінального процесу
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОБМЕЖЕННЯ ТАЄМНИЦІ СПІЛКУВАННЯ В ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Право особи на недоторканність приватного життя, зокрема право на таємницю спілкування, є невід'ємним правом людини, що визначається Конституцією України (статті 31, 32), а також міжнародними нормативно-правовими актами у галузі прав людини, а саме: Загальною декларацією прав людини (ст. 12), Конвенцією про захист прав і основоположних свобод (ст.

8), Міжнародним пактом про громадянські і політичні права (ст. 17). Доцільно також звернути увагу, що у резолюції Консультативної асамблеї Ради Європи від 21 січня 1970 року № 428 «Стосовно Декларації про засоби масової інформації та права людини» право на повагу до особистого життя головним чином визначається як право на власний розсуд керувати своїм життям за мінімального стороннього впливу на нього.

Відповідно до ст. 31 Конституції України кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочину чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо. Крім того, таємниця спілкування згідно з п. 7 ч. 1 ст. 7 КПК України є загальною засадою кримінального провадження, зміст якої ґрунтується на зазначеній статті Основного Закону України та нормах наведених вище міжнародних нормативно-правових актів у галузі прав людини і полягає у тому, що кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, інших форм спілкування під час кримінального провадження (ч. 1 ст. 14 КПК України). Доцільно зазначити, що положення ст. 14 КПК України поширюють цю конституційну гарантію як загальне правило, забороняючи під час нього її порушувати, крім випадків, встановлених цим Кодексом.

Важливе значення для розуміння таємниці спілкування та її обмеження у кримінальному провадженні має практика ЄСПЛ. Право на конфіденційність листування та телефонних розмов не є абсолютним. Як зазначив Суд у рішенні в справі «Клас та інші проти Федеративної Республіки Німеччини», існування законодавства, що дає повноваження на здійснення спостереження за листуванням, поштовими відправленнями і телефонними розмовами, є у виняткових випадках необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки та/або для запобігання безладдю або вчиненню злочинів. При цьому в правовій системі держави повинні існувати адекватні і ефективні гарантії для уникнення зловживань з боку органів державної влади, уповноважених на здійснення такого спосте-

реження[1].

У рішенні «Сергій Волосюк проти України» (Sergey Volosyuk v. Ukraine) від 12 березня 2009 року (заява № 1291/03) ЄСПЛ розкрив основні вимоги до права на повагу до приватного і сімейного життя і кореспонденції, гарантованого статтею 8 Конвенції, зокрема: суд зазначає, що сторони не заперечували того, що перевірка кореспонденції заявника, здійснювана посадовими особами установи, в якій його тримали під вартою, становила втручання у право заявника на повагу до своєї кореспонденції, гарантоване пунктом 1 статті 8 Конвенції. Суд також зазначив, що таке втручання суперечитиме статті 8 Конвенції, якщо воно здійснюється не «згідно із законом», не має однієї або кількох легітимних цілей, зазначених у пункті 2 статті 8 Конвенції, а також не є «необхідним у демократичному суспільстві» для досягнення цих цілей[2].

Суд у своїй практиці вже визнав, що перевірка кореспонденції в'язнів, здійснювана в автоматичному режимі на підставі правових норм, які сформульовані в досить загальній формі і які надають адміністрації місьць позбавлення волі широкі дискреційні повноваження у цьому зв'язку, становить практику, яка не відповідає вимогам статті 8 Конвенції (справи «Недбала проти Польщі» (Niedbala v. Poland), заява №27915/95, пункти 81-84, від 4 липня 2000 року, «Салапа проти Польщі» (Salapa v. Poland), заява № 35489/97, пункти 97-102, від 19 грудня 2002 року).

З огляду на викладені міркування Суд дійшов висновку, що чинні положення національного законодавства не визначали з достатньою чіткістю межі та спосіб здійснення відповідного дискреційного повноваження, наданого органам державної влади стосовно перевірки кореспонденції осіб, узятих під варту. Тобто оскаржуване втручання здійснювалося не «згідно із законом». Тому Суд не вважає за необхідне з'ясовувати, чи було дотримано в цій справі інших вимог пункту 2 статті 8, і постановляє, що було порушено це положення.

У справі «Ван Вондель проти Нідерландів» заявник скаржився на порушення його права на недоторканність приватного життя, оскільки низка його (телефонних) розмов із паном Р. була записана останнім за допомогою спеціальних записуючих

пристроїв, які Департамент внутрішніх розслідувань Національної поліції надав панові Р., також давши вказівки щодо суті розмови, яку слід вести з заявником. У рішенні Суд не погодився з тим, що надання такої допомоги з боку органів влади не регулюється нормами, спрямованими на забезпечення правових гарантій проти свавільних дій. Суд дійшов висновку, що оспорюване втручання було здійснене не «відповідно до закону», а заявник був позбавлений мінімального ступеня захисту, на який він мав право відповідно до принципу верховенства права в демократичному суспільстві [3].

Таким чином, практика ЄСПЛ встановлює важливі стандарти заборони втручання в приватне спілкування та критерії за допомогою яких можна встановити легітимність такого втручання. Чинний КПК України в більшості врахував ці положення, однак потребує певного вдосконалення в частині розширення гарантій прав учасників під час ознайомлення з матеріалами НСРД та процедури повідомлення про їх проведення.

Список використаних джерел:

1. *Справа "Класс та інші проти Німеччини"* // Офіційний сайт Верховної ради України - http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/980_093.

2. *Справа "Волосяк проти України" (Заява N 60712/00)* // Офіційний сайт Верховної ради України - http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_095.

3. *Постановление Европейского Суда по правам человека от 25 октября 2007 г. Дело "Ван Вондел против Нидерландов" [Van Vondel v. Netherlands] (жалоба N 38258/03) // Интрнет: <http://base.garant.ru/5693181>.*

Федак О. Р.

курсант 4-го курсу факультет № 2

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДОПУСК ЗАХИСНИКА ДО ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ

Право на недоторканність житла чи іншого володіння особи є конституційним правом людини, забезпечення якого гарантується у всіх сферах суспільного життя. Особливого значення забезпечення цього права набуває у кримінальному судо-

чинстві як таке, що передбачає можливість його істотного обмеження з метою вирішення завдань кримінального провадження. Згідно зі ст. 13 КПК України недоторканність житла чи іншого володіння особи становить нормативний зміст загальної засади кримінального провадження, відповідно до якої не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше, як за вмотивованим судовим рішенням, крім випадків, передбачених КПК. Виходячи із цього, можна дійти висновку про те, що це право не є абсолютним і за наявності передбачених законом підстав воно може бути обмежено шляхом проведення вказаних слідчих (розшукових) дій. Саме тому набуває актуалізації питання допуску адвоката до участі в проведенні обшуку, адже його участь в проведенні слідчо-розшукової дії є однією з юридичних гарантій, що мінімізує можливість порушення передбаченого законом порядку проведення слідчих (розшукових) дій з боку держави.

Останнім часом почастишали випадки категоричної відмови з боку правоохоронних органів, і навіть фізичних перешкод, в допуску адвокатів до участі у проведенні обшуку в житла чи іншого володіння особи. [1] В свою чергу, вчинення в будь-якій формі перешкод до здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи по наданню правової допомоги (в т.ч. при проведенні обшуку), є злочином, що передбачений ст. 397 КК України (втручання в діяльність захисника чи представника особи).

Відповідно до ч. 5 ст. 46 КПК України захисник має право брати участь у проведенні допиту та інших процесуальних дій, що проводяться за участю підозрюваного. Відповідно до ч. 1 ст. 236 КПК України. до участі в проведенні обшуку може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, представник та інші учасники кримінального провадження. Тлумачення вказаних законодавчих положень у їх системному зв'язку дозволяє дійти висновку про те, що слідчий має право запросити до участі в обшуку підозрюваного та його захисника; якщо ж обшук проводиться у житлі чи іншому володінні підозрюваного, захисник у силу вищевказаного його процесуального права може безперешкодно брати участь у проведенні цієї слідчої (розшу-

кової) дії [2].

Більш складна ситуація виникає у разі, коли особа, у житлі чи іншому володінні якої проводиться обшук, не має чіткого процесуального статусу в даному кримінальному провадженні. Це може бути власник чи орендодавець житла в якому проводиться обшук, чи навіть юридична особа, яка формально не має відношення до конкретного кримінального провадження. Для правильного вирішення цього питання слід виходити із конституційного права людини на надання правової допомоги (стаття 59 Конституції України), яке не може бути обмежено у зв'язку з відсутністю спеціальної правової норми, спрямованої на забезпечення його реалізації, і таке право є беззаперечним в силу конституційної норми прямої дії. Це підтверджується і Рішенням Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Голованя І.В. щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу) справа № 1-23/2009 від 30 вересня 2009 року № 23-рп/2009, згідно якого «реалізація кожним права на правову допомогу не може залежати від статусу особи та характеру її правовідносин з іншими суб'єктами права. Конституційне право кожного на правову допомогу за своєю суттю є гарантією реалізації, захисту та охорони інших прав і свобод людини і громадянина, і в цьому полягає його соціальна значимість. Право на правову допомогу – це гарантована державою можливість кожної особи отримати таку допомогу в обсязі та формах, визначених нею, незалежно від характеру правовідносин особи з іншими суб'єктами права.» [3]

Отже, хоча нормами КПК України на слідчого і не покладено прямого обов'язку в будь-яких випадках допускати адвоката на обшук, це не скасовує конституційну норму прямої дії, що визначає право на правову допомогу кожної особи незалежно від її процесуального статусу в конкретному кримінальному провадженні. Однак слід розуміти, що час та дата проведення обшуку є попередньо узгоджена тільки між виконавцями та не може бути повідомлена іншим особам в тому числі і захисникам, оскільки така інформація нівелює очікуваний результат несподіваної слідчої дії, а також її ефективність. Саме тому обов'язковість присутності адвоката під час проведення обшуку

законом не передбачена, що є на наш погляд виправданим та забезпечує виконання завдань проведення обшуку. [4] В іншому випадку буде порушуватися принцип раптовості, адже обшук відноситься до числа невідкладних слідчих (розшукових) дій, оскільки у переважній більшості випадків зволікання з проведенням обшуку може спричинити втрату доказів.

17 вересня 2015 року Консультативною радою при Генеральній прокуратурі України було прийнято рішення № 10-2015, яким було визнано такою, що не відповідає принципам розумності, добросовісності та справедливості, існуючу практику органів, які здійснюють досудове розслідування, щодо відмови у допуску до участі в проведенні обшуків (оглядів) адвокатів та/або законних представників осіб, які є власниками та/або фактичними володільцями обшукуваного житла (іншого володіння). У зв'язку із цим Консультативна рада звернулася до Генерального прокурора України з проханням видати відповідне методичне роз'яснення для нижчестоящих прокурорів. У відповідь на вказане звернення 22 лютого 2016 року в.о. генерального прокурора України було підписано лист № 0416-36вих- 82окв-16, в якому керівникам регіональних прокуратур було доручено вжити заходів для недопущення фактів незаконної відмови адвокатам брати участь у проведенні обшуків та інших слідчих дій. Вказане дає зрозуміти, що відмова у допуску адвоката до участі в обшуку не є поодиноким і, по суті, набула ознаки системної проблеми, що потребує розв'язання [5].

Підсумовуючи викладене, вважаємо за доцільне з метою уникнення двоякого розуміння закону та мінімізації конкуренції правових норм, більш детально роз'яснити питання, пов'язані з участю адвоката під час проведення обшуку у кримінально процесуальному законодавстві України.

Список використаних джерел:

1. *Островська М. Допуск адвоката до участі в проведенні обшуку [Електронний ресурс] / Марія Островська // Правовий тиждень. – 2015. – Режим доступу : <http://radako.com.ua/news/dopusk-advokata>.*
2. *Вегера І. Проблемні питання участі адвоката при проведенні обшуку [Електронний ресурс] / Ірина Вегера // Підприємство, госпо-*

дарство і право. – 2016. – Режим доступу : <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/07/25.pdf>.

3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Голованя І.В. щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу) справа № 1-23/2009 від 30 вересня 2009 року № 23-рп/2009 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ccu.gov.ua:8080/uk/doccatalog/list.jsessionid>.

4. Ангеленюк А.-М.Ю. Окремі питання проведення обшуків по злочинах пов'язаних із корупцією // Матеріали науково-практичного семінару «Проблеми вдосконалення діяльності правоохоронних органів щодо виявлення, попередження та припинення корупційних проявів». – Львів. – 7 квітня 2017 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lvduvs.edu.ua>.

5. ГПУ заборонила слідчим відмовляти адвокатам у праві бути присутніми при обшуках [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://radako.com.ua/news/gpu-zaboronila-slidchim-vidmovlyatiadvokatam-u-pravi-buti-prisutnimi-pri-obshukah>.

Фоміна Т. Г.

доцент кафедри кримінального процесу
та організації досудового слідства
кандидат юридичних наук

(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ЗАСТОСУВАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ТРИМАННЮ ПІД ВАРТОЮ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКСТРАДИЦІЇ

Екстрадиція є однією із форм міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні і полягає у видачі особи державі, компетентними органами якої ця особа розшукується для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку (ст. 541 КПК України). Для забезпечення здійснення екстрадиції до особи можуть бути засновані тимчасовий або екстрадиційний арешт, які за своєю природою є специфічними видами тримання під вартою. Разом з тим, чинним законодавством також передбачена можливість застосування запобіжного заходу, не пов'язаного із триманням під вартою, для забезпе-

чення видачі особи на запит іноземної держави (ст. 585 КПК України). У такому випадку до особи може бути обрано один із запобіжних заходів, як особисте зобов'язання, особиста порука, застава, домашній арешт. Слід зазначити, що дані види запобіжних заходів не дуже часто застосовуються слідчими суддями. Так, у 2013 р. було розглянуто 4 запитів (клопотань, скарг) про застосування запобіжного заходу, не пов'язаного із триманням під вартою (задоволено – 1); у 2014 р. розглянуто – 6 (задоволено – 2); у 2015 р. не було випадків розгляду таких клопотань; у 2016 р. розглянуто – 28 (задоволено – 22); за I півріччя 2017 р. розглянуто – 11 (задоволено – 10) [1].

Рішення про застосування запобіжного заходу, не пов'язаного із триманням під вартою, слідчий суддя приймає за результатами розгляду клопотання прокурора про застосування екстрадиційного арешту. У такому випадку слідчий суддя може обрати більш м'який запобіжний захід, ніж той, який зазначений у клопотанні прокурора. При цьому, слідчий суддя при вирішенні питання про можливість застосування запобіжного заходу, не пов'язаного із триманням під вартою, обов'язково враховує обставини, визначені у ч. 2 ст. 585 КПК України. Разом з тим, якщо особа порушить умови запобіжного заходу, не пов'язаного із триманням під вартою, слідчий суддя має право застосувати до неї екстрадиційний арешт.

Аналіз судової практики свідчить про непоодинокі випадки, коли застосування будь-якого запобіжного заходу, окрім екстрадиційного арешту, спричиняє ухилення особи від органів досудового розслідування та суду та відповідно унеможливорює фактичну передачу цієї особи іноземній державі. Так, наприклад, 15.10.2014 р. слідчим суддею Суворовського районного суду міста Херсона відносно громадянина Н. Російської Федерації, який розшукується за вчинення злочинів, передбачених ч.1 ст. 228 (незаконне придбання без мети збуту наркотичних засобів в значному розмірі), п. "б" ч.3 ст. 228.1 (незаконний збут наркотичних засобів в значному розмірі), ч.1 ст.30, п. "г" ч. 4 ст. 228.1 (приготування до незаконного збуту наркотичних засобів у великому розмірі, вчинене групою осіб за попередньою змовою) КК Російської Федерації, було застосовано екстрадиційний арешт на 60 діб [2]. 22.10.2014 року Апеляційним судом

Херсонської області вказана ухвала була скасована, внаслідок чого громадянина Н. звільнено з-під варти і він став переховуватися від органів досудового розслідування та суду. 25.12.2014 р. громадянин Н. був затриманий співробітниками Суворовського РВ УМВС України для наступного застосування екстрадиційного арешту. Проте, слідчим суддею було відмовлено у задоволенні клопотання прокурора Суворовського району м.Херсона про застосування відносно громадянина Н. екстрадиційного арешту і застосовано до даної особи запобіжний захід у вигляді особистого зобов'язання. Суд мотивував своє рішення тим, що громадянин Н. має міцні соціальні зв'язки, за місцем проживання позитивно характеризується, має на утриманні сім'ю та неповнолітню сестру, відсутні ризики, передбачені ст.177 КПК України для застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою [3]. Внаслідок такого рішення громадин Н. знову став переховуватися від органів досудового розслідування та суду. 26.02.2015 р. громадянин Н. був затриманий в другий раз. І слідчий суддя знову відмовив у задоволенні клопотання прокурора про застосування відносно громадянина Н. екстрадиційного арешту, мотивуючи це тим, що ухвалою слідчого судді Суворовського районного суду м.Херсону від 26.12.2014 року для забезпечення видачі особи на запит іноземної держави щодо громадянина Н. вже застосовано запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою, у вигляді особистого зобов'язання, яке він не порушував [4]. У наведеній ситуації має місце, коли слідчий суддя, обираючи запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою, для забезпечення видачі особи на запит іноземної держави, розраховує на правопорядну поведінку особи, яка не збирається ухилятися від органів досудового розслідування або суду. Проте, вказаний приклад свідчить про те, що особа, до якої застосовано запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою, втікає з місця постійного проживання і переховується від органів досудового розслідування та/або суду.

У контексті реалізації положень ст. 585 КПК України щодо можливості застосування альтернативного тримання під вартою запобіжного заходу звернемось до міжнародних договорів. У Європейській конвенції про видачу правопорушників

1957 р. містяться положення про застосування тимчасового арешту (ч. 1 ст. 16) [5]. У Конвенції СНД 1993 р. вказано на можливість взяття під варту особи, видача якої вимагається, за винятком тих випадків, коли видача не може бути здійснена (ст. 60) [6]. Тобто у вказаних міжнародних договорах не передбачено можливість застосування будь-якого запобіжного заходу, окрім такого, що пов'язаний із триманням під вартою особи для забезпечення її видачі. Слід наголосити, що положеннями чинного законодавства передбачено пріоритет застосування міжнародних договорів (ч. 4 ст. 9 КПК України, ст. 15 Закону України «Про міжнародні договори України»). У зв'язку з тим ми пропонуємо виключити положення ст. 585 КПК України як такі, що суперечать міжнародним зобов'язанням України.

Враховуючі вказані законодавчі положення, можна зрозуміти, що з одного боку законодавець передбачив можливість застосування альтернативних триманням під вартою запобіжних заходів для забезпечення видачі особи на запит іноземної держави (ст. 585 КПК України). З іншого – передбачив пріоритет застосування міжнародних договорів, ратифікованих Верховною Радою України, над національним законодавством. У зв'язку з тим, наголосимо, що під час застосування запобіжного заходу до особи при розгляді питання про її екстрадицію необхідно застосовувати положення міжнародних договорів, а саме, якщо це прямо передбачено у відповідному договорі, вирішуватись питання про тримання особи під вартою з метою забезпечення її видачі (тобто екстрадиційний арешт), а не будь-який інший запобіжний захід.

Список використаних джерел:

1. *Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження. Форма 1-1. Розділ 7.* URL: http://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka.
2. *Ухвала слідчого судді Суворовського районного суду міста Херсона Головка О.В., справі № 668/14333/14-к від 15.10.2014* // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/50439402>.
3. *Ухвала слідчого судді Суворовського районного суду міста Херсона Головка О.В. у справі № 668/17984/14-к від 26.12.2014* // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/50439970>.

4. Ухвала слідчого судді Суворовського районного суду міста Херсона Зубова О.С у справі № 668/2583/15-к від 28.02.2015 // База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/51338288>.

5. Європейська конвенція про видачу правопорушників: Міжнародний документ від 13.12.1957 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_033.

6. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах: Міжнародний документ від 22.01.1993 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_009.

Фролов О. П.

завідувач навчальної лабораторії кафедри фінансових розслідувань
факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації
працівників податкової міліції
(Університет державної фіскальної служби України)

ПРОВЕДЕННЯ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ОФОРМЛЕННЯ ОБШУКУ СТОСОВНО ОКРЕМОЇ КАТЕГОРІЇ ОСІБ

Обшук – це слідча (розшукова) дія, спрямована на виявлення та фіксацію відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб (ч. 1 ст. 234 Кримінального процесуального кодексу України – далі КПК України).

В діючому КПК України обшук поділяється на:

1) обшук житла (під житлом особи розуміється будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення);

2) обшук іншого володіння особи (під іншим володінням особи розуміються транспортний засіб, земельна ділянка, гараж,

інші будівлі чи приміщення побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення тощо, які знаходяться у володінні особи – ч. 2 ст. 233 КПК України);

3) обшук особи (особистий обшук – ч. 3 ст. 208, ч. 7 ст. 223 та ч. 5 ст. 236 КПК України).

Взагалі Кримінальний процесуальний закон не передбачає різних видів обшуку і регламентує їх проведення загальними правилами. Виключенням є тільки особистий обшук, проведення якого має деяку процесуальну специфіку.

Обшук проводиться на підставі ухвали слідчого судді (ч. 2 ст. 234 КПК України).

У разі необхідності провести обшук слідчий за погодженням з прокурором або прокурор звертається до слідчого судді з відповідним клопотанням (ч. 3 ст. 234 КПК України).

Клопотання про обшук розглядається у суді в день його надходження за участю слідчого або прокурора (ч. 4 ст. 234 КПК України).

Слідчий суддя відмовляє у задоволенні клопотання про обшук, якщо прокурор, слідчий не доведе наявності достатніх підстав (ч. 5 ст. 234 КПК України).

У разі невідкладних випадків, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, слідчий, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи. У такому випадку прокурор, слідчий за погодженням із прокурором зобов'язаний невідкладно після здійснення таких дій звернутися з клопотанням про проведення обшуку до слідчого судді. Слідчий суддя розглядає таке клопотання згідно з вимогами ст. 234 КПК України, перевіряючи, крім іншого, чи дійсно були наявні підстави для проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді. Якщо прокурор відмовиться погодити клопотання слідчого про обшук або слідчий суддя відмовить у задоволенні клопотання про обшук, встановлені внаслідок такого обшуку докази є недопустимими, а отримана інформація підлягає знищенню в порядку, передбаченому статтею 255 КПК України (ч. 3 ст. 233 КПК України).

Уповноважена службова особа, слідчий, прокурор може

здійснити обшук особи без ухвали слідчого судді у разі:

1) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення;

2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин (частини 1-3 ст. 208 КПК України);

3) якщо є достатні підстави вважати, що особи, які перебувають в житлі чи іншому володінні, де проводиться обшук, переховують при собі предмети або документи, які мають значення для кримінального провадження. Обшук особи повинен бути здійснений особами тієї ж статі (ч. 5 ст. 236 КПК України).

Задля успішного проведення обшуку, слідчий, прокурор має право заборонити будь-якій особі залишити місце обшуку до його закінчення та вчиняти будь-які дії, що заважають проведенню обшуку (ч. 3 ст. 236 КПК України).

Обшук житла чи іншого володіння особи на підставі ухвали слідчого судді повинен відбуватися в час, коли завдається найменша шкода звичайним заняттям особи, яка ним володіє, якщо тільки слідчий, прокурор не вважатиме, що виконання такої умови може суттєво зашкодити меті обшуку (ч. 2 ст. 236 КПК України).

При обшуку або огляді житла чи іншого володіння особи, обшуку особи обов'язковою є участь не менше двох понять незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії (ч. 7 ст. 223 КПК України).

Для участі в проведенні обшуку може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, представник та інші учасники кримінального провадження. З метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в обшуку має право запросити спеціалістів. Слідчий, прокурор вживає належних заходів для забезпечення присутності під час проведення обшуку осіб, чий права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені (ч. 1 ст. 236 КПК України).

Перед початком виконання ухвали слідчого судді особі, яка володіє житлом чи іншим володінням, а за її відсутності – іншій присутній особі повинна бути пред'явлена ухвала і надана

її копія (ч. 3 ст. 236 КПК України) та запропоновано добровільно видати зазначені в ухвалі предмети й документи.

У разі відсутності осіб у житлі чи іншому володінні копія ухвали повинна бути залишена на видному місці у житлі чи іншому володінні особи. При цьому слідчий, прокурор зобов'язаний забезпечити схоронність майна, що знаходиться у житлі чи іншому володінні особи, та неможливість доступу до нього сторонніх осіб (ч. 4 ст. 236 КПК України).

Обшукуваним, понятим і відповідним представникам необхідно роз'яснити їх право бути присутніми під час усіх дій слідчого, прокурора й робити з приводу цих дій заяви, що підлягають занесенню до протоколу обшуку (ч. 8 ст. 236 КПК України).

Проводячи обшук слідчий, прокурор має право відкривати закриті приміщення, сховища, речі, якщо особа, присутня при обшуку, відмовляється їх відкривати або обшук здійснюється за відсутності такої особи (ч. 6 ст. 236 КПК України), але повинен уникати зайвих пошкоджень дверей, замків, предметів тощо.

Обшук на підставі ухвали слідчого судді повинен проводитися в обсязі, необхідному для досягнення мети обшуку (ч. 5 ст. 236 КПК України).

При обшуку слідчий, прокурор має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення обшуканого житла чи іншого володіння особи чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати документи, тимчасово вилучати речі, які мають значення для кримінального провадження. Предмети, які вилучені законом з обігу (зброя, на яку не має дозволу, вибухівка, сильнодіючі отруйні речовини, наркотики, документи, що містять державну таємницю тощо), підлягають вилученню незалежно від їх відношення до кримінального провадження. Вилучені речі та документи, які не входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукання в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку, та не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном (ч. 7 ст. 236 КПК України).

Усі вилучені предмети й документи слідчий, прокурор

повинен пред'явити понятим та іншим присутнім і перелічити в протоколі обшуку чи доданому до нього описі із зазначенням їх назви, кількості, міри, ваги, матеріалу, з якого вони виготовлені, та індивідуальних ознак.

Протокол обшуку – письмовий процесуальний документ, який фіксує перебіг та результати проведеного обшуку (ч. 1 ст. 104 КПК України). До протоколу може додаватись опис вилученого під час обшуку, який є невід'ємним додатком до протоколу.

За необхідності, вилучені предмети і документи повинні бути на місці обшуку упаковані й опечатані (ч. 2 ст. 106 КПК України).

Один примірник протоколу обшуку приєднується до матеріалів кримінального провадження, а другий примірник протоколу обшуку разом із доданим до нього описом вилучених документів та тимчасово вилучених речей (за наявності) вручається особі, у якої проведено обшук, а в разі її відсутності – повнолітньому членові її сім'ї або його представникові.

При проведенні обшуку на підприємстві, в установі або організації другий примірник протоколу вручається керівнику або представникові підприємства, установи або організації (ч. 9 ст. 236 КПК України).

Протокол обшуку стане джерелом доказів тільки в тому разі, коли буде дотримано процесуального порядку провадження цієї слідчої (розшукової) дії, відповідно до вимог ст.ст. 104-106, 233-236 КПК України.

Особливий порядок кримінального провадження щодо окремої категорії осіб, зокрема народного депутата України, судді Конституційного суду України, професійного судді, присяжного і народного засідателя (на час здійснення ними правосуддя), кандидата у Президенти України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Голови Рахункової палати, його першого заступника, заступника, головного контролера та секретаря Рахункової палати, депутата місцевої ради, адвоката, Генерального прокурора України, його заступника визначений ст.ст. 480-483 КПК України.

Застосування особливого порядку кримінального провадження означає, що кримінальне провадження стосовно вказа-

ної категорії осіб загалом здійснюється за загальними правилами, встановленими КПК України, із врахуванням низки особливостей, визначених у подальших статтях глави 37 КПК України.

Ч. 3 ст. 482 КПК України визначено, що обшук, затримання народного депутата України чи огляд його особистих речей і багажу, транспорту, житлового чи службового приміщення, а також порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції та застосування інших заходів, в тому числі негласних слідчих дій, що відповідно до закону обмежують права і свободи народного депутата України, допускається лише у разі, якщо Верховною Радою України надано згоду на притягнення його до кримінальної відповідальності, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо.

Відповідно до положень ст. 480 КПК України адвокати відносяться до переліку осіб щодо яких застосовується особливий порядок кримінального провадження.

Так, згідно з положеннями п.п. 2-4 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 №5076-VI:

2) забороняється вимагати від адвоката, його помічника, стажиста, особи, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, а також від особи, стосовно якої припинено або зупинено право на зайняття адвокатською діяльністю, надання відомостей, що є адвокатською таємницею. З цих питань зазначені особи не можуть бути допитані, крім випадків, якщо особа, яка довірила відповідні відомості, звільнила цих осіб від обов'язку зберігати таємницю в порядку, передбаченому законом;

3) проведення стосовно адвоката оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, що можуть проводитися виключно з дозволу суду, здійснюється на підставі судового рішення, ухваленного за клопотанням Генерального прокурора, його заступників, прокурора Автономної Республіки Крим, області, міста Києва та міста Севастополя;

4) забороняється проведення огляду, розголошення, вилучення чи вилучення документів, пов'язаних із здійсненням адвокатської діяльності.

Відповідно до частини другої ст. 23 зазначеного Закону, у разі проведення обшуку чи огляду житла, іншого володіння адвоката, приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність, тимчасового доступу до речей і документів адвоката слідчий суддя, суд у своєму рішенні в обов'язковому порядку зазначає перелік речей, документів, що планується відшукати, виявити чи вилучити під час проведення слідчої дії чи застосування заходу забезпечення кримінального провадження, а також враховує вимоги п.п. 2-4 цієї статті.

Під час проведення обшуку чи огляду житла, іншого володіння адвоката, приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність, тимчасового доступу до речей і документів адвоката має бути присутній представник ради адвокатів регіону. Для забезпечення його участі службова особа, яка буде проводити відповідну слідчу дію чи застосовувати захід забезпечення кримінального провадження, завчасно повідомляє про це раду адвокатів регіону за місцем проведення такої процесуальної дії.

З метою забезпечення дотримання вимог цього Закону щодо адвокатської таємниці під час проведення зазначених процесуальних дій представнику ради адвокатів регіону надається право ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення процесуальних дій, що зазначається у відповідному протоколі.

Неявка представника ради адвокатів за умови завчасного повідомлення ради адвокатів регіону не перешкоджає проведенню відповідної процесуальної дії.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР// Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст.141.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. №4561-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9-10 – Ст.474.

3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. №2341-III// Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.

4. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. №5076-VI // Голос України. 2012. – № 148-149.

Хитра А. Я.

завідувач кафедри кримінального процесу,
кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРО- НИКНЕННЯ ДО ЖИТЛА ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ

Діяльність органів Національної поліції, як представника держави, перш за все, повинна бути спрямована на забезпечення положень Основного закону, а саме, його ст. 3, де йдеться мова про те, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Однією із головних гарантій захисту законних прав та інтересів громадян є засада недоторканності житла. У свою чергу представникам Національної поліції при виконанні своїх професійних обов'язків досить таки часто доводиться входити в житло чи інше володіння особи. У зв'язку із цим питання законності проникнення до житла чи іншого володіння особи патрульного поліцейського, слідчого є актуальним та складним питанням, оскільки окремі нормативно-правові акти необґрунтовано розширяють випадки для такого проникнення.

Конституція України кожному гарантує недоторканість житла (ч. 1 ст. 30). Аналогічне положення міститься і в ч. 1 ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – КЗПЛ), кожен має право на повагу до свого житла.

На сьогодні, чинне законодавство містить легальне визначення поняття «житло» та «інше володіння особи». Так, ч. 2 ст. 233 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) під житлом особи розуміє будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та присто-

соване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення [1].

Під іншим володінням особи розуміються транспортний засіб, земельна ділянка, гараж, інші будівлі чи приміщення побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення тощо, які знаходяться у володінні особи. Під ознаки житла чи іншого володіння особи не підпадають приміщення, спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені за законом.

Як зазначають автори науково-практичного коментаря до КПК України, законодавець надає доволі широке визначення цих понять, що уявляється правильним, оскільки завданнями кримінального провадження є перш за все охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. При проникненні до житла чи іншого володіння на підставі ухвали слідчого судді визначальним є те, що ці об'єкти знаходяться у власності. Причому форма власності значення не має. Такий широкий підхід до розуміння понять "житло", віднесення до "іншого володіння" офісних та службових приміщень, приміщень господарського, виробничого та іншого призначення відповідає прецедентній практиці Європейського суду з прав людини (далі –ЄСПЛ), який у своїх рішеннях неодноразово підкреслював необхідність саме такого підходу. Зокрема, ще 16 грудня 1992 р. у справі "Німітц проти Німеччини" ЄСПЛ сформулював і обґрунтував доктрину розширювального тлумачення терміна "житло". У справі підкреслюється, що слово "житло" ("home" в англійському тексті) поширюється і на службові приміщення, таке тлумачення повністю співзвучно французькому варіанту тексту КЗПЛ, тому що слово "domicile" має навіть ширше значення, ніж "home", і може поширюватися на діловий офіс типу адвокатського". Позиція ЄСПЛ обґрунтована неможливістю чіткого розмежування житлових і службових приміщень, оскільки "вести діяльність, яку можна віднести до професійної або ділової, можна з таким же успіхом і зі свого місця проживання, і навпаки, можна займатися справами, які не належать до професійної сфери, в офісі або комерційних службових приміщеннях". ЄСПЛ підкреслює, що "особливо у випадку,

коли людина має гуманітарну професію, її робота в такому контексті може стати невід'ємною частиною життя настільки, що стає неможливим визначити, в якості кого вона діє в даний момент часу". У рішенні у цій справі зазначається, що вузьке тлумачення слів "home" і "domicile" може призвести до "небезпеки... нерівності", тому що за такого підходу правовий захист за ст. 8 КЗПЛ "міг би виявитися доступним лише для того, чия професійна і непрофесійна діяльність настільки переплетені, що немає ніякої можливості їх розмежувати". Ґрунтуючись на викладеному підході, ЄСПЛ визнав таким, що порушує право на недоторканність житла, проведений із порушенням умов допустимого обмеження цього права обшук в офісі адвоката [2].

Згідно із ч. 1 ст.30 Конституції України, не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду.

У невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку (ч. 2 ст.30 Конституції України) [1].

Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення права на повагу до житла, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб (ч.2 ст. 8 КЗПЛ) [3].

Ніхто не має права проникнути до житла чи іншого володіння особи з будь-якою метою, інакше як лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді, крім випадків, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину. У такому випадку прокурор, слідчий за погодженням із прокурором зобов'язаний невідкладно після здійснення таких дій звернутися з клопотанням про проведення обшуку до слідчого судді. Слідчий суддя розглядає

таке клопотання згідно з вимогами ст. 234 КПК України, перевіряючи, крім іншого, чи дійсно були наявні підстави для проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді. Якщо прокурор відмовиться погодити клопотання слідчого про обшук або слідчий суддя відмовить у задоволенні клопотання про обшук, встановлені внаслідок такого обшуку докази є недопустимими, а отримана інформація підлягає знищенню в порядку, передбаченому ст. 255 КПК України (ч.1, 3 ст. 233 КПК України)[1].

Ст. 38 закону України «Про Національну поліцію» на відміну від Основного закону та КПК України виділяє три випадки проникнення до житла чи іншого володіння особи без судового рішення (рятуванням життя людей та цінного майна під час надзвичайних ситуацій; безпосереднім переслідуванням осіб, підозрюваних у вчиненні злочину; припиненням злочину, що загрожує життю осіб, які знаходяться в житлі або іншому володінні), що є не зовсім вірно, адже необґрунтовано дисонує Конституції України, розширюючи випадки такого проникнення[4].

Якщо говорити про підстави проникнення в житло чи інше володіння особи, то їх можна виділити як правові, процесуальні та фактичні. Правовими підставами проникнення будуть норми законодавчих актів, які регламентують порядок проведення таких дій. Процесуальними – наявність рішення компетентного органу. Фактичними – наявність у матеріалах кримінального провадження даних, які підтверджують необхідність проведення таких дій з метою затримання злочинця, відшукування доказів тощо.

Як правило, проникнення в житло чи інше володіння особи у кримінальному провадженні пов'язане з оглядом чи обшуком.

Згідно із ч.2 ст. 237 КПК України, огляд житла чи іншого володіння особи здійснюється згідно з правилами КПК України, передбаченими для обшуку житла чи іншого володіння особи.

Відповідно до ч.2 ст.234 КПК України, обшук проводиться на підставі ухвали слідчого судді.

Як ми бачимо, у нас є колізія застосування трьох спеціальних норм, а саме ч.2 ст. 237 та ч.2 ст.234 КПК України з ч.1 ст. 233 КПК України. У такому випадку слід застосовувати за-

гальну норму, якою виступає ст. 13 КПК України, не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим судовим рішенням, крім випадків, передбачених КПК України. Робимо висновок, що без судового рішення провести огляд чи обшук у кримінальному провадженні крім двох визначених випадків є не можливим.

Цікавим є той факт, що закон України «Про Національну поліцію» п. 7 ч. 1 ст. 31, відносить проникнення до житла чи іншого володіння особи до превентивних поліцейських заходів. Слід зазначити, що визначення поняття превентивного поліцейського заходу в законі відсутнє, тільки говориться про те, що він застосовується для охорони прав і свобод людини, запобігання загрозам публічній безпеці і порядку або припинення їх порушення. Таке трактування є розмитим та залишається не зрозуміло чим відрізняється вказаний захід від інших видів поліцейських заходів встановлених у ст. 30 закону України «Про Національну поліцію», таких як: заходів реагування на правопорушення в порядку визначеному Кодексом України про адміністративні правопорушення та КПК України (ч. 1 вказаної статті); заходи примусу (ч. 2 вказаної статті); інші заходи, визначені окремими законами(ч. 3 вказаної статті)[4].

Враховуючи викладене, можемо констатувати, що наявні проблеми нормативного забезпечення проникнення до житла чи іншого володіння особи не дають можливості у повній мірі забезпечити реалізацію положень Конституції України, дають підстави для неоднозначного тлумачення норм кримінального процесуального законодавства і, як наслідок, неоднакового застосування цих норм у правозастосовній практиці не тільки органів досудового розслідування, але й інших підрозділів, що здійснюють боротьбу із злочинністю.

Список використаних джерел:

1. *Кримінальний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України від 08 березня 2013 р. – № 9-10. – стор. 474.*
2. *Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пионки, А. В. Портнова. – Х.: Право, 2012. – Т. 1. – 768 с.*

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод
// Офіційний вісник України від 16квітня 1998 р. – № 13, № 32 від 23
серпня 2006 р. – стор. 270.

4. Про Національну поліцію: закон України від 02 липня 2015 р.
// Відомості Верховної Ради України від 09 жовтня 2015 р. – № 40-41.
– стор. 1970.

Черняховська Н. Е.

слідчий відділення розслідування
злочинів загально-кримінальної спрямованості
(Личаківський ВП ГУНП у Львівській області)

ОЗНАКИ СТРОКІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Проблема кримінальних процесуальних строків породжує чимало дискусійних питань як в юридичній науці, так і в ході здійснення кримінальної процесуальної діяльності. Питання, пов'язані з окремими різновидами процесуальних строків, порядком їх обчислення і правовими наслідками недодержання, важко вирішити без з'ясування ознак задекларованого правового явища в кримінальному процесі.

Питаннями строків досудового розслідування займалися такі вчені, як Ю. П. Аленін, Н. Л. Боржецька, І. В. Гловюк, С. О. Ковальчук, Т. В. Корчева, Н. В. Неледва, Г. І. Сисоєнко, С. Б. Фомін, Д. В. Шилова, Д. В. Ягунов та ін. У той же час наукових праць, які присвячені питанню визначенню ознак строків у кримінальному процесі достатньо мало.

Беззаперечним фактом є те, що процесуальні строки як необхідний організаційних захід забезпечують оперативність та ефективність розслідування кримінальних правопорушень.

Будучи юридичними засобами нормативного характеру, кримінальні процесуальні строки мають усі їх ознаки, які дозволяють їм бути реальними дієвими регуляторами суспільних відносин, що виникають кримінальному провадженні.

Коротко характеризуючи ці ознаки, можна відзначити наступне.

По-перше, кримінальним процесуальним строкам властива владно регулятивна юридична природа, оскільки вони наділені в правову форму, закріплені в нормах кримінального процесуального права і стосовно конкретних правовідносин тягнуть для його учасників певні правові наслідки.

Так, КПК містить норму про те, що досудове слідство повинно бути закінчено в строк, що не перевищує двох місяців з дня внесення відомостей в ЄРДР. У диспозиції цієї норми міститься вираз зобов'язального характеру права, що дозволяє їй, при наявності передбачених гіпотезою умов, виступати державним регулятором суспільних відносин, необхідною юридичною передумовою правових відносин у сфері кримінального судочинства.

По-друге, кримінальні процесуальні строки створюються і функціонують для досягнення поставлених в кримінальному процесуальному праві завдань.

Процесуальні строки цілеспрямовані, зорієнтовані на раціональне і ефективне регулювання суспільних відносин між суб'єктами кримінального процесу, на забезпечення їх спрямованості до вирішення завдань кримінального провадження, що передбачені в ст. 2 КПК.

По-третє, строки виступають елементами дії кримінального процесуального права, механізму процесуального регулювання. Упорядкування суспільних відносин в кримінальному судочинстві неможливо без внутрішньо узгодженої системи процесуальних засобів, які складають механізм кримінального процесуального регулювання. Входячи у структуру механізму кримінального процесуального регулювання строки є його елементами. Однак, питання про місце і роль строків у системі елементів механізму кримінального процесуального регулювання потребує окремого розгляду.

По-четверте, в якості юридичних засобів процесуальні строки мають юридичну силу і забезпечуються державою, оскільки реалізація їх як засобів правового регулювання охороняється від порушень примусом держави.

По-п'яте, строки як юридичні засоби нормативного характеру в результаті їх цілеспрямованого правового впливу на суспільні відносини в сфері кримінального судочинства призводять

до певних юридично значимих правових наслідків, до конкретних результатів: тієї чи іншої міри ефективності або дефективності правового регулювання. Так, встановлюючи в КПК правило, згідно з яким допит не може тривати безперервно більше 4 годин, законодавець передбачає в диспозиції даної норми обов'язок особи, яка провадить допит, проводити вказану слідчу (розшукову) дію в межах певного проміжку часу. Відповідно допитуваній особі належить право вимагати припинення допиту (або надання часу для відпочинку) після закінчення чотирьох годин. Встановлюючи для учасників регульованих суспільних відносин, що охороняються і гарантуються державою взаємні права та юридичні обов'язки, в тому числі за допомогою вимог дотримання строків, цим відносинам надається характер правовідносин.

Методологічно доцільно розрізнати три тісно взаємопов'язаних, але не тотожні явища, які можна охарактеризувати як нормативно-правові строки, казуальні (індивідуально-визначені) правові строки і фактичні правові строки. До найбільш істотних ознак *нормативно-правових строків* можна віднести наступні:

- мають державно-владну юридичну природу;
- встановлюються законодавцем (державою) в нормах кримінального процесуального закону з метою правового впливу на відносини в сфері кримінального судочинства, є спеціальними юридичними засоби їх регулювання;
- розраховані на невизначену кількість повторюваних випадків і багаторазову реалізацію;
- встановлені в диспозиціях норм права у вигляді дозволів, зобов'язань і заборон;
- спрямовані на регулювання поведінки суб'єктів шляхом обмеження часу вчинення процесуальних дій і прийняття рішень.

Казуальні (індивідуально-визначені) правові строки характеризуються такими ознаками:

- встановлюються рішенням компетентного суб'єкта правозастосування (судом, прокурором, слідчим) в акті застосування права (постанові, ухвалі);

– компетенція встановлення строків і, визначання часу коли це необхідно, максимально або мінімально можливі (допустимі) межі передбачені в нормах кримінального процесуального закону.

– представляють собою індивідуально визначаються межі часу для реалізації суб'єктивних прав і юридичних обов'язків у конкретних правовідносинах.

– спрямовані на безпосереднє вирішення конкретної ситуації (казусу).

Фактичні правові строки характеризуються такими ознаками:

– представляють собою фактичні проміжки реального часу, обмежені нормами права. Є правовими строками, оскільки передбачені в нормах права і не мислимі без них. Їх протікання тягне юридичні наслідки;

– є наслідком дії нормативних правових строків.

– носять персоніфікований характер, так як виникають в конкретних правовідносинах. Не можуть виникнути поза правовідносин виключно виходячи з самого факту видання норми права, а існують в сфері реалізації юридичних норм, у конкретному кримінальному провадженні;

– закінчення фактичного правового строку в механізмі правового регулювання належить до юридичних фактів;

– їх динаміка отримує відображення в гіпотезах правових норм в якості умов, з якими норма права пов'язує виникнення, зміну або припинення правовідносин.

Шехавцов Р. М.

доцент кафедри кримінального процесу

кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ НАКЛАДЕННЯ АРЕШТУ МАЙНА ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Арешт майна полягає в тимчасовому, до скасування у встановленому КПК порядку, позбавленні за ухвалою слідчого

судді або суду права на відчуження, розпорядження та/або користування майном, щодо якого існує сукупність підстав чи розумних підозр вважати, що воно: є доказом злочину; підлягає спеціальній конфіскації у підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, третіх осіб; підлягає конфіскації у юридичної особи, для забезпечення цивільного позову, стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди; підлягає можливої конфіскації (ч. 1 ст. 170 КПК).

Законодавець, використовуючи термін злочин у визначенні змісту та сутності арешту майна в ч. 1 ст. 170 КПК, тим самим вказує на те, що цей захід забезпечення кримінального провадження не може застосовуватися під час досудового розслідування кримінальних проступків.

Виходячи з мети його застосування, вказаної в ч. 2 ст. 170 КПК, умовно можна виділити види арешту майна – для забезпечення: 1) збереження речових доказів; 2) спеціальної конфіскації; 3) конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи; 4) відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), чи стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди.

Законодавець диференційовано підійшов до визначення умов, за яких може бути накладено арешт на майно, в залежності від його зв'язку з обставинами злочину. Так, у випадку, передбаченому п. 1 ч. 2 ст. 170 КПК, арешт накладається на майно будь-якої фізичної або юридичної особи за наявності достатніх підстав вважати, що воно відповідає критеріям речового доказу, зазначеним у ст. 98 КПК (абз. перший ч. 3 ст. 170 КПК). При чому, відповідно до нормативних приписів абз. другого ч. 3 ст. 170 КПК ухвала слідчого судді, суду про накладення арешту у кримінальному провадженні має пріоритет виконання перед раніше накладеним арештом на це майно відповідно до інших актів законодавства. У випадку, передбаченому п. 2 ч. 2 ст. 170 КПК, арешт накладається на майно, власником якого є підозрюваний, обвинувачений, засуджений або третя особа за наявності достатніх підстав вважати, що воно підлягатиме спеціальній конфіскації у випадках, передбачених КК. Додатковою умовою щодо майна третьої особи для його спеціальної конфіскації є те,

що під час досудового розслідування встановлено, що вона набула його безоплатно або за вищу або нижчу ринкової вартості і знала чи повинна була знати, що таке майно відповідає будь-якій із ознак, зазначених у п. 1 – 4 ч. 1 ст. 96-2 КК (ч. 4 ст. 170 КПК).

Коли конфіскація майна може бути застосована як вид покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи (п. 3 ч. 2 ст. 170 КПК), то арешт накладається на майно підозрюваного, обвинуваченого, засудженого або юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, за наявності достатніх підстав вважати, що суд у випадках, передбачених КК, може призначити покарання у виді конфіскації майна або застосувати до юридичної особи захід кримінально-правового характеру у виді конфіскації майна. Тобто, відносно її уповноважених осіб, які від імені та в інтересах цієї юридичної особи вчинили злочини, передбачені пунктами 1, 3, 4 ст. 96-3 КК, розпочато кримінальне провадження з відповідним внесенням відомостей до ЄРДР про цих посадових осіб та юридичну особу, в інтересах якої вони діяли, та цим посадовим особам на момент складання клопотання про арешт майна юридичної особи повідомлено про підозру або під час кримінального провадження щодо злочинів, перелічених у п. 2 ст. 96-3 КК, встановлено, що незабезпечення виконання покладених на її уповноважену особу законом або установчими документами юридичної особи обов'язків щодо вжиття заходів із запобігання корупції призвело до вчинення цих злочинів, за вчинення яких конкретним особам повідомлено про підозру (у ст. 96-3 КК до корупційних правопорушень відносяться тільки злочини, передбачені частинами 1, 2 ст. 368-3, частинами 1, 2 ст. 368-4, статтями 369, 369-2, а також у разі вчинення цього злочину службовою особою – ст. 262 КК (див. пункти 1, 4 ст. 96-3 КК), а також – передбачені статтями 209, 306, ч. 1 ст. 368-3, частинами 1, 2 ст. 368-4, 369, 369-2 КК).

І у випадку, передбаченому п. 4 ч. 2 ст. 170 КПК, арешт накладається на майно підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, фізичної чи юридичної особи, яка в силу закону несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями (бездіяльністю) підозрюваного, обвинуваченого, засудженого або неосудної

особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, а також юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, за наявності обґрунтованого зібраними доказами розміру цивільного позову у кримінальному провадженні, а так само обґрунтованого розміру неправомірної вигоди, яка отримана юридичною особою, щодо якої здійснюється провадження.

У разі задоволення цивільного позову або стягнення з юридичної особи розміру отриманої неправомірної вигоди суд за клопотанням прокурора, цивільного позивача може вирішити питання про арешт майна для забезпечення цивільного позову або стягнення з юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, доведеного розміру отриманої неправомірної вигоди до набрання судовим рішенням законної сили, якщо таких заходів не було вжито раніше.

Щодо випадків накладення арешту на майно, наведених у п. 2-4 ч. 2 ст. 170 КПК, законодавець також визначив пріоритетність виконання ухвали слідчого судді, суду про накладення арешту на майно перед рішеннями про накладення арешту, ухваленими відповідно до інших актів законодавства (ч. 7 ст. 170 КПК).

Слідчий, прокурор порушуючи клопотання, а слідчий суддя, суд постановляючи ухвалу щодо накладення арешту на конкретне майно, яке належить арештувати з метою забезпечення цивільного позову або стягнення отриманої неправомірної вигоди, повинні вжити заходів щодо встановлення його вартості та співмірності розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням або зазначеної у цивільному позові, розміру неправомірної вигоди, яка отримана юридичною особою (ч. 8 ст. 170 КПК). А також враховувати те, що: не може бути арештовано майно, якщо воно перебуває у власності добросовісного набувача, крім арешту майна з метою забезпечення збереження речових доказів (ч. 10 ст. 170 КПК); заборона або обмеження користування, розпорядження майном можуть бути застосовані лише у разі, коли існують обставини, які підтверджують, що їх незастосування призведе до приховування, пошкодження, псування, зникнення, втрати, знищення, використання, перетворення, пересування, передачі майна, при чому заборона використання житлового приміщення особам, які на законних підста-

вах проживають у такому житловому приміщенні, не допускається (ч. 11, 12 ст. 170 КПК).

Для правильного користування можливостями арешту майна треба чітко розуміти зміст його предмету (ч. 10 ст. 170 КПК). До нього належать те, яким володіє, користується чи розпоряджається особа (підозрюваний, обвинувачений, засуджений, фізична чи юридична особа, яка в силу закону несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями (бездіяльністю) підозрюваного, обвинуваченого, засудженого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, юридична особа, щодо якої здійснюється провадження):

- рухоме майно (ч. 2 ст. 181 ЦК) – речі, які можна вільно переміщувати в просторі;

- нерухоме майно (ч. 1 ст. 181 ЦК) – земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення. Режим нерухомої речі може бути поширений законом на повітряні та морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти, інші речі, права на які підлягають державній реєстрації;

- гроші (ст. 192 ЦК) – це законний платіжний засіб, до якого відноситься вітчизняна та іноземна валюта в готівковій і безготівковій формі. У бухгалтерському обліку поняття гроші відображає найліквідніші активи підприємства та включає готівку в касі, кошти на рахунках у банках, інших фінансових установах, електронні гроші, які емітуються у відкрито циркулюючій фінансовій системі, депозити до запитання та кошти в дорозі;

- видаткові операції (п. 7 ч. 1 ст. 1 Закону «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення») – фінансові операції, які призводять до зменшення активів на рахунку клієнта – власника активів (коштів, майна, майнових і немайнових прав);

- цінні папери (ч. 1 ст. 194 ЦК) – документи установленної форми з відповідними реквізитами, що посвідчують грошове або інше майнове право, визначають взаємовідносини емітента цінного папера й особи, яка має права на цінний папір, та передбачають виконання зобов'язань за таким цінним папером, а

також можливість передачі прав на цінний папір і прав за цінним папером іншим особам;

– майнові права (абз. другий ст. 3 Закону «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні») – будь-які права, пов’язані з майном, відмінні від права власності, у т.ч. права, які є складовими права власності (права володіння, розпорядження, користування), а також інші специфічні права (права на провадження діяльності, використання природних ресурсів тощо) та права вимоги;

– корпоративні права (ч. 1 ст. 167 ГК) – права особи, частка якої визначається в статутному капіталі (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) організації та активів у разі її ліквідації відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом і статутними документами.

Школьніков В. І.

здобувач вищої освіти ступеня «магістра»
Навчально-наукового інституту № 1
(Національна академія внутрішніх справ)

Письменний Д. П.

(науковий керівник)
професор кафедри кримінального процесу,
кандидат юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
(Національна академія внутрішніх справ)

ІНФОРМАЦІЯ З ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ ЯК ДОКАЗ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Розвиток інформаційного суспільства призводить до трансформації процесів та явищ. Так, злочинці все більше використовують мережу Інтернет для здійснення протиправної діяльності.

Слідчо-судова практика дедалі частіше свідчить про необхідність врегулювання питання пов'язаних із фіксацією інформації на веб-сайтах із можливістю залучення такої інформації до кримінального провадження в якості належного, допустимого та достовірного доказу [1-3].

Відповідно до ст. 84 Кримінального процесуального кодексу України доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому КПК України порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказування [4].

На практиці за допомогою застосування в мережі Інтернет технік аналізу відкритих джерел інформації (англ. Open source intelligence or OSINT) правоохоронні органи України можуть встановити наступні обставини, які підлягають доказування у кримінальному провадженні:

- подію кримінального правопорушення (наприклад, метадані фотографії, яка зафіксувала злочин, можуть містити дані про час здійснення зйомки тощо);

- обставини, які характеризують особу обвинуваченого (наприклад, фото рухомого та нерухомого майно в соціальних мережах, що характеризують майновий стан підозрюваного або обвинуваченого; демографічна інформація, відомості, які характеризують суспільні риси підозрюваного чи обвинуваченого або їхній спосіб життя, коло знайомих та поведінку тощо).

Але, такого роду інформація, як правило, міститься на веб-сайтах, тому при безпосередньому дослідженні роздруківок файлів електронних документів таких форматів як pdf, doc, bmp, jpg тощо суд може визнати їх недопустимими доказами.

Це пов'язано із юридичною неврегульованістю даного питання. Відповідно до ч. 2 ст. 84 КПК України одним із процесуальних джерел доказів є *документи*. Норми чинного КПК України встановлюють обов'язок для сторін кримінального провадження, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, надавати суду оригінали документа.

Згідно з ч. 3 ст. 84 КПК України оригіналом документа є сам документ, а оригіналом електронного документа – його відображення, якому надається таке ж значення, як документу. Натомість КПК України містить лише поняття «документ» під яким розуміється матеріальний об'єкт із збереженою на ньому інформацією. Але, визначення «електронного документа» КПК України не містить.

Слід погодитися з думками таких вчених як Сергій Чернявський та Юрій Орлов, які вважають, що електронні документи не прив'язані до певного матеріального носія, так як постійно знаходяться в обігу в інформаційній мережі, неодноразово перезаписуючись з одного матеріального носія на інший відповідно до специфіки «хмарних» технологій [5, с. 15].

Проблема неврегульованості питання «електронного документа» потребує негайного вирішення. Це призводить не тільки до зростання рівня злочинності в Інтернет мережі, а й до порушення прав і свобод осіб, які стали жертвами зловмисників та фактичного унеможливлення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений.

Прикладом необхідності вдосконалення норм чинного КПК України є практика правоохоронних органів України, яка свідчить, що все частіше така електронна валюта як BITCOIN набувається кримінально протиправним шляхом, але притягнути до кримінальної відповідальності особу, яка отримала таку електронну валюту, є вкрай проблематично. Крім того, в судовій практиці існують випадки залучення до кримінальних проваджень роздруківок із різних веб-сайтів (наприклад, <https://www.olx.ua>; <https://www.bank.gov.ua>; <https://vk.com>; <https://ok.ru> тощо) або проведення слідчих оглядів таких веб-сайтів. Натомість, недослідженим є питання методик криміналістичного дослідження відсутності фактів підроблення такої інформації або джерела (веб-сайту, бази даних тощо) на яких така інформація містилася.

Для вирішення вищезазначених проблем бажаним є розробка та внесення відповідних змін до чинного Кримінального

процесуального кодексу України, які б визначали поняття «електронного документа» та форми фіксації інформації у цифровому вигляді, яка знаходиться у порталах, сайтах, електронних базах даних в мережі Інтернет.

Список використаних джерел:

1. Вирок Коростишівського районного суду Житомирської області від 11.07.2014 року в кримінальному провадженні № 1-кп/280/52/14 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/39710135>.
2. Вирок Октябрського районного суду м. Полтава від 07.04.2011 року в кримінальній справі № 1-332/11 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/15412463>.
3. Вирок Орджонікідзевського районного суду м. Харкова від 14.09.2016 року в кримінальному провадженні № 1-кп/644/482/15// [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/61312581>.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України [Текст]: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI із останніми змінами внесеними згідно із Законом № 2136- VIII від 13.07.2017 // ВВР. – 2017. – № 35. – Ст. 376.
5. Чернявський С.С., Орлов Ю.Ю. Електронне відображення як джерело доказів у кримінальному провадженні // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – К., 2017 – № 1 (13). – С. 12-23.

РОЗДІЛ II

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Амеліна А. С.

доцент кафедри фінансових розслідувань
кандидат юридичних наук, доцент
(Університет державної фіскальної служби України)

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ ПРИ РОЗ- СЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ В СФЕРІ ОПО- ДАТКУВАННЯ

Оскільки одним з основних джерел доказів у кримінальних провадженнях щодо вчинення злочинів у сфері оподаткування є документи, то відповідно і першочергові слідчі дії та заходи забезпечення кримінального провадження у їх досудовому розслідуванні мають бути спрямовані на якнайшвидший та найбільш повний збір всіх документів, які стосуються господарських операцій, відображення яких в податковому обліку призвело до несплати податків.

Діючий КПК України надає слідчому широкі процесуальні можливості щодо способів отримання вищезазначених документів. З метою забезпечення формування документальної доказової бази не обхідно: 1) отримати документи які стосуються предмету фінансово-господарських операцій суб'єкта господарювання яким не сплачено податки, а також документів, про призначення та звільнення з посад його службових осіб, відповідальних за господарську діяльність, бухгалтерський облік, складання та подання податкової звітності в період вчинення порушень та їх посадові обов'язки, інструкції, тощо; 2) вилучити у підприємств - контрагентів первинні документи, що стосуються досліджуваних господарських операцій по взаємовідносинах з підприємством-фігурантом; 3) вилучити у ДПІ за місцем реєстрації підприємства документи юридичної справи та податкової звітності за період, коли відбулось ухилення від сплати

податків; 4) вилучити у державного реєстратора документи юридичної справи підприємства; 5) за погодженням з прокурором, звернутись до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження.

Враховуючи, що при вчиненні податкових злочинів зовнішні ознаки як правило відсутні, їх можна виявити лише за допомогою спеціальних методів дослідження – перевірки чи експертизи. У зв'язку з цим важливу роль відіграє проведення ретельного огляду та вивчення вилучених документів бухгалтерського та податкового обліку з метою їх систематизації, визначення ознак підробки тощо.

Характерною особливістю даної категорії злочинів є те, що особи, які їх вчиняють, вимушені використовувати різного роду документи. Відповідно це зумовлює напрям діяльності органів фінансових розслідувань на досудовому розслідуванні. Документи по цій категорії кримінальних проваджень можуть виступати і джерелами доказів, і речовими доказами.

Слідчий огляд документів є найбільш специфічною слідчою (розшуковою) дією, яка проводиться при розслідуванні податкових злочинів. Вилучені документи підлягають обов'язковому огляду. Проведення огляду регламентовано статтею 237 КПК України [1].

Огляд документів проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів).

Проведення слідчого огляду документів у справах про ухилення від сплати податків дозволяє визначити: 1) осіб, які брали участь у складанні документів і в безпосередньому здійсненні фінансово-господарських операцій; 2) зміст і характер виконаних фінансово-господарських операцій; 3) перелік документів, за допомогою яких можлива перевірка фактичного змісту фінансово-господарської операції; 4) перелік документів, які підлягають вилученню; 5) суб'єктів підприємництва, у яких необхідно провести виїмку (обшук); 6) необхідні експертні дослідження[2, с. 196].

У ході слідчого огляду документів необхідно особливу увагу звертати на встановлення: 1) зовнішніх ознак (реквізитів), особливостей виготовлення документа; 2) ознак інтелектуальної

і матеріальної підробки (з цього приводу існують спеціальні наукові дослідження); 3) ознак, що характеризують автора і виконавця документів.

Одним із головних напрямів дослідження документальних даних є встановлення невідповідності первинних документів, документів бухгалтерського оформлення, податкової звітності. Такі невідповідності можуть мати прояв у: 1) суперечностях у змісті одного або декількох документів; 2) невідповідності декількох документів, які відображають виконання однієї фінансово-господарської операції [2, с. 196].

Для участі в огляді документів може бути запрошений підозрюваний, захисник та інші учасники кримінального провадження. З метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий для участі в огляді може запросити спеціалістів. При огляді документів, за необхідності, слід використовувати допомогу спеціаліста (стаття 71 КПК України)[1]. Участь спеціаліста допомагає слідчому більш швидко і точно розібратися в сутності і значенні для розслідуваної справи документів, що оглядаються, виявити і правильно описати ті або інші ознаки, виявлені в них.

Огляд документів поділяється на два етапи: на першому ретельно вивчається зміст документа з метою виявлення можливих протиріч; на другому - з'ясовується, чи не піддавався він будь-яким змінам.

На першому етапі вивчають зміст загального тексту та тексту бланка. Протиріччя у змісті документа можуть бути результатом використання підроблювачем невідповідних бланків, невідповідного характеру та змісту документа відбитків печаток і штампів, а також можуть виникати у результаті знищення або дописки частин тексту. Необхідно перевірити відповідність дати видачі документа та дати виготовлення бланка. Протиріччя у змісті документа можна виявити також шляхом його порівняння зі зразками аналогічного, правильно оформленого документа. При вивченні змісту документа необхідно звертати увагу на дати, які є в ньому, та зіставляти їх з календарем [3, с. 108].

На другому етапі документ досліджується на предмет можливості матеріальної підробки. Перш за все досліджуються

відбитки печаток і штампів на можливість їх підробки одним з описаних способів. Для цього документ вивчається під різними кутами до джерела освітлення, а також на просвіт, у термінових випадках використовуючи лупу та інші збільшувальні прилади.

При проведенні діагностичного дослідження бланків документів дослідження розпочинають із візуального огляду. При цьому вивчають стан і зовнішній вигляд документа за різних режимів освітлення, потім особливості шрифту (гарнітуру, кегль), розміри пробілів між рядками, словами та буквами, довжину рядків, а також технічні недоліки форми, нестандартні і перевернені букви, пошкодження знаків. Для цього використовуються збільшувальні прилади (лупа, мікроскоп) і різні режими висвітлення.

При визначенні виду друку експерт досліджує мікроструктуру штрихів, їх межі, рельєф, чіткість відображення знаків, відтінок барвника, встановлює поліграфічну природу бланка документа: чи є він відбитком або копією, отриманий за допомогою копіювально-розмножувальної апаратури або принтера [3, с. 109]. Найпоширенішими способами внесення змін до змісту документів є підчищення, травлення, змивання, дописки та вставки.

При огляді документа в протоколі фіксується: 1) місце, дата і час його виявлення; 2) найменування документа; 3) його зовнішній вигляд, реквізити та особливості; 4) зміст; 5) індивідуальні ознаки документа.

Як свідчать результати аналізу, досягнення результатів при розслідуванні податкових злочинів, можливе лише при проведенні своєчасного і в повному обсязі слідчого огляду та вилучення документів.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. - 2013. - № 9-10, № 11-12, № 13. - Ст.88).
2. В.В. Лисенко. Ухилення від сплати податків: виявлення та розслідування: Монографія / О.С. Задорожний, О.П. Дзісяк – К.: Істина, 2008. – 216 с.
3. Бахін В.П. Криміналістика: Курс лекцій (ч. 1) / Бахін В.П., Гора І.В., Цимбал П.В. – Ірпінь: Академія ДПС України, 2002. - 356 с.

Білоус Р. В.
начальник відділу Департаменту захисту економіки
Національної поліції України

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ У ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ЗБАГАЧЕННЮ

На сьогоднішній день у нашому житті практично не залишилось галузей в суспільстві, де не використовуються інформаційні технології, комп'ютеризовані комплекси тощо. Всі ці системи оперують певними масивами даних, які рано чи пізно виникає необхідність аналізувати. І якщо у деяких сферах (фінансового, технічного характеру) існують такі механізми, якими хоча б частково можна автоматизувати аналіз інформації у цих сферах, то в частині кримінального аналізу таких механізмів обмаль.

Інформація з відкритих джерел, зокрема засобів масової інформації (газет, журналів, радіо та телебачення, всесвітньої мережі Інтернет), може використовуватися оперативними підрозділами правоохоронних органів як доповнення до розвідувальної інформації, що надходить іншими каналами.

Як свідчить аналіз практики найбільш ефективними є використання пошукових систем: а) Google та Yandex; б) соціальні мережі; в) месенджери та ін.

Так, використовуючи пошукові системи Google (<http://google.com>) та Yandex (<https://www.yandex.com>), треба пам'ятати, що вони по-різному видають результати пошуку. Зокрема, Yandex видає сторінки та сайти, а Google – загальну кількість посилань. В останнього більше інформації, однак перший краще обробляє російсько- й українськомовні запити. Також можна скористатись й іншими пошуковими системами, наприклад, Rambler, Yahoo, Avaport, але вони не такі інформативні, як Google та Yandex.

Досить результативним є пошук в Yandex, завдяки якому одночасно можна отримати інформацію про особу з різних со-

ціальних мереж. Для цього над пошуковим рядком треба зайти на вкладку «Еще» і вибрати «Поиск людей». Google пропонує пошуковий браузер Google social search, який одночасно надає інформацію з Facebook, Twitter, Google+, Instagram, LinkedIn.

Соціальні мережі - це джерело інформації, тому пошук інформації в даних мережах є важливим інструментом для її збору. Так, можна застосувати особливості відновлення доступу до облікових записів на окремих веб-сайтах для отримання додаткової інформації. Наприклад, якщо відомий номер телефону користувача соціальної мережі (ВКонтакте, Facebook), потрібно ввести до відповідного поля форми відновлення доступу до облікового запису відомий номер телефону й отримати інформацію щодо e-mail особи та зображення з головної сторінки облікового запису.

Разом з цим можна використати можливості соціальних мереж, наприклад Facebook, Instagram, при пошуку людей, скориставшись додатком, який потрібно встановити на мобільному пристрої. Так, якщо додаток встановлено на телефон, при пошуку друзів система пропонує сторінки людей, які зареєстровані в соціальній мережі і наявні в телефонній книжці даного телефону.

Також можна користуватись можливостями соціальних мереж в частині ідентифікації своїх користувачів через номери мобільних телефонів. Для цього необхідно просто ввести номер у пошукове вікно (Facebook).

Моніторинг в режимі реального часу оновлень у соціальних медіа дозволяє правоохоронним органам одержати потрібну інформацію про вчинені або заплановані злочини. Володіння цією інформацією дозволяє встановити осіб які готують чи вчиняють кримінальні правопорушення зокрема корупційні злочини та, за можливістю, припинити їх протиправну діяльність.

За допомогою месенджерів (Viber, Telegram, WhatsApp, Hangouts) можна дізнатись інформацію про особу, однак потрібно знати номер телефону, оскільки саме він зберігається на серверах цих месенджерів після реєстрації.

Якщо необхідно отримати дані про фізичну або юридичну особу, можна скористатись інформаційно – пошуковою системою «YouControl» (<https://youcontrol.com.ua>). Вказаний сервіс дозволяє

здійснювати пошук за такими параметрами, як: код ЄДРПОУ; ПІН фізичної особи-підприємця; назва юридичної особи.

Особливе місце у протидії злочинам у сфері економіки доцільно віднести Антикорупційному скорингу «Громадська антикорупційна експертиза результатів державних тендерів в Україні» - є програмний продукт, який аналізує, систематизує загальнодоступну інформацію з відкритих державних реєстрів та виявляє ознаки ймовірного вчинення правопорушень при визначенні переможця під час здійснення державних закупівель. Результати аналізу, отримані за допомогою такої антикорупційної системи оцінювання, оприлюднюються на сайті www.acm-ua.org.

За допомогою антикорупційного скорингу відбувається автоматичний розрахунок корупційних ризиків на основі 25 формалізованих критеріїв, які дозволяють зробити висновок щодо наявності корупційної складової при проведенні державних тендерів. Вказаний модуль не проводить аналіз пов'язаності осіб при тендерних закупівлях. Це неможливо виходячи із положень законодавства про персональні дані.

Якщо порівнювати обидва модулі аналітики, слід звернути увагу на те, що система «ProZorro» контролює процедуру проведення державних тендерних закупівель, а «Антикорупційний монітор» здійснює аналіз переможців таких тендерів.

Отже, застосування сучасних технологій здатне мінімізувати витрати часу оперативного персоналу оперативно-розшукових підрозділів на вирішення поставлених завдань та значно підвищити якість їх інформаційно-пошукової діяльності.

Болгов Р. О.

аспірант кафедри криміналістики та судової медицини
(Національна академія внутрішніх справ)

АНАЛІЗ ІНФОРМАЦІЇ В ДЕТЕКТИВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ І КРИМІНАЛЬНО- ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ АСПЕКТИ

Всім відомо, що речові джерела криміналістичної інформації дозволяють визначити: яким об'єктом вони залишені,

встановити окремі ознаки цього об'єкту і, нарешті, ідентифікувати його. Речові джерела містять велику кількість інформації, проте сучасна криміналістична практика використовує лише її частину.

Для отримання достовірної інформації, під час розслідування кримінального правопорушення (чи просто її збору та подальшої перевірки) необхідний ретельний аналіз всіх зібраних матеріалів. На сьогоднішній день, це стає реальним не виходячи із кабінету завдяки відкритим Інтернет-ресурсам. Однак, для досягнення поставленої мети важливо дотримуватися певних правил: 1) під час аналізу інформації необхідно звертати увагу на всі, навіть самі незначні моменти, та ніколи не поспішати з висновками; 2) сам аналіз не розрізняється на ти чи інші групи так як це єдиний індивідуальний комплекс необхідних дій для отримання достовірної інформації та складання загальної картини із зібраних матеріалів з різних джерел; 3) правильна аналітика виключає можливість невірної тлумачення отриманої інформації та зменшує ризик піти невірним шляхом. Це вкрай важливо при зібранні доказів в кримінальних, цивільних, адміністративних та інших справах.

Перейдемо до самого початку аналізу. Є наявна початкова інформація (наприклад, стаття в газеті) де згадується прізвище та ім'я людини, а також скандал, який пов'язує його та одне підприємство з ліцензійною діяльністю (в якого він нібито вкрав назву та відкрив своє підприємство з аналогічною назвою). В статі його звинувачують в шахрайстві, наводячи певні докази. Завдання – встановити хто ця людина, що це за підприємство та суть конфліктної ситуації.

Відомо, що практично в кожній людині є повні тезки – особи з однаковим прізвищем, ім'ям та по-батькові (ППП). Як з'ясувати хто з людей є потрібною нам особою? По-перше, встановити дату народження. Наявність цієї інформації практично виключає співпадіння, хоча в нашій практичній діяльності був випадок, коли особа мала повного тезку, та, більш того вони обидва жили в одному районі та різниці в даті народження складала всього декілька днів. Саме тому, дуже важливим є збір максимально точної інформації, щоб надалі робити вірні висновки. Таким чином, є чоловік в якого не дуже поширене ім'я і під

час перевірки встановлюємо що в Україні є лише два громадянина з таким ПП (складніше коли їх більше десяти). Обидва зареєстровані в м. Києві але за різними адресами і з різними датами народження, хоча різниця всього 5 років. Як же дізнатись про кого йде мова в статті?

Для цього потрібно з'ясувати, чи є зазначені особи засновниками яких-небудь фірм. Для такого аналізу використовуємо систему YouControl [1], яка дає змогу одразу перевірити всі збіги по заданим критеріям пошуку. Більш того, згідно законодавства України [2] вся інформація про засновників знаходиться у відкритому доступі та вказується в картці підприємства, із зазначенням місця мешкання засновників. Але там не вказується дата народження. В нашому випадку, вказуємо ПП: система нам видає 5 співпадінь з яких: 4 юридичні особи та одна фізична особа підприємець. Одна з фірм, яка була зареєстрована в іншому місті, припинила свою діяльність. В процесі перевірки кожної картки юридичних та фізичних осіб встановлюємо, що обидва підприємства зареєстровано на одну і ту ж людину (про що свідчать однакова адреса засновника та реєстрація ФОП за тією самою адресою). В інших підприємствах адреса засновника інакша (ще повернемось до них). У графі «Вид діяльності» вказано, що у всіх зазначених картках відображений той самий (зазначений у вищезгаданій статі), ліцензійний вид діяльності. Отже, проаналізувавши інформацію з відкритих джерел [3], ми отримали повні дані про необхідну нам особу, а саме: ПП, дата народження та місце його реєстрації.

При подальшому аналізі виявляємо, що в зазначеній особі одна з фірм має назву згадану в статі і це підприємство лише півтора року, як зареєстровано (у системі YouControl чітко це позначено). Фірма має ліцензію та не має жодних судових рішень (це також одразу можна бачити в картці підприємства завдяки системі). Однак, ще необхідно з'ясувати суть конфлікту, зібравши всі необхідні докази.

Для цього продовжуємо аналіз вже отриманої інформації. Прописуємо назву підприємства в системі YouControl та отримуємо два повних співпадіння у назві: одне з яких є приватним підприємством (ПП), а друге – товариством з обмеженою відповідальністю (ТОВ). ТОВ належить раніше встановленій особі, а

ПП – іншим особам і дана фірма зареєстрована 8 років тому. Це свідчить про те, що дана юридична особа почала використовувати свою назву раніше. В графі «Судові рішення», виявляємо цивільні позови та ухвали по кримінальним провадженням до другої фірми з іншою назвою, якій понад 13 років і яка також належить зазначеній особі. Суть позовів підтверджує описане у статті шахрайство. Таким чином, ми встановили повні данні підприємств, їх власників, суть конфлікту та громадянина про якого йшла мова у статті. Можна зробити висновок, що особа є шахраєм. Але аналіз не може базуватися лише на перевірці матеріалів з одного боку.

Вже маючи всі необхідні дані особи, відносно якої здійснюємо пошук, знаходимо його в соціальній мережі, де він розмістив своє фото та відобразив події свого життя. Під час аналізу його відкритої сторінки, виявляємо важливі моменти вище зазначеного конфлікту, на які вказує сам громадянин, посиляючись на зібрані докази та незалежні розслідування поважних мас-медіа з відео та статтями. Також, під час аналізу виявляється дуже високий рівень патріотизму даної особи (про що свідчать грамоти силових структур за добровільне волонтерство, а також велика кількість коментарів людей зі словами підтримки та подяки). З іншого боку, в одному з речень в статті про шахрайство вказано, що даний громадянин навчався в одному з міст України, звідки його відрахували, тому він не міг отримати ліцензію на заняття цим видом діяльності. Під час аналізу було звернено увагу на місто, про яке йшла мова, і дане місто співпало з містом де було зареєстровано підприємство, яке припинило свою діяльність (згадуємо два підприємства, до яких обіцяли повернутись).

Перевіривши історію даного підприємства було виявлено, що засновником є повна тезка цього громадянина, про що свідчить однакова адреса реєстрації громадянина, яку зазначено в картці підприємства в системі YouControl та реєстрація, яку ми вже мали на другого громадянина. Таким чином, мова йшла про зовсім іншу людину – повну тезку. Однак, журналісти, ретельно не перевірили та не проаналізувавши отриману інформацію, припустилися серйозної помилки. Також, в ході аналізу даних було встановлено, що на різних ресурсах викладено один і той

самий текст. Це свідчить про замовлення статті на «сфальшованих» фактах. Тоді коли на противагу даної статті про конфлікт, між вказаними фірмами, на боці згаданої особи, виступали різні медійні ресурси та телеканали. Також, було знайдено багато посилань, що висвітлювали дану тему на користь громадянина.

Таким чином, завдяки системі YouControl, мережі Інтернет та повному аналізу наявної інформації, вдалося досягти поставленої мети. А саме: з'ясувати про кого йшла мова в статті та суть конфлікту. Також, було перевірено і виявлено, що зазначена в статті інформація частково відповідає дійсності.

Отримана інформація надалі передається адвокатові, який є учасником кримінального процесу, для приєднання до матеріалів кримінального провадження. Слід звернути увагу, що вся інформація була отримана з відкритих джерел інформації, що відповідає вимогам чинного законодавства України [2, 3, 4, 5, 6].

Очевидно, що зазначені вміння і навички, а також детальний аналіз відкритих джерел інформації дозволяють отримувати нові фактичні дані, які в подальшому можуть набути статусу доказів в кримінальному судочинстві.

Список використаних джерел:

1. Інтернет ресурс YouControl [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://youcontrol.com.ua/landing_002.

2. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/755-15>.

3. Закон України «Про інформацію» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.

4. Закон України «Про доступ до публічної інформації» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>.

5. Закон України «Про захист персональних даних» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>.

6. Постанова від 21 жовтня 2015 р. № 835 «Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/835-2015-%D0%BF/paran12#n12>.

Ботнаренко І. А.
старший науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем кримінальної поліції
кандидат юридичних наук
(Національна академія внутрішніх справ)

ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУ- КУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ АБО ІНШОЇ НЕЗАКОННОЇ УГОДИ ЩОДО ЛЮДИНИ

Обшук – поширена та індивідуальна у тактичному відношенні слідча (розшукова) дія. На його підготовку та проведення впливають особливості конкретного кримінального провадження, специфіка об'єкта, де належить провести обшук, характер предметів, які необхідно виявити, особа злочинця та інші обставини. Відповідно до ч.ч. 2, 3 ст. 234 КПК України обшук проводиться на підставі ухвали слідчого судді.

Розслідування такого злочину, як торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини, потребує проведення значної кількості слідчих (розшукових) дій, зокрема й обшуків: особистого обшуку затриманого, обшуку за місцем проживання, за місцем роботи як на першочерговому, так і подальшому етапах розслідування, обшуки жилих та нежилых приміщень. Крім того, як зазначає В.В. Пясковський, у кримінальних провадженнях про торгівлю людьми до першочергових слідчих (розшукових) дій також відносяться: 1) обшуки у приміщеннях державних органів, організацій та установ, причетних до оформлення документів, необхідних для виїзду за кордон, з метою виявлення та вилучення усіх наявних примірників, копій цих документів, що пов'язані з їх оформленням та подальшим використанням; 2) обшуки за місцем проживання осіб, які причетні до вчинення вказаних злочинів, у тому числі і посадових осіб державних органів, організацій та установ з тією ж метою, а також з метою відшкодування у подальшому шкоди, заподіяної злочином [1, с. 13].

Докази вчинення торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо людини можуть бути виявлені під час обшуку в таких приміщеннях: 1) в жилих та підсобних приміщеннях за

місцем проживання підозрюваних осіб, у тому числі в гаражах та особистих автомобілях вербувальників, перевізників, охоронців, сутенерів, звідників та інших співучасників, які можуть надавати своє приміщення для перебування завербованих осіб; 2) в офісних приміщеннях агентів, під прикриттям яких відбувається вербування жертв торгівлі людьми та оформлення необхідних для виїзду за кордон документів; 3) в організованих вербувальниками або перевізниками конспіративних квартирах для збирання та тимчасового перебування завербованих осіб; 4) в притонах для зайняття проституцією.

До виїзду на місце проведення обшуку слідчий повинен скласти чітке уявлення про місце його проведення, що дозволить, передусім визначити послідовність і об'єм пошукових дій та підготувати необхідні технічні засоби. Слідчий також обов'язково повинен урахувати основне тактичне правило проведення обшуку – раптовість, дотримання якого позбавляє можливості знищення чи приховування речових доказів зацікавленими особами. Тому в ході підготовки до проведення цієї слідчої (розшукової) дії слідчий, на підставі наявної інформації, повинен продумати шляхи прихованого підходу та способи швидкого безперешкодного проникнення до приміщення, де планується проведення обшуку.

Крім того, до проведення обшуку необхідно зібрати орієнтуючу інформацію щодо: 1) приміщення, його розташування, особливості підходів, входів, виходів, якщо завдання обшуку – обшук приміщення; 2) про особу, яку обшуковують, що дозволяє слідчому одержати уявлення про особу в плані, який цікавить слідчого, тобто в плані оцінок професійних та інтелектуальних рис особи, які можуть бути використані для приховування об'єктів, які необхідно відшукати. З'ясування даних про особу стосовно характеристик, які важливі для обшуку, виявляється в зборі інформації про: 1) професію особи; 2) її звички; 3) захоплення; 4) коло друзів і родичів; 5) антипатії і симпатії; 6) можливості приховування в службових та інших приміщеннях [2, с. 35].

В процесі обшуку виявляються і вилучаються, передусім, трудові договори (контракти) з потерпілими та іншими особами, боргові розписки, закордонні та громадянські паспорти потер-

пілих та інших осіб тощо, а також інші предмети, що можуть служити речовими доказами і будуть використані для встановлення істини у кримінальному провадженні: будь-які документи, пов'язані з процесом вербування (копії рекламних оголошень, ділові щоденники з записами про призначені зустрічі, листи до курсів іноземних мов, до візових відділів посольств тощо); готівкові кошти, кредитні картки, чекові книжки та інші документи, пов'язані з будь-якими фінансовими операціями, незалежно від того, наскільки незначними можуть бути ці операції; документи у будь-якій формі, пов'язані з виплатами, які роблять жертви торгівцям людьми, такі як журнали щоденних виплат, квитанції грошових переказів тощо; проїзні документи: квитки, квитанції, талони на посадку, багажні бирки тощо; документи у будь-якій формі, пов'язані з оформленням паспортів та віз, включаючи будь-які запрошення, трудові контракти, форми шлюбних агенцій тощо; будь-які документи, пов'язані з організацією проституції, такі як рекламні матеріали, графіки роботи, прейскуранти сексуальних послуг, стандартні тексти відповідей на телефонні дзвінки тощо; будь-які документи, пов'язані з орендою приміщень, конспіративних квартир тощо; будь-яке обладнання зв'язку та комп'ютерна техніка тощо; будь-які інші речі, які вказують на витрати, що перевищують законні джерела прибутку, які належать підозрюванам, включаючи автомобілі, ювелірні вироби, техніку тощо; знаряддя і засоби для катування або примусової праці викрадених або завербованих осіб; сліди крові, сперми на постільній білизні, використаних презервативах та інші сліди надання сексуальних послуг; розірваний одяг, особисті речі, а також записи, які таємно вели потерпілі особи [3, с. 108].

При досудовому розслідуванні торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо людини, вчиненої організованою злочинною групою, ефективний результат дає проведення групових обшуків. У процесі підготовки до групового обшуку варто передбачити засоби зв'язку між учасниками, єдине керівництво і єдиний план його проведення, порядок обміну інформацією, а також і те, що ці обшуки повинні проводитися в той самий день і в той самий час. Плануючи груповий обшук, доречно використовувати оперативні дані й скласти схему злочинних зв'язків, а

також схему родинних зв'язків осіб, яких обшуковують. Якщо планується затримання осіб, які обшуковуються, заздалегідь варто передбачити, як буде проходити затримання, які заходи варто прийняти для уникнення спілкування затриманих між собою й де вони будуть розміщені.

Під час обшуків обов'язково з'ясовується наявність у підозрюваних комп'ютерів, а також інших засобів зв'язку – факсів, принтерів, органайзерів, пейджерів, радіостанцій тощо. Так, у пам'яті комп'ютерів можуть зберігатися дані, що стосуються злочинної діяльності, зокрема облік жінок (чоловіків, дітей), отриманих за їх продаж грошей і т. ін., тому особливу увагу слідчий має звернути на дотримання правил вилучення комп'ютерної техніки. Для проведення такого вилучення рекомендується запрошувати спеціаліста з обчислювальної техніки. Насамперед, слід ужити заходів щодо забезпечення збереження інформації в комп'ютері та на магнітних носіях. Вилучати треба всі комп'ютери, які є на місці обшуку. Комп'ютер опечатують шляхом накладення на роз'єм живлення (що міститься на задній панелі системного блоку) аркуша паперу з приклеюванням його країв на бокових стінках комп'ютера. На цьому аркуші паперу підписуються слідчий, поняті та власник комп'ютера або представник організації. Упаковувати їх краще в картонну коробку або ящик.

По завершенню обшуку слідчим обов'язково складається протокол, який підписується усіма учасниками, в якому детально описуються усі вилучені об'єкти, їх відмінні ознаки та місце їх виявлення. По відношенню до вилучених документів зазначаються їх реквізити, спосіб виконання, початкова та заключна фраза тексту.

Таким чином, обшук при розслідуванні торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо людини є досить складною та трудомісткою першочерговою слідчою (розшуковою) дією, а тому вимагає від особи, яка її проводить, глибоких професійних знань і практичного досвіду, належної психолого-тактичної підготовленості та максимальної зосередженості, що в сукупно-

сті обумовлюють досягнення цілей зазначеної слідчої (розшукової) дії.

Список використаних джерел:

1. Пясковський В. В. *Методика розслідування торгівлі людьми : Автореф. дис ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Вадим Валерійович Пясковський, В.о. Нац. акад. внутрішніх справ України. – К. : [Б.в.], 2004. – 20 с.*

2. Коновалова В. Е. *Обыск : тактика и психология / В. Е. Коновалова, В. Ю. Шепитько. – Харьков : Гриф, 1997. – 80 с.*

3. *Методика расследования торговли людьми : учеб. пособ. / А. А. Хамдамов, О. А. Камалов, У. Э. Расулев и др. – Т. : Академия МВД Республики Узбекистан, 2015. – 225 с.*

Брисковська О. М.

провідний науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем досудового розслідування
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
(Національна академія внутрішніх справ)

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ ПІД ЧАС ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ РЕВІЗІЙ

У процесі розслідування слідчим доводиться вдаватися до призначення ревізій у більшості проваджень про злочини, вчинені у сфері виробничої, фінансово-господарської діяльності підприємств, установ, організацій, суб'єктів господарської діяльності незалежно від форми власності. Процес організації та розслідування таких кримінальних правопорушень ґрунтується на знанні бухгалтерського обліку, економіки, значного обсягу відповідних нормативних документів. Порядок здійснення фінансових перевірок визначений низкою законних та підзаконних актів України. У 2014 році законодавець виключив зі ст. 40 Кримінального процесуального кодексу України п. 4, який надавав право слідчому «вимагати», заплутавши порядок призначення ревізій слідчими та позбавивши їх тим самим суттєвого та швидкого механізму із збиранням доказів. У той же час в інших законодавчих актах залишилися норми, що регламентують про-

ведення ревізій та перевірок за вимогою правоохоронних органів. Невнесення змін до останніх призвело до того, що деякі питання призначення ревізій, є неузгодженими між собою, зокрема, з точки зору процедури ініціювання проведення зазначених дій, використовуваної термінології, гарантій прав та законних інтересів підприємств, установ, організацій. До того ж в законах та підзаконних нормативно-правових актах не врегульовано методологію розрахунку розміру встановленої матеріальної шкоди (збитків) під час здійснення ревізії Держаудитслужбою. Наявність зазначених дефектів, тобто певна прогалина у системі чинного законодавства, негативно позначається на правозастосовній практиці призначення та проведення ревізій у кримінальному судочинстві[1]. Проблеми налагодження ефективної взаємодії правоохоронних органів з державними установами у сфері виявлення та розслідування фінансово-економічних злочинів були і залишаються актуальними як у наукових дослідженнях, так і в практичній діяльності. Ревізії та перевірки відносяться до засобів, роль яких у збиранні кримінально-релевантної інформації при розслідуванні злочинів досить повно і чітко не визначена [2]. Законодавством передбачена можливість залучення спеціалістів до проведення ревізій, відповідно до п. 3.1. «Порядку взаємодії органів державної контрольно-ревізійної служби, органів прокуратури, внутрішніх справ, Служби безпеки України» працівники органів ДКРС за зверненням правоохоронних органів, на підставі листа, можуть брати участь у перевітках, що проводяться правоохоронними органами у підконтрольних установах, та на інших об'єктах контролю[3]. Відповідно до ст. 10 п. 3 Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» органу державного фінансового контролю надається право залучати на договірних засадах кваліфікованих фахівців відповідних органів виконавчої влади, державних фондів, підприємств, установ і організацій для проведення контрольних обмірів будівельних, монтажних, ремонтних та інших робіт, контрольних запусків сировини і матеріалів у виробництво, контрольних аналізів сировини, матеріалів і готової продукції, інших перевірок [4]. У ході участі у перевірці спеціаліст використовує свої спеціальні знання і в межах компетенції надає консультації та

відповіді на порушені питання, при цьому фіксує факти порушення законодавства з питань використання і збереження фінансових ресурсів, необоротних та інших активів, правильності визначення потреби в бюджетних коштах та взяття зобов'язань, стану і достовірності бухгалтерського обліку і фінансової звітності, визначає розмір заподіяної матеріальної шкоди (збитків) та посадових (службових) осіб, внаслідок дій або бездіяльності яких допущено порушення законодавства та завдано матеріальну шкоду (збитки) [3]. Результати участі спеціаліста у перевірці оформляються довідкою та надсилається правоохоронному органу – ініціатору перевірки. У п. 35 абзацу 5 Постанови «Про затвердження порядку проведення інспектування Державною аудиторською службою, її територіальними органами» зазначено, що за результатами проведення ревізії з окремих питань програми посадовими особами органу державного фінансового контролю та залученими спеціалістами, що проводили ревізію у складі групи, можуть за рішенням керівника групи складатися довідки, які підписуються відповідною посадовою особою органу державного фінансового контролю чи спеціалістом та працівниками об'єкта контролю, що є відповідальні з цих питань. Довідки складаються в одному примірнику, видаються керівнику групи для прийняття рішення щодо включення до акта ревізії викладених у них фактів та долучаються до матеріалів ревізії. На вимогу об'єкта контролю йому можуть бути видані копії довідок [5]. Згідно з п. 6.11 розділу IV Порядку взаємодії, довідка, надана спеціалістом, не є документом, який передбачає юридичні наслідки, а має інформативний характер [3]. Права та обов'язки посадової особи служби, яка залучається у якості спеціаліста для участі у проведенні слідчої дії, визначаються ст. 71 Кримінальним-процесуальним кодексом України. Працівники органу державного фінансового контролю зобов'язані у випадках виявлення зловживань і порушень чинного законодавства передавати правоохоронним органам матеріали ревізій, а також повідомляти про виявлені зловживання і порушення державним органам і органам, уповноваженим управляти державним майном. А також при вилученні документів у зв'язку з їх підркобою або виявленими зловживаннями працівник органу державного фінансового контролю зобов'язаний негайно повідомити про це

правоохоронні органи. Вилучені документи зберігаються до закінчення ревізії. Після цього вони повертаються відповідному підприємству, установі або організації, якщо відповідно до кримінального процесуального закону не прийнято рішення про вилучення цих документів. п. 12 Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні».

Результати ревізій дають змогу сформулювати рекомендації щодо підготовки й проведення слідчих (розшукових) дій, спрямованих на виявлення, вилучення та дослідження документів, визначити основні напрями й можливості сучасних експертних досліджень документів і використання їх результатів під час розслідування злочинів.

Список використаних джерел:

1. Курман. О. В. *Проблемні питання призначення ревізій у кримінальному судочинстві в умовах сучасних реалій законодавства* / О. В. Курман // *Порівняльно-аналітичне право* : 2016. – № 3. – С. 201–203.

2. Куриленко Д. *Сутність та процесуальний статус ревізій й перевірок у кримінальному провадженні* / Д. Куриленко // *Національний юридичний журнал: Теорія і практика* Харківського нац. унів. внутр. справ : X. – 2015. – MARTIE. – С. 144.

3. *Порядок взаємодії органів державної контрольно-ревізійної служби, органів прокуратури, внутрішніх справ, Служби безпеки України [Електронний ресурс]* : наказ Головного контрольно-ревізійного управління України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Генеральної прокуратури України від 19 жовт. 2006 р. № 346/1025/685/53. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1166-06>. – Назва з екрана.

4. *Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні* : Закон України від 26.01.1993 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

5. *Про затвердження Порядку проведення інспектування Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органами [Електронний ресурс]* : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 квіт. 2006 р. № 550. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/550-2006-%D0%BF>. – Назва з екрана.

Гаврилюк Н. В.

курсант 4-го курсу факультету № 2

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Захарова О. В.

(наук. керівник)

доцент кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії

кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

АСПЕКТИ СУЧАСНОГО РАБСТВА: ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬ- МИ

Торгівля людьми є однією з найжорстокіших форм порушення основних прав і свобод людини. Незалежно від виду експлуатаційної мети, торгівля людьми має тяжкі, а часом фатальні наслідки для постраждалих осіб. Злочин торгівлі людьми постійно еволюціонує услід за прагненнями злочинців отримати щонайвищі прибутки від експлуатації постраждалих та протистояти зусиллям правоохоронних органів з протидії їхній злочинній діяльності, а у цьому їм допомагають реальні можливості сьогодення – торгівля людьми через Інтерне. У всьому світі щорічно від 700 000 до 4 000 000 чоловіків, жінок і дітей купуються, продаються, перевозяться й утримуються проти їх волі в умовах, подібних до рабства. У 2012–2016 рр. правоохоронними органами було зареєстровано 8 676 осіб, які постраждали від торгівлі людьми. Водночас звертає на себе увагу, що Україна дедалі більше стає країною призначення для торгівлі людьми з метою трудової експлуатації в сільському господарстві та на будівництві, постраждалими від цих злочинів стають іноземні громадяни, кількість яких нараховує кілька десятків на рік [1]. За 6 місяців 2017 року Національною поліцією встановлено та надано допомогу 156 потерпілим від злочинів у сфері торгівлі людьми. Та будь – яка протидія має мати захист збоку самої держави та регламентуватися внутрішнім порядком, який має мати наступні критерії, за якими оцінюється діяльність урядів різних держав. Серед них:

- чи докладає уряд активних зусиль для розслідування і переслідування в судовому порядку актів торгівлі людьми на території своєї держави;

- чи захищає жертв работоргівлі;

- чи проводить акції просвіти населення для запобігання торгівлі людьми;

- чи співпрацює з іншими державами;

- чи докладає зусиль до переслідування в судовому порядку державних посадових осіб, яку приймають участь в работоргівлі, чи сприяють їй та ін. Виходячи з цих критеріїв країни світу поділені на три категорії:

1) які повністю дотримуються їх (з пострадянських держав до них увійшла тільки Латвія);

2) які дотримуються не повністю, але намагаються дотримуватись (в цій групі опинилась більшість пострадянських держав);

3) уряди які майже не дотримуються мінімальних стандартів і не докладають значних зусиль до вирішення цієї проблеми (Киргизстан, Вірменія, Таджикистан, Білорусія, Росія, Афганістан, Іран, Саудівська Аравія, Греція, Індонезія) [2]. На жаль, работоргівля є результатом відсутності відповідного правового і соціального захисту. Сьогодні таке явище отримало назву «товаризація особистості». І одним з важливих завдань в рамках цієї проблеми є аналіз мережі посередників і помічників, учасників нелегального виклику за кордон у мережі Інтернет.

Саме сьогодні, коли Інтернет став достатньо розвинутим і кожна людина має змогу ним скористатися, вербувальники не втрачають ні хвилини і через спілкування через соціальні мережі спонукають різними способами до «роботи» за кордоном

27 липня 2015 року Державний департамент США оприлюднив традиційний щорічний звіт про торгівлю людьми у світі. Як і минулого та позаминулого року, Україна потрапила до країн другої категорії, за діяльністю яких потрібен нагляд. Звіт характеризує Україну як «країну походження, транзиту та призначення для чоловіків, жінок та дітей, яких піддають примусовій праці та сексуальній експлуатації». Українці стають жертвами торгівлі людьми не лише в Україні, але й у Росії, Польщі, інших країнах Європи, Туреччині, США, країнах Центральної

Азії та Близького Сходу. Через російську агресію понад 1,3 мільйона осіб зі східної України стали вимушеними переселенцями. Ці люди є особливо вразливими до експлуатації. Жінок та дівчат у зоні конфлікту викрадають, щоб згодом змусити їх до праці або надання сексуальних послуг. Російсько-сепаратистські сили використовують неповнолітніх як солдатів, інформаторів або людський щит, йдеться у звіті. «Уряд України не повністю виконує мінімальні стандарти боротьби з торгівлею людьми. Він, однак, докладає до цього значних зусиль», – йдеться у звіті оприлюдненого Державний департамент США про торгівлю людьми у світі [3].

Список використаних джерел:

1. Підгородинський В.М. *Відповідальність за торгівлю людьми за кримінальним законодавством України* : дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право»/ В.М. Підгородинський. – О., 2015. – 205 с.
2. Власов П.О. *Запобігання торгівлі людьми: Інформаційно-практичний посібник*. – Д.: Поліграфіст, 2002. – 68 с.
3. США: *Україна недостатньо бореться з торгівлею людьми* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dw.com/uk/a-18610498>.

Гарасимів О. І.

в.о. доцента кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
кандидат юридичних наук

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯД ТРУПА З ОЗНАКАМИ НАСИЛЬНИЦЬКОЇ СМЕРТІ НА МІСЦІ ЙОГО ВИЯВЛЕННЯ

У тих випадках, коли виявляють труп людини з пошкодженнями або підозрою на насильну смерть, на місці події для з'ясування обставин викликають представників слідчих органів Національної поліції України.

Під місцем події розуміють територію чи приміщення, де безпосередньо відбулася пригода, яка підлягає слідчому огляду.

Якщо скоєння злочину відбулося в іншому місці, то місцеперебування трупа також розглядається як місце події. Згідно з чинним кримінальним процесуальним законодавством України огляд місця події – це процесуальна і невідкладна слідча дія, яка має надзвичайно велике значення, оскільки є найважливішим джерелом отримання доказів скоєного злочину. Завданням слідчих органів Національної поліції України під час огляду місця події є з'ясування певного кола питань, які допомагають вивчити обставини вчинення кримінального правопорушення. Проведення огляду місця події та трупа на місці його виявлення регламентується статтями 237, 238, 252, 267, 361 КПК України [1].

Огляд трупа на місці його виявлення має виконувати слідчий чи прокурор, який несе повну відповідальність за процесуальну сторону кримінального провадження. Він проводиться за участю лікаря-фахівця з судової медицини, а при неможливості його участі – іншого лікаря незалежно від його фаху. Для огляду місця події залучають понятих, якими можуть бути особи (не менше двох) не зацікавлені в наслідках справи, але доцільніше запрошувати тих, які вперше виявили труп або знали покійного раніше. Вони повинні засвідчити факт, зміст і результати дій, при проведенні яких вони були присутні. Якщо потрібно, слідчий може залучити також експерта-криміналіста, при ДТП інженера з автотехніки та інших, які звертають увагу слідчого на всі особливості конкретного випадку, дають відповіді на окремі питання, які виникають під час огляду місця події.

Всі учасники слідчого огляду мають поводитися так, щоб обстановка не була порушена, а слідові картина кримінального правопорушення не були пошкоджені.

Після повідомлення про подію слідчий повинен негайно дати розпорядження працівникам поліції щодо забезпечення охорони місця події. Під час охорони місця події категорично забороняється торкатися трупа і предметів навколо нього у випадках, коли нема сумнівів у тому, що людина померла і не потребує негайної медичної допомоги; якщо потрібно, перемістити тіло (ДТП, потік води тощо), зареєструвати всіх осіб, які брали участь у цьому; вжити заходів щодо збереження трупа і слідів різного характеру, а всіх сторонніх осіб попросити залишити це місце.

Огляд місця події потрібно проводити в певному порядку, залежно від того, де сталася пригода (в приміщенні чи на відкритій місцевості), а також від характеру події (вбивство, самогубство, нещасний випадок, транспортна травма, отруєння та ін.).

Якщо подія відбулася в приміщенні, спочатку необхідно оглянути вхід до нього (стан дверей, вікон, замків тощо), відмічають порядок чи безладдя в ньому, наявність стороннього запаху, досліджують різні сліди, забруднення, залишки їжі тощо, а потім переходять до огляду трупа [2]. Якщо подія відбулася на відкритій місцевості, оглядаючи труп, важливо з'ясувати, чи є місце його виявлення місцем смерті людини, знайти при цьому речові докази, звернути увагу на сліди ніг, транспортних засобів, залишки їжі тощо. Огляд місця події в таких необхідно починати з огляду трупа.

Найдоцільніше, на думку видатних судово-медичних експертів Ю.С. Сапожникова [3, с.102-154] та М.І. Авдєєва [4, с. 239-341], проводити огляд трупа в такій послідовності: а) вказати в протоколі місце, де виявлений труп (будь-яке приміщення, його призначення, чи відкрита місцевість – ліс, луг, вулиця, автотраса тощо); б) занотувати загальні відомості про труп – паспортні дані (якщо вони є), стать, приблизний вік, довжину тіла, статуру, колір шкіри, наявність татуювання, шрамів тощо; в) зафіксувати місце виявлення трупа щодо оточуючих предметів чи до обстановки; г) докладно описати положення і позу трупа, оскільки вони мають особливе значення для визначення причини і виду смерті. Наприклад, у разі смерті від дії низької температури, тобто переохолодження, характерною є поза скоцюрбленої людини. Поза «бійця» або «фехтувальника» свідчить про дію полум'я, але вона не вказує на те, живою чи мертвою людина в нього потрапила. Характерними є положення трупа в разі самогубства через повішення: у висячому положенні з точкою опори і без неї, сидячи або напівсидячи, стоячи на колінах, лежачи. Характерні також пози трупів при вогнепальних пошкодженнях, травмах на залізничному транспорті, особливо при самогубствах. Типовою є поза трупа жінки при вбивстві під час згвалтування; д) детально оглянути і описати одяг і взуття трупа, спочатку верхній, потім нижній, визначити, в якому стані він

перебуває (в порядку чи ні), які предмети зміщені, оглянути кишені, їх вміст (цінності, документи, що засвідчують особу покійного), іноді біля зміщеного одягу виявляють чужі документи, які могли випасти з кишені злочинця, також потрібно звертати увагу на виявлення різних забруднень, слідів крові, слідів від протектора коліс автомобіля та інших предметів; е) приділити увагу дослідженню трупних явищ, особливо ранніх, оскільки вони дозволяють визначити час настання смерті, первинне положення трупа, можливе його переміщення, а в окремих випадках орієнтовно з'ясувати причину смерті; є) оглянути і описати пошкодження на відкритих частинах тіла у певній послідовності (голова, шия, груди, живіт, кінцівки), вказується локалізація, вид пошкоджень (садна, крововиливи, рани, переломи, ампутація частин тіла тощо), форма і розміри їх, особливості країв ран, кінців, поверхні пошкоджень, стан оточуючої шкіри і прилеглих тканин, наявність сторонніх забруднень навколо них для встановлення знаряддя травми і пошуку його на місці події. Під час вивчення пошкоджень забороняється змінювати їх положення, а також зондувати рану і вилучати предмети, які фіксуються у глибині рани. Знаряддя травми з різними слідами і забрудненнями після детального опису вилучають для подальшого дослідження.

На наш погляд, первинний огляд трупа з ознаками насильницької смерті на місці його виявлення є дуже важливим. Своєчасно, якісно, кваліфіковано проведений огляд дозволяє виявити, зафіксувати, вилучити та дослідити сліди кримінального правопорушення, мотиви його вчинення і таким чином визначити характер і цілеспрямованість подальших слідчих (розшукових) дій.

Список використаних джерел:

1. *Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. (зі змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.*
2. *Криміналістика: підручник / Р. І. Благута, О. І. Гарасимів, О. М. Дуфенюк та ін.; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. – 3-тє вид., переробл. та допов. – Львів: ЛьвДУВС, 2016. – 948 с.*
3. *Сапожніков Ю.С. Первинний огляд трупа на місці його вияв-*

лення: монографія, -К.: 1940. — С.102-154.

4. Авдеев М.И. Судебно-медицинская экспертиза трупов. – М.: Медицина, 1976. – С. 239-341.

Дуфенюк О. М.

доцент кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПОНЯТТЯ «ПРИВАТНОГО» ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Зацікавлення поняттям «приватний» висновок експерта викликано оглядом польської наукової літератури у кримінально-процесуальній галузі [1]. Згідно з польським кримінальним процесуальним законодавством залучити особу в якості експерта може тільки процесуальний орган (ст. 193–194 польського КПК) [2]. Інша сторона кримінального провадження (сторона захисту, потерпілий) може тільки ініціювати проведення експертизи шляхом подання процесуальному органу відповідного клопотання. У випадку прийняття рішення про його задоволення слідчий, прокурор знову повинні винести постанову про допущення доказів із висновку експерта (*postanowienie o dopuszczenie dowodu z opinii biegłego*) [3, s. 136]. Кінцевим результатом цієї процедури є отримання так званої «процесуальної» думки експерта.

Якщо ж сторона кримінального провадження самостійно звернулась до судового експерта (не зверталась із відповідним клопотанням до процесуального органу або отримала рішення про відмову у задоволенні клопотання), отриманий у підсумку документ матиме значення «позапроцесуальної» або «приватної» думки експерта і не матиме значення процесуального джерела доказу, оскільки вважається, що залучення експерта відбулось з порушенням встановленого процесуальним законодавством порядку.

Це правило діє навіть у тому випадку, коли висновок підготовлений з дотриманням усіх інших вимог: експертизу прове-

дено особою, внесеною до списку судових експертів при Окружному суді; з формальної точки зору у документі присутні усі структурні частини; висновок містить фахові відповіді на поставленні запитання. Водночас слід зазначити, що сторони й далі зацікавлені презентувати в суді такі «приватні» висновки, оскільки навіть якщо вони формально не матимуть юридичної сили доказів, можуть вплинути на формування внутрішнього переконання слідчого, прокурора, судді, суду при здійсненні оцінки виявлених усіх обставин події та прийнятті рішень.

Згідно зі ст. 242 КПК України експертиза проводиться експертом за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Відповідно до ч. 2 ст. 243 КПК України сторона захисту має право самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової. Виходячи із встановлених законодавцем норм, можна виокремити «приватний» висновок експерта, як такий висновок, що підготовлений за зверненням не представника публічної державної інституції (слідчий, суддя, суд), а приватної особи, сторони кримінального провадження, яка таким способом реалізує своє право подавати докази. При цьому слід наголосити, що виконавцем експертизи, по-перше, завжди є судовий експерт, внесений до Реєстру судових експертів, по-друге, що особливо важливо, він може працювати як приватно (мати свій приватний кабінет, надавати платні послуги і працювати з дотриманням вимог Інструкції про особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах [4]), так і в спеціалізованій державній установі (виконувати експертизи за письмовим дорученням керівника установи відповідно до вимог п. 4 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень [5]). Факт «приватності» висновку обумовлюється суб'єктом, який ініціює експертизу, а не суб'єктом, який її виконує.

Врахування судової практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) при винесенні вироків у кримінальних

провадженнях є не простою рекомендацією, а вимогою часу. Практика ЄСПЛ є джерелом процесуального права в Україні (ч. 2 ст. 8 КПК України). Під час ухвалення рішення суддя має право, крім посилання на внутрішнє законодавство, що регулює спірні правовідносини, посилатися на висновки ЄСПЛ в конкретних справах [6, с. 46]. А оскільки враховувати можна тільки те, що є відомим, доцільно розглянути позицію ЄСПЛ щодо так званих «приватних» висновків експерта у кримінальних провадженнях з метою посилення уваги правників до динамічного процесу формування європейських стандартів механізму залучення судових експертів у кримінальному процесі, підготовкою ними висновків та оцінки висновків експертів судом при прийнятті остаточного процесуального рішення у справі.

Позицію щодо своєрідної монополії процесуальних органів у сфері подання «наукових» доказів викладено у низці рішень ЄСПЛ. Дослідження, проведене С.О. Ковальчук, дозволяє тут виділити кілька ключових тез:

1) ЄСПЛ передбачає право оспорення доказів, поданих стороною обвинувачення (справа «Лісіка проти Хорватії» рішення від 25.02.2010 р.). Це стосується і того випадку, коли йдеться про можливість оспорення висновку експерта шляхом подання альтернативної думки чи висновку;

2) ЄСПЛ не накладає обов'язку на національні суди призначати експертизу тільки тому, що цього вимагає сторона кримінального провадження (справа «Мірілашвілі проти Росії» рішення від 11.12.2008 р.);

3) відсутність можливостей усунути сумніви у «нейтральності», «незалежності» думки експертів може розглядатися ЄСПЛ як порушення права на справедливий суд (справа «Стоїменов проти колишньої Югославської Республіки Македнія» рішення від 05.04.2007 р.; справа «Папагеоргіу проти колишньої Греції» рішення від 05.09.2003 р.) [7, с. 205-207].

Аналіз актуальної практики функціонування інституту «приватних» висновків експертів свідчить про те, що в Україні поки ще рано говорити про стійкі прогресивні зміни. Втім слід позитивно оцінити забезпечення принципу змагальності у цій сфері, навіть враховуючи певні обмеження (йдеться про ст. 7

Закону України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 р., згідно з якою виключно державними спеціалізованими установами здійснюється судово-експертна діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз). Не можна залишити поза увагою й головний аргумент опонентів правового інституту «приватних» експертиз, а саме сумніви з точки зору «нейтральності» та «незалежності» такого «наукового» джерела доказів.

Список використаних джерел:

1. *Ludwiczak A. Dowód z opinii biegłego a zasada kontadyktoryjności w polskim procesie / A.Ludwiczak // Kryminalistyka i inne nauki pomocowe w postępowaniu karnym, J. Kasprzak, B. Młodziejowski (red.). – Olsztyn Wydawnictwo PRINT GROUP Sp. z o.o., 2009, – S. 608; Kulesza C. Dowód z opinii biegłego w świetle zmian procedury karnej / C. Kulesza // Współczesna kryminalistyka. Wyzwania i zagrożenia, V. Kwiatkowskiej-Wójcikiewicz, M. Zubańskiej (red.). – Szcztyno: Wydawnictwo Wyższa szkoła policji w Szcztynie, 2015. – S. 67–68, 76; Kwiatkowski Z. Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 24 stycznia 2008 r., sygn. II KK 290/07 / Z. Kwiatkowski // Prokuratura i prawo. – 2009. – nr 1. – S. 160; Jarząbek K. O dopuszczalności wykorzystania tzw. opinii prywatnej w procesie karnym / K. Jarząbek // Wrocławskie studia sądowe. – 2016. – nr 2. – S. 89. Kryminalistyka, przewodnik pod. red. D. Wilka. – Toruń: Wydawnictwo Dom organizatora, 2013. – S. 116–122 ma in.*

2. *Kodeks postępowania karnego: ustawa z dnia 06.06.1997 r., Dz. U. Nr 89, poz. 555.*

3. *Dowody i postępowanie dowodowe w procesie karnym – po nowelizacji z 1 lipca 2015 r. Komentarz praktyczny z orzecznictwem. Wzory pism procesowych / P. Kruszyński, M. Błoński, M. Zbrojewska. – Warszawa: Wydawnictwo C.H.Beck, 2015.*

4. *Про затвердження Інструкції про особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах: Наказ МВС України від 12.12.2011 № 1431/20169. [Електронний ресурс] – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.*

5. *Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ МЮ України від 08.10.1998 р. № 53/5 (у редакції від 23.05.2017 р.) [Електронний ресурс] – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.*

6. *Посібник з написання судових рішень у цивільному і криміна-*

льному судочинстві. – К.: Ваіте, 2016. – 206 с.

7. Ковальчук С.О. Європейські правові стандарти подання, дослідження, оцінювання та використання речових доказів під час кримінального провадження / С.О. Ковальчук // Наукові праці НЮ ОЮА. – 2015. – Т. 15. – С. 200–210.

Захарова О. В.

доцент кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Васильсва С. М.

курсант 3-го курсу факультету №1
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВИКОРИСТАННЯ ДЕРМАТОГЛІФІКИ У ДОСЛІДЖЕННІ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ

Вивчення ембріонального розвитку пальцевих візерунків у зв'язку зі спадковістю дало поштовх до виникнення нової галузі знання – дерматогліфіки. Цей термін запропонований американськими вченими Камінсом і Мідлом. Вважається доведеним, що формування кожного малюнка долонь, як і розвиток мозку, відбувається на 3-4 місяці внутрішньоутробного розвитку і обумовлені одним і тим же впливом генного набору батьків або хромосомними абераціями у плода [1].

Назва методу дерматогліфіки походить від двох грецьких слів: δέρμα – шкіра і γλνφοϛ – гравіювати. В його основу покладено вивчення рельєфу шкіри кінчиків пальців рук, долонь і стоп. Дерматогліфіка ґрунтується на трьох особливостях візерунків шкіри: їх індивідуальності, незмінності і можливості зіставлення. Рисунок шкірних візерунків на пальцях, долонях і стопах чітко індивідуальний – на Землі не існує двох індивідуумів з ідентичним рисунком [2, с. 201].

Залишається поза увагою широкий спектр потенційних, прихованих можливостей дослідження слідів рук людини, які відображують інформацію щодо особи злочинця. Так, широко не використовуються можливості дерматогліфіки – достатньо нового, такого, що стрімко розвивається, розділу трасології,

який представляється системою наукових положень і розроблюваних на їх основі спеціальних засобів і методів виявлення, фіксації, вилучення, збереження і дослідження дерматогліфічних візерунків, зображень [3].

Дерматогліфіка досліджує біологічну природу людини, що виявляють за допомогою дослідження зображення відбитка пальців. Тип зображення характеризує: нервову систему, мозкову структуру, що впливає на характер, поведінку та здоров'я особи. Саме від цього залежить діяльність особи (чи буде вчинювати злочин і ставлення особи до його вчинення). У криміналістиці дані дерматогліфіки можуть застосовуватися для дізнання про приховані риси людини, що забезпечує озброєння практиків новим засобом; для допомоги у здійсненні профілактичної діяльності з особою; для передбачення можливих дій особи.

Крім криміналістики дані дерматогліфіки використовуються в таких науках як: судовій, клінічній медицині, медичній генетиці. Вчені розходяться думками, щодо того чи є дерматогліфіка напрямком дактилоскопії чи самостійним розділом траєсології. Об'єкт вивчення у них спільний – шкіра людини. Проте дактилоскопія вивчає папілярні узори, а дерматогліфіка вивчає зв'язок зовнішньої поверхні шкіри і їх біологічних властивостей. Це передбачено тим, що дерматогліфіка на відмінну від дактилоскопії вивчає флексорні лінії.

Флексорні лінії – крупні складки шкіри, що утворюються в місцях згину долоні і між фалангами пальців. Їх чіткість залежить певною мірою від розвитку деяких м'язів, тому їх прийнято вважати непостійними складками [4].

Хоча, вже давно відомо: данні дерматогліфіки лягають в основу діагности та виявлення спадкових захворювань у людей, генних мутацій, інших захворювань, та ніяк не впливають на встановленні фактів по кримінальним провадженням.

Проте, про них, майже ніхто з сучасних працівників правоохоронних органів достатньо не обізнаний; не має відповідних методик по роботі з таким криміналістичним інструментарієм; матеріал з колосальним потенціалом – не знаходить свого попиту в роботі по встановленню вибірки підозрюваних осіб, скороченню кола підозрюваних осіб, будови криміналістичного

портрета особи злочинця тощо. Взагалі, при криміналістичному супроводженні досудового та судового розслідування кримінальних проваджень [5, с. 64–68].

Погоджуємося з А. П. Божченко та В. Л. Поповим щодо визначення місця дерматогліфіки у криміналістичній системі, а також проблематикою є те, що потрібно удосконалити дерматогліфіку, адже дана тема не є достатньо висвітлена на відмінну від дактилоскопії.

Розвиток теорії і практики дерматогліфіки і дактилоскопії призвело до природної потреби інтегрувати ці дві області знання, визначити загальні завдання дослідження та виробити певні методологічні та методичні підходи для їх вирішення. Таке завдання видається важливою і досяжною хоча б тому, що обидві зазначені наукові дисципліни досліджують один і той же об'єкт – малюнок папілярного узору, хоча і ставлять при цьому неоднакові завдання [6, с. 93].

Список використаних джерел:

1. Хитъ Г. Л. *Дерматоглифика народов СССР*. – М.: Наука, 1983. – 280 с.
2. *Медична біологія: підручник* / В. П. Пішак, Ю. І. Бажора, Ш. Б. Брагін та ін. – 2-ге вид., перероб. та доп. – Вінниця: Нова книга, 2009. – 608 с.
3. Исютин-Федотков Д. В. *Криминалистическая дерматоглифика (история, современность, перспективы развития): монография* / Д. В. Исютин-Федотков, О. Г. Каразей, Г. Н. Мухин / под общ. ред. Д. В. Исютина-Федоткова. – М.: Юрлитинформ, 2011. – 152 с.
4. *Криміналістика: підручник; за редакцією Тищенка В. В.* – Одеса: Гельветика 2017. – 556 с.
5. Калюга К. В. *До використання нетрадиційних методів дактилоскопії // Держава та регіони. Серія: Право.* – 2016. – № 1. – С. 64–68.
6. Божченко А.П., Попов В.Л., Заславский Г.И. *Дерматоглифика при идентификации личности*. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2008. – 194 с.

Каляянова О. Д.

доцент кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
(Одеський державний університет внутрішніх справ)

ФІЗІОЛОГІЯ ТА ІНШІ АСПЕКТИ ЛЮДИНИ В КРИМІНАЛІСТИЧНОМУ ДЕТЕКТУВАННІ НАМІРІВ

Характеристики сучасного розвитку науки, зокрема, криміналістики позначені багатоваріантністю у підходах вирішення нестандартних ситуацій. Комплекс традиційних методик наповнюється новим баченням глибинних зв'язків у досліджуваних механізмах, однак це не знімає гостроти проблеми щодо отримання достовірної інформації. Включені нові джерела інформації: сліди інтелектуального характеру, сліди пам'яті, емоційні переживання, вольові контрольовані імпульси, які не піддаються сприйняттю органами почуття, однак є значущими у встановленні механізму злочину і потребують новітніх спеціальних знань з арсеналу фізики, нанотехнологій, астропсихології і астромедицини, розробок філософії в космогонічній її частині. Панівна наукова парадигма є визначальним фактором в організації способу сприйняття і мислення, які спрямовані на матеріально виражені явища і предмети, що знайшло утілення у концептуально-методологічних наукових системах. Останні в свою чергу визначають систему криміналістичних методів і прийомів розкриття і розслідування злочинів, забезпечення доказовою інформацією відповідного рівня в юридичних провадженнях.

Розвиток науки і техніки реалізувався у розробках нових засобів, прийомів і методів діяльності, які використовують як правопорушники, так і правоохоронні органи. Однак комплекс кримінально – правового і криміналістичного забезпечення, який призначений удосконалити слідчу роботу та діяльність оперативних підрозділів, лишається неефективним. Зокрема, суттєвою проблемою було і лишається подолання супротиву суб'єктів через їх позицію подання свідомо неправдивої інформації або через навіювання.

До питань розробки блоку нетрадиційних методів дослі-

дження у своїх роботах звертались провідні вчені-юристи. Однак, застосування нетрадиційних методів дослідження в роботах вчених аналізувалось лише стосовно окремих видів злочинів і, головне, у звуженому сегменті природного потенціалу цих методів, виключаючи інформаційний рівень або погоджуючись з означеною природою лише на її проявленому, похідному рівні, не визначаючи її причинної ролі. В останній час спостерігається поживлення в обговоренні питання щодо правових, морально-етичних, техніко-технологічних, науково-практичних підстав реалізації нетрадиційних криміналістичних методів, зокрема, в частині застосування поліграфів з причин недостатньої ефективності усталених, апробованих методів традиційного рівня. Коло дискусій поширюється не тільки на загал ЗМІ, але й на науковців – криміналістів [1]. Нагальна потреба практичного характеру щодо перевірки інформації на її повноту і правдивість найшла вихід у нормативно-правовому вимірі щодо застосування поліграфа у правоохоронній діяльності. Ця вітчизняна практика знаходиться у початковій стадії свого розвитку, позначається малою кількістю спеціалістів, які обслуговують відповідні пристрої, і невеликим об'ємом вирішуваних завдань. Однак зараз постає низка питань не тільки правового характеру щодо реалізації спеціальних знань (вони мають всю їх атрибутику і комплекс ознак), а й можливість повторної їх перевірки іншими особами. Найбільшою проблемою лишається визначення природи детектування самого феномену, не визначено його рівень і площину.

Останнім часом спостерігається певна корекція традиційної методології щодо концептуальних положень криміналістики, зокрема, в частині формування теорій енергетичної природи речей, процесів, явищ.

Під критичні зауваження підпадають погляди щодо інформаційної природи проявів, що складають елементи юридичної події і підлягають обов'язковому доказуванню по справі. У науково – методичних, монографічних і навчальних виданнях все частіше об'єкти, предмети, елементи криміналістичних досліджень, положень подаються в термінах, які визначають не молекулярну основу об'єкта, однак наукове обґрунтування такого стану на даний час відсутнє [2, с. 64]. Тому методики, що не

відповідають матеріалістичним поняття класичної криміналістики, мають бути віднесені до класу нетрадиційних. Традиційно психічні явища і процеси відносять до категорії матеріальних, представлених мозком і нервовою системою, в дії – в біологічних і хімічних реакціях. В той же час результати досліджень нейрофізіологами, біохіміками, психологами, фізиками тонких енергетичних складових людини не знаходять пояснень в термінах біологічних функцій: науковцям належить у майбутньому знайти задовільне пояснення механізму зв'язків між біологічним, психічним, духовним аспектами людини у її єдності із зовнішнім світом.

У цьому контексті інтерес становить криміналістична поліграфологія. Поліграф – реєстратор фізіологічних функцій людини, пов'язаних з виникненням емоцій, які проявляють себе в алгоритмі і силі дихання, тиску крові, біологічних струмів: мозку, серця, мускулатури та ін. Прилади цього типу широко використовують у клінічній медицині, медико – біологічних та психологічних дослідженнях, одним з аспектів яких є детекція брехні. Спеціальне психофізіологічне дослідження – це складна процедура, в ході якої поліграф виконує єдину функцію – реєструє швидкоплинні реакції організму у відповідь на інформацію, яка надходить до нього.

«В Україні досі залишається актуальною потреба у детальному дослідженні поліграфа та перспектив його використання в кримінальному судочинстві» [3, с. 38]. Після прийняття ряду нормативних актів випробування на поліграфі стали легітимними і поширилися на практику розслідування тяжких злочинів [4]. Практичні працівники упевнились у доцільності використання цього криміналістичного інструменту з метою викриття винних і виправданню невинних у скоєнні злочину осіб та їх реабілітації.

В залежності від обставин застосовують різноманітну тактику в реалізації отриманої таким чином орієнтуючої інформації, зокрема, в експрес-аналізах, невідкладних слідчих і розшукових діях. Сфера використання цього методу обмежена кількома галузями: психологія, психіатрія, криміналістика, кадрова робота, тому вважається, що метод психофізіологічної діагностики поліграфом слід віднести до спеціальних психологічних

методів, пристосованих до потреб криміналістики [5, с. 124].

Однак головним питанням лишається надійність методу через людський фактор в останній стадії роботи – оцінці отриманих результатів і трактуванні показників, а також можливості перевірки висновків. Метод не може бути визнаний самостійним, а лише додатковим, оскільки відомі факти його небездоганного потенціалу через вольовий контроль фізіологічних функцій збоку досліджуваних осіб, який неможливо зафіксувати у такий спосіб. Натомість альтернативним (а за певних обставин і додатково-контрольним) слід допустити метод газорозрядної візуалізації з більш широким арсеналом програм за рахунок включення до аналізу не тільки фізіологічних проявів, але й психічних показників [6].

Список використаних джерел:

1. Брус Бърг, Джон Хорган. *Криминалистика / Перевод от англ. – София, Книгоиздателска Къща «Труд», 2001. – 703 с.*
2. Гора І.В. *Криміналістика: посіб. для підготов. до іспитів / І.В. Гора, А.В. Іщенко, В.А. Колесник. 3 – є вид., стереотип. – К.: Вид. ПОЛИВОДА А.В., 2005. – 236 с.*
3. Т.А. Лешкович. Місце методу психофізіологічної діагностики поліграфом в системі методів криміналістики // *Митна справа. – № 5 (83). – 2012, ч. 2, книга 2. – С. 39–46.*
4. *Про затвердження Порядку проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа у Державному бюро розслідувань // Постанова Кабінету Міністрів України від 11 травня 2017 № 449.*
5. Ковч Я.М. *Проблемні питання використання поліграфа в розшуку безвісно зниклих осіб / Я.М. Ковч // Право і суспільство. – № 5. – 2009 – С.124 – 127.*
6. К.Г. Коротков. *Основы ГРВ биоэлектрографии // Серия «Выдающиеся ученые ИТМО». – СПб: СПбГУ ИТМО, 2001. – 360 с.*

Ковальська М. Ю.

старший викладач кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ПИТАНЬ РОЗСЛІДУВАННЯ БАНДИТИЗМУ

Організованість сучасної злочинності підвищує вразливість населення до вчинення щодо них злочинних діянь. Рівень захищеності громадян та їх власності істотно відстає від рівня професіоналізму злочинців, їх ретельної підготовки до вчинення кримінальних правопорушень. Особливу загрозу громадській безпеці представляють злочини вчинені організованими озброєними групами – бандами, які здійснюють напади на підприємства, установи, організації чи на окремих громадян.

У правозастосовній діяльності нерідко виникають проблемні питання під час кваліфікації та розслідування злочинів, учинених бандою, а отже розглянемо стан дослідження питання бандитизму з точки зору наук кримінального циклу.

Історичному аспекту розвитку бандитизму, як соціального явища присвятили такі вчені, як О.М. Бандурка, В.В. Бедриківський, В.І. Лебеденко, О.М. Литвинов, Д.Й. Никифорчук та ін.

У своїх працях науковці зазначили, що протягом багатьох років вважалося, що в країні бандитизму немає. Навіть, якщо і виявлялися озброєні групи, які виникли ще до вчинення нападів на громадян або організації, підприємства, установи, то кримінальні справи порушувалися не за нормою КК України, що передбачала відповідальність за бандитизм, а за іншими складами злочину [1, с. 273–274].

Але ці дослідження носили здебільшого фрагментарний характер, тобто присвячувались окремим елементам бандитизму, без урахування видозмін бандитизму на різних етапах розвитку суспільства, взаємообумовленості та взаємозалежності цих процесів в нашій державі.

Так, значна увага у дослідженнях проявів бандитизму приділялася вивченню особи злочинця, який вчиняє даний злочин. До

числа науковців, науковий доробок яких вплинув на формування уявлень про таку особу внесли вчені кримінологи Ю.М. Антонян, А.М. Бандурка, Ю.Д. Блувштейн, В.М. Бурлаков, В.В. Голіна, Л.М. Давиденко, П. С. Дагель, А.М. Джужа, А.І. Долгова, А.П. Закалюк, А.Ф. Зелінський, В.Н. Кудрявцев, Н.Ф. Кузнєцова, А.Н. Літвінов, Г. М. Міньковський та інші. Слід зазначити, що серед кримінологів існують різні точки зору щодо виділення та змісту ознак особи злочинця, значимих для практики попередження та запобігання цих злочинів.

Наступним об'єктом дослідження стали проблеми кримінально-правової боротьби зі злочинними посяганнями на власність в працях таких видатних учених: Б.М. Бабія, Я.М. Брайніна, П.С. Матишевського, П.П. Михайленка, С.І. Тихенка, І.Б. Усенка та ін. У галузі оперативно-розшукової діяльності питання боротьби з бандитизмом та розбійними нападами висвітлено у працях Б.М. Головкін, А.А. Герцензона, Н.Ф. Кузнєцової, В.А. Лукашова, Д.Й. Никифорчука, С.С. Остроумова, В.О. Сілюкова, А.С. Шляпошникова та ін.

Погоджуємось з думкою В.Г. Телійчука про те, що необхідно віддати належне науковому внеску цих учених у розробку питань боротьби з бандитизмом та розбійними нападами, однак слід констатувати, що ґрунтового історико-правового порівняльного аналізу боротьби правоохоронних органів із зазначеними видами злочинів у цей історичний період ще не здійснено [2, с. 19].

Питання кримінальної відповідальності за бандитизм, у тому числі і за участь у нападі, вчинюваному бандою, були предметом багатьох наукових досліджень. В останні роки вони висвітлювались у роботах В. Голіни, Н. Гуторової, Л. Демидової, В. Дрьоміна, І. Іваненко, Є. Марчука, В. Тихого, М. Хавронюка тощо. Проте значна кількість проблем залишаються недостатньо вирішеними [3, с. 200].

Погоджуємося з думкою І.І. Радіонова, що напад на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб є обов'язковою, невід'ємною ознакою складу злочину, передбаченого ст. 257 КК України «Бандитизм». Він притаманний як організації озброєної банди з метою вчинення такого нападу, так і участі в банді, і участі в нападі, вчинюваному бандою.

Виходячи з положень ст. 257 КК України та керуючись передбаченим ст. 61 Конституції України принципом *non bis in idem*, вчинення нападів при бандитизмі повністю охоплюється складом цього злочину і потребує додаткової кваліфікації лише за умови, що такий напад згідно з чинним законодавством є більш тяжким злочином порівняно з бандитизмом [3, с. 203–204].

У криміналістичній літературі наукові основи розробки методики розслідування бандитизму можна розділити дві групи робіт:

- присвячені формуванню наукових основ методики розслідування окремих різновидів злочинів. Тут не можна не відмітити науковий доробок В.П. Бахіна, Р.С. Белкіна, О.Н. Васильєва, І.А. Возгріна, І.Ф. Герасимова, Г.Г. Зуйкова, О.Н. Колісниченка, В.Г. Лукашевича, Г.А. Матусовського, В.О. Образцова, М.О. Селіванова, Л.О. Соя-Серко, В.Г. Танасевича, В.В. Тищенко, В.Ю. Шепітька, М.П. Яблокова;

- та ті, у яких розкриваються проблеми розслідування нападів вчинених організованими групами Л.Д. Гаухманом, Ф.К. Гизатуллінін, В.П. Колмаковим, В.В. Куклінін, П.К. Кривошеїнін, Г.З. Мойсеєнком, А.Г. Солодовніковим, С.С. Степічевим та багатьма іншими науковцями.

Слід зазначити, що розроблені останніми рекомендації сприяють розслідуванню бандитизму. Однак, в нинішній час необхідно враховувати, що такі роботи виконані або в 60 – 70-х роках 20-го сторіччя або на підставі слідчої практики та положень КПК України 1960 року і не можуть розглядатися як ті, що враховують сучасні особливості підготовки, вчинення і приховування бандитизму та здійснення його досудового розслідування.

Незважаючи на те, що проблемні аспекти правової оцінки бандитизму неодноразово ставали об'єктом уваги в галузях кримінального права та кримінології, однак розслідування бандитизму в Україні залишилося поза рамками монографічних досліджень. Недостатня розробленість наукових рекомендацій з методики розслідування бандитизму обумовлює актуальність та важливість його криміналістичного дослідження.

Список використаних джерел:

1. Щербакова А. К. Щодо визначення поняття бандитизму: іс-

торичний аспект / А. К. Щербакова // Часопис Київського університету права. – 2014. – № 3. – С. 272–275.

2. Телійчук В. Г. Боротьба з бандитизмом та розбійними нападами в Україні в післявоєнні (1946 - 1953) роки / В. Г. Телійчук // Держава та регіони. Серія: Право. – 2014. – № 1 (43). – С.18–23.

3. Радіонов І. І. Участь у нападі, вчинюваному бандою: поняття та кримінально-правова кваліфікація / І. І. Радіонов // Право і безпека. – 2011. – №3 (40). – С. 200–204.

Кофанов А. В.

професор кафедри криміналістичних експертиз
кандидат юридичних наук, доцент, доктор філософії
(Національна академія внутрішніх справ)

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ХІМІЧНОГО АНАЛІЗУ ВИБУХОВИХ РЕЧОВИН, ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Із усіх відомих методів виявлення вибухових речовин найбільш практичне поширення серед працівників правоохоронних органів набули хімічні методи.

Виявлення слідів та часток вибухових речовин хімічним способом відбувається в результаті реакції між окремими складовими частинами вибухової речовини і реактивом, що викликає їх пофарбування. Серед них найвідоміший метод, який заснований на крапельних тестах, за допомогою якого у короткий термін можна здобути інформацію про природу досліджуваної речовини. Цей метод має високу чутливість, він нескладний у використанні й уможливує виявлення якісного складу сумішей у зразках. Принцип його дії ґрунтується на зміні кольору слідів вибухової речовини під дією певного хімічного реагенту. Технічна його реалізація отримана у вітчизняних і зарубіжних комплектах для виявлення вибухових речовин як в умовах виїзду на місце події, шляхом виявлення слідів вибухових речовин у різних об'єктах (ручки валізи, портфеля, поверхні упаковки та ін.), так і в лабораторних умовах під час експертного досліді-

дження.

До хімічного методу відносять хімічні та імунохімічні тести й діагностикуми. За призначенням вони мають індивідуальне застосування, що не потребує спеціальної підготовки, для виявлення і попередньої ідентифікації вибухових речовин у поза-лабораторних умовах.

Хімічні діагностикуми характеризуються високою чутливістю на рівні кольорових крапельних реакцій і застосовуються для попереднього установлення природи вибухової речовини. Пропускна спроможність і висока межа виявлення мікрослідку дозволяє виявляти та ідентифікувати вибухову речовину не тільки на конфіскованих матеріалах, руках, предметах одягу, автотранспортних засобах тощо, куди вибухова речовина (сипучого характеру) могла потрапити у результаті прямого контакту, але й проводити оперативну роботу щодо виявлення мікрочасток вибухових речовин на поверхні різних предметів, куди вона могла потрапити непрямим шляхом в результаті багатоконтактних переносів через руки (відбитки пальців рук) об'єктів, які становлять інтерес для правоохоронних органів.

Хімічні тести призначені для попередньої ідентифікації вибухових речовин у поза-лабораторних умовах. За способом застосування хімічні тести поділяють на три основні групи: крапельні, ампельні, аерозольні.

Для виявлення вибухових речовин застосовують тільки крапельні і аерозольні тести. Розглянемо їх детальніше.

Крапельні тести є найдешевшими, простими та економічними в експлуатації. Вони діють за принципом використання хімічних реакцій вибухової речовини зі спеціально підібраними реагентами з утворенням пофарбування продуктів. Крапельний вид аналізу поєднується з використанням насиченого спеціальними реагентами фільтрувального паперу.

Прикладом крапельних тестів є такі комплекти виявлення вибухових речовин:

Комплект проб для експрес-аналізу щодо наявності вибухових речовин типу «Поиск-ХТ» (РФ) виділяє ВР за їх слідовими кількостями на поверхні упаковок, одязі, руках людини. За його допомогою виявляють й ідентифікують такі вибухові речовини, як ТНТ, тетрил, гексоген, октоген і ТЕН в кількостях

від 10^{-5} до 10^{-8} г. До його складу входять три реактиви-реагенти (А, Б, В) і фільтрувальний папір.

Комплект «IR-1» (Польща) має набір тестів R, A, B, C1, C2 у виді рідинних реагентів, які розміщені у флаконах. Тест R універсальний для всіх вибухових речовин, тест А виявляє окиси, тест В – полінітро зв'язки, тести C1, C2 – реакції з іонами азоту [1].

Набір «ERTK» (Explosive Residue Test Kit) фірми «Law Enforcement Association» (США) допомагає фахівцям у розпізнаванні (визначенні) типу вибухових речовин за виявленими слідами нітратів на уламках вибухового пристрою. За допомогою цього набору можна виявляти такі речовини, як органічні нітрати (нітроефіри), нітроаміни, полінітроароматичні речовини.

Набір «ERTK Plus» складається із чотирьох реактивів (№ 1, 2, 3, 4), які дозволяють провести ідентифікацію вибухових речовин за чотирма основними групами: реактив № 1 – полінітроароматичні речовини; реактив № 2 – ефіри нітратів і нітроаміани; реактив № 3 – солі нітратів; реактив № 4 – хлорати.

Аерозольні хімічні тести поєднують у собі простоту крапельних реакцій на фільтрувальному папері з наочністю і зручністю застосування, особливо у позалабораторних умовах. Конструктивне виконання характерне для різних типів побутових спреїв (spray).

Прикладом аерозольного хімічного тесту є комплект «Expray» фірми «Erez Forensic Technology Ltd.» (Ізраїль) відомий як ефективний і надійний засіб для ідентифікації часток вибухових речовин. У зв'язку з тим, що більшість вибухових речовин погано розчинна у воді, тому сліди вибухівки можуть бути виявлені протягом декількох місяців. До комплекту входять такі елементи: три аерозольні балончики та спеціальний індикаторний папір. За допомогою комплекту виявляють:

№1, балончик «Expray-1» (E) для виявлення вибухових речовин групи А – тетрил, TNT, TNB, DNT, пікринова кислота та її солі;

№2, балончик «Expray-2» (X) для виявлення вибухових речовин групи В – динаміт, нітрогліцерин, «RDX», «PETN», «SEMTEX», нітроцелюлоза, бездимний порох;

№3, балончик «Ехргру-3» (І) для виявлення вибухових речовин групи С – амоніт, амонал.

У набір аерозольного тестового комплекту «PIR-2» (Польща) входять чотири аерозольні балони (W, S1, S2, O) і набір тестових паперів із захисною плівкою. Аерозольні балони застосовуються для виявлення W – нітроз'єднань (крім гексогену й октогену), S1, S2 – іонів азоту, O – неорганічних з'єднань азоту, аміачної селітри.

Комплект експрес-тестів «Лакмус-2» (РФ) призначений для виявлення та ідентифікації різних видів вибухових речовин за їх слідовими кількостями на поверхні предметів, одязі і руках людини. Комплект забезпечує візуальне підтвердження наявності слідів вибухових речовин, у тому числі протягом тривалого часу (до кількох місяців) після припинення контакту з вибуховою речовиною на обстежуваній поверхні [2].

Наявність слідів вибухових речовин визначається за характером пофарбування тестового паперу з відібраною пробою після її обробки аерозольним складом комплекту.

Зазначимо, що комплект може виявляти і візуально підтверджувати наявність слідів таких вибухових речовин та сумішей на їх основі: тротил, пікринова кислота, гексоген (включаючи пластичні й еластичні вибухові речовини на основі гексогену, «С-4», «SEMTEX», «RDX»), октоген, ТЕН (PENT), вибухові речовини на основі нітрогліцерину (динаміти, динамони та ін.), аміачно-селітряні вибухові речовини (амонали, амотоли, амоніти), димний порох.

До комплекту входять такі елементи: три аерозольні балончики з індикаторним складом, спеціальний тестовий папір, контрольні зразки, аерозольний балончик із змивкою.

Усі зазначені хімічні тести використовуються як експрес-аналіз вибухових речовин. Цей спосіб найпоширеніший серед підрозділів правоохоронних органів, оскільки експрес-аналіз – це найпростіший, швидкий і порівняно недорогий спосіб дослідження вибухових речовин і виявлення вибухівки. Отримані дані є попередніми і не надають кінцевого висновку щодо об'єкта дослідження, тому потрібно подальше експертне дослідження вилученої проби у лабораторних умовах.

Відбираючи проби і зразки вибухових речовин, слід до-

тримуватися деяких заходів безпеки, оскільки речовини, що реалізуються (реагенти), мають у своєму складі кислоти і солі. Потрапляючи на шкіру людини, вони можуть викликати опік. У таких випадках їх необхідно швидко змити водою [3].

Значне збільшення кількості злочинів, що вчинюються із застосуванням вибухових речовин, висунуло проблему створення в Україні вітчизняних вискоєфективних засобів дослідження вибухових речовин, а також використання під час огляду місця події універсальних та вискоєфективних тест-наборів.

Список використаних джерел:

1. *Засоби виявлення знарядь та предметів злочину : навчально-практичний посібник / [Гуценко А.В., Кобець М.В., Кофанов А.В.]. – К. : Три К, 2011. – 144 с.*

2. *Огляд пасажирських повітряних суден та авіаційних об'єктів на наявність вибухових пристроїв, вибухових речовин і вибухових компонентів : методичні рекомендації / [Василинчук В.І., Кофанов А.В., Антонюк П.Є., Приходько Ю.П. та ін.]. – К. : НАВС, 2015. – 88 с.*

3. *Особливості проведення огляду і збору слідової інформації на місці кримінального вибуху : методичні рекомендації / [Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Приходько Ю.П.]. – К. : УкрДГПІ, 2013. – 36 с.*

Крілик Н. М.

курсант 3-го курсу факультету №1

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Пряхін Є. В.

(науковий керівник)

доцент кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії

кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНІХ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У кримінальному провадженні допит неповнолітніх є інформаційно-психологічним процесом спілкування осіб, які беруть у ньому участь, спрямованим на одержання інформації про

відомі допитуваному факти, що мають значення для встановлення істини у справі.

Окремі вікові характеристики особи його учасника також мають певне значення, що знаходить своє відображення у процесуальних нормах. Це, зокрема, визначає особливості підготовки й проведення допиту малолітньої особи – дитини до досягнення нею чотирнадцяти років і неповнолітньої особи – малолітньої особи, а також дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років (п.п. 11,12 ч. 1 ст. 3 КПК України). Нижню вікову межу учасників судочинства законодавець не встановлює і тому всі діти віком до чотирнадцяти років можуть бути віднесені до категорії «малолітніх осіб», а можливість їхнього допиту визначається конкретно ситуацією, зокрема, й колом та характером обставин, відомих малолітній особі і які належить з'ясувати під час такого допиту. Вік особи встановлюється в загальному порядку за відповідними документами, а в разі їх відсутності – іншим шляхом, зокрема, шляхом призначення судово-медичної або комплексної судової медичної та психологічної експертизи [1, с. 494].

Складність проведення допиту неповнолітніх обумовлена специфікою психології формування показань, віковими та індивідуальними особливостями. Особливу увагу той, хто проводить допит, повинен приділити психологічним особливостям допитуваного, його характеру, темпераменту, навикам, звичкам, мисленню, колу знайомств, способу життя, вихованню в сім'ї. Дані, що характеризують особу неповнолітнього, дозволяють прогнозувати його поведінку під час допиту, вибирати тактично правильний його напрямок, оцінювати достовірність показань допитуваного [2, с. 106].

Тактика допиту неповнолітніх значною мірою обумовлена особливостями їх психіки (підвищеним навіюванням, схильністю до фантазування, високою емоційністю, нестійкістю поведінки), незначним життєвим досвідом, що нерідко приводить до неправильної оцінки ними розслідуваної події в цілому або окремих її елементів [3, с. 593]. Професор Н. Ш. Сафін визначає, що формування показань неповнолітніх являє собою психологічний процес, що характеризується повним і точним (або неповним і неточним – у залежності від конкретних об'єктивних та

суб'єктивних обставин) сприйняттям конкретних подій і обставин за допомогою органів чуття і свідомості, запам'ятовуванням сприйнятого, переробкою і утримання його в пам'яті, згадуванні чи впізнанні і правильним відтворенням в ході допиту повних і достовірних даних про подію та обставини [4, с. 66].

Специфічними тактичними прийомами, що можуть застосовуватися при допитах неповнолітніх, є: роз'яснення важливості повідомлення правдивих показань; демонстрація поінформованості про обставини життя допитуваного, його потреби, інтереси; роз'яснення сутності та значення пред'явлених і оголошених матеріалів; роз'яснення неправильно зайнятої позиції. При допиті неповнолітнього підозрюваного слідчий повинен триматись спокійно, доброзичливо, але й достатньо твердо. Тактичні прийоми, що слід застосовувати в процесі допиту залежать від особистості малолітньої чи неповнолітньої особи. У випадку допиту недисциплінованих неповнолітніх, необхідно проявляти серйозність і суворість і, навпаки, якщо допитуваний є сором'язливим, невпевненим – варто підбадьорити та заохотити його.

Враховуючи вікові особливості особистості неповнолітніх, варто ретельно готуватись до проведення допиту: детально вивчити особистість допитуваного, з'ясувати відносини в сім'ї, його відносини з родичами, умови життя, оточення. Коли неповнолітній зрозуміє на допиті, що допитуючий відноситься до нього зі щирим інтересом, багато про нього знає, встановлення психологічного контакту спроститься [5, с. 113].

Професор В. О. Коновалова пропонує під час допиту неповнолітніх дотримуватися таких рекомендацій: створювати обстановку допиту, найбільш сприятливу для встановлення психологічного контакту; бути ввічливим та уважним, маючи на увазі підвищену самооцінку неповнолітнього, відчуття достоїнства; особливу увагу звертати на формування запитань – вони повинні мати зрозумілу, чітку форму, бути доступними і зрозумілими неповнолітньому; враховуючи віковий та інтелектуальний розвиток, не вживати складні терміни; критично оцінювати отриману під час допиту інформацію, співставляючи її з доказами, оперативно – розшуковими даними; акцентувати увагу допитуваного на наявних у справі доказах в цілях попередження

неправди, відмови від дачі показань, обмови і самообмови; виключати проведення повторних допитів, а також довгого його проведення; використовувати інформацію про особу допитуваного, отриману офіційним та неофіційним шляхом як в процесі підготовки до допиту, так і під час нього; роз'яснювати присутнім стороннім особам їх роль у допомозі слідчому, акцентувати увагу на тому, що оцінюючі функції не входять в компетенцію допитуючого [3, с. 119].

Неповнолітньому допитуваному слід допомогти у формуванні правдивих показань. Слідчий не повинен використовувати постановку запитань, що мають елементи навіювання (навідні питання). Постановка навідних питань нерідко є причиною виникнення добросовісних помилок у показаннях. Очевидно, що допит малолітнього повинен проводитися у дуже спрощеній, гральній формі, причому, по можливості, на його лексиконі. Тільки у цьому випадку можна буде вважати, що питання правильно зрозуміле малолітнім, а це – запорука адекватної відповіді. Доцільно застосувати допомогу педагога як спеціаліста у галузі дитячої, зокрема маловікової психології.

Слід зауважити, що створення комфортних умов для неповнолітньої або малолітньої особи під час її допиту є необхідним елементом не лише суто тактичного, а й морально-етичного характеру. Адже тільки вдало обрані слідчим тактичні прийоми проведення допиту неповнолітніх або малолітніх осіб сприятимуть стимулюванню надання ними правдивих свідчень щодо відомих їм фактів. Враховуючи викладене, необхідно підкреслити, що при проведенні допиту неповнолітніх, ефективного результату можна досягти тільки у разі врахування усіх істотних особливостей та належної підготовки до відповідної слідчої (розшукової) дії.

Таким чином, знання психології формування показань, вікових та індивідуальних особливостей малолітнього та неповнолітнього допитуваного, а також процесуального законодавства має вагоме значення для правильного обрання прийомів встановлення психологічного контакту, тактики допиту, режиму проведення допиту, здійснення впливу на неповнолітнього, оцінки його показань і, як результат, з'ясування необхідних обста-

вин, отримання правдивої доказової інформації для встановлення істини у кримінальному провадженні.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. професорів В. Г. Гончаренко, В. Т. Нора, М. Є. Шумила, К.: Юстініан, 2012 – 1224 с.

2. Шепитько В. Ю. Использование данных психологии в допросе несовершеннолетних / В. Ю. Шепитько // Проблемы социалистической законности. – 1991. – Вып. 26. – С. 106–110.

3. Коновалова В. Е. Допрос: тактика и психология / В. Е. Коновалова. – Х.: Вапнярчук Н. Н., 2006. – 176 с.

4. Сафин Н. Ш. Допрос несовершеннолетнего подозреваемого в советском уголовном судопроизводстве (процессуальный и криминалистический аспекты проблемы) / Н. Ш. Сафин. – Казань: Изд-во Казанского университета, 1990 – 160 с.

5. Гусаков А. Н. Следственная тактика (в вопросах и ответах): учеб. пособие / А.Н. Гусаков. – Свердловск: Издательство Урал. ун-та, 1991. – 147 с.

Лоза А. І.

старший інспектор відділу
криміналістичного забезпечення слідчого управління
(ГУНП у Львівській області)

СУЧАСНЕ КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ОБЛАДНАННЯ, ЯКЕ ВИКОРИСТОВУЄТЬСЯ ПРИ ОГЛЯДІ МІСЦЯ ПОДІЇ

Реаліями сьогодення є те, що технології проникають в будь-які сфери нашого життя, не дивно, що розкриття злочинів стало майже неможливим без їхнього застосування. Від сканування сітківки ока, папілярного візерунку пальця руки до експрес-аналізів галузі хімії та біології.

Сьогодні наука про криміналістику являється невід'ємною складовою у розслідуванні злочинів. Захист місця злочину від забруднення, якісне збирання та правильна інтерпретація доказів стали вагомими частинами у вирішенні злочинів. Як наслідок, передові технології поступово впроваджуються у сферу криміналістики, та стають важливим напрямком в якому

технічна компетентність особи (слідчого, детектива чи криміналіста) досягається лише шляхом узагальнення ряду факторів, включаючи підготовку, досвід, безперервну освіту, вміння застосовувати та оцінювати наукові методи та інструкції. Перелічені фактори обов'язково повинні закладатись у вимогах до професії поліцейського який працює на місці події. Тепер, коли ми знаходимось у XXI столітті, наука повинна продовжувати розвиватися і розвиватися. В останні роки поєднання науки та технологій дають можливість поліції вирішувати безліч задач на місці події, які колись були відкинуті на задній план.

Науково-технічні засоби (далі – НТЗ) криміналістики – це прилади, пристосування та матеріали, які використовуються для збирання, дослідження та використання доказів або створення умов, що ускладнюють вчинення злочинів. За походженням такі засоби можуть бути розподілені на кілька груп:

1) запозичені з різних галузей науки і техніки без спеціального пристосування до задоволення потреб криміналістики (фото- і відеоапаратура загального призначення, засоби звукозапису, персональні комп'ютери, слюсарні інструменти, будівельний гіпс тощо);

2) запозичені з різних галузей науки і техніки та спеціально пристосовані до задоволення потреб криміналістики (мікроскопи, металошукачі, електроліхтарі зі спеціальними насадками, спеціалізовані фотокамери тощо);

3) спеціально створені для задоволення потреб криміналістики (фотороботи, набори для виявлення слідів рук шляхом окурювання парами йоду, магнітні дактилоскопічні кисті, набори для дактилоскопіювання, роботи з мікрооб'єктами, експрес-аналізу наркотичних речовин тощо).

За видом НТЗ розподіляють на: прилади, апаратуру й обладнання, інструменти та пристосування, приладдя та матеріали, а також комплекти техніко-криміналістичних засобів (слідча валіза, фотосумка тощо).

При класифікації НТЗ в за цільовим призначенням критерієм для поділу слугує функція, для виконання якої призначено конкретний засіб. Відтак вирізняють засоби для: виявлення слідів і предметів – речових доказів; фіксації слідів і криміналісти-

чно значущої інформації; виготовлення матеріальних моделей слідів і знарядь злочину.

Криміналістична техніка розвивається в трьох основних напрямках: оперативно-слідча, науково-дослідна, профілактична. Кожний із напрямів передбачає розроблення не лише відповідних приладів, пристосувань, інструментів, матеріалів, а й найефективніших прийомів і методів використання НТЗ.

Для ефективної реалізації НТЗ необхідно враховувати вимоги щодо їх застосування, які ґрунтуються на принципах: 1) законності; 2) етичності; 3) науковості; 4) ефективності (раціональності) використання науково-технічного засобу (НТЗ); 5) безпеки НТЗ; 6) збереження об'єктів, щодо яких застосовуються НТЗ, у незмінному вигляді.

Використання криміналістичної техніки є допустимим, якщо при цьому не порушуються не лише права та законні інтереси фізичних чи юридичних осіб, а й моральні та етичні норми, що склалися у суспільстві. Засоби і методи криміналістики повинні мати наукову основу, бути науково обґрунтованими, базуватися на вивчених об'єктивних закономірностях, а тому не можуть використовуватися у доказуванні технічні засоби, засновані на не встановлених наукою явищах. Використання НТЗ не повинно створювати небезпеки для їх користувачів і осіб чи предметів, щодо яких вони застосовуються.

На сьогодні поліція України в питаннях боротьби із злочинністю перебуває на етапі впровадження у свою повсякденну діяльність науково – технічних методів, сучасного криміналістичного обладнання, високотехнологічного обладнання, зокрема і проведення навчань, тренінгів.

Зокрема для:

1) фіксації слідової інформації використовуються фотоапарати, типу Nikon d7100;

2) пошуку трасологічних слідів – пристрій ESP900 Electrostatic Pust Print Lifter, для відбору слідів пилу;

ESP900 Electrostatic Pust Print Lifter складається з:

- блок керування електростатичним напругою
- лист сталі з нікелю,
- ізоляційний лист полікарбонату
- ізований ролик
- 9В лужна батарея
- Кабель статичного розряду
- ESP901T металізовані піднімальні килимки в захисній трубці, набір 5
- чорний корпусний чохол для кополімеру, 12,25 "x 9" x 3,875 "
- 3) пошуку слідів крові: гемофан; люмінол; bluestar;
- 4) для освітлення місць злочину використання портативні джерел освітлення.

Список використаних джерел:

1. *Посібник із розслідування злочинів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nfstc.org/products/crime-scene-investigation-guide>.*

Марко С. І.

завідувач кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ВИБУХУ, ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ ТА РЕЧОВИН

Нині можемо констатувати, що події, які відбуваються на сході України, суттєво впливають на зростання кількості злочинів. Недосконалий контроль за переміщенням зброї та вибухівки з зони АТО, наявність у злочинців досвіду ведення бойових дій сприяють різкому погіршенню криміногенної ситуації, оскільки створюються умови для вчинення інших, більш тяжких злочинів, наприклад, диверсії, терористичних актів, убивства, розбоїв, навмисного знищення чи пошкодження майна та ін.

Кількість кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним поводженням із вогнепальною зброєю, боєприпасами та вибухівкою, неухильно збільшується. Так, 2016 року обліковано кримінальних правопорушень означеного виду 6307, а тільки за десять місяців 2017 року їх кількість становить 7529 [1].

З огляду на збільшення цієї категорії злочинів та вдосконалення підготовки їх виконання, виникає необхідність в організації ефективного розслідування, яке, своєю чергою, залежить від правильної підготовки, чіткої організації та наскільки грамотно, детально та вчасно оглянуто місце події, виявлено, зафіксовано та вилучено об'єкти, які мають відношення до цього злочину та можуть бути використані для встановлення злочинця й обставин події.

Часто під час огляду місця вибуху виникають проблеми організаційного, й методичного характеру, що призводять до того, що важлива інформація може бути втрачена на початковому етапі розслідування.

Отже, для швидкого й успішного розслідування необхідне чітке планування діяльності слідчого та всіх учасників слідчо-оперативної групи (далі – СОГ), їх компетентність, взаємодія, цілеспрямованість і високий професіоналізм.

У кожному випадку безпосередньо перед виїздом на місце події під час уточнення обставин події необхідно одержати попередню інформацію про масштаби руйнування, наявність жертв. Після цього з урахуванням обсягу майбутніх робіт комплектується необхідний набір технічних засобів, залучаються відповідні спеціалісти.

Слідчий керує діями членів СОГ і несе персональну відповідальність за якість проведення огляду місця події. До складу СОГ, яка виїжджає на місце події у разі повідомлення про підготовку вибуху чи вибух, потрібно залучити: працівника оперативного підрозділу, інспектора-криміналіста (техніка-криміналіста), кінолога зі службовою собакою з пошуку вибухівки, спеціаліста в галузі пожежно-технічних досліджень, спеціаліста в галузі судової медицини, спеціаліста-вибухотехніка (групу спеціалістів-вибухотехніків), судово-медичного експерта. Виїзд вибухотехнічної групи бажано здійснювати на пересувній вибухотехнічній лабораторії.

Після прибуття на місце події, керівник СОГ вживає заходів, пов'язаних із забезпеченням особистої безпеки та безпеки інших осіб, охороною місця події, визначається з тактикою проведення слідчого огляду залежно від того місця, де вчинений вибух (на відкритій місцевості, у приміщенні, в автомобілі), та розподілом обов'язків між учасниками СОГ.

Аналіз слідчої та судової практики, а також положень Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затвердженої Наказом МВС України від 07.07.2017 року № 575 дає змогу виокремити першочергові заходи взаємодії під час огляду місця події вказаної категорії злочинів.

Спеціаліст-вибухотехнік надає допомогу слідчому в проведенні огляду місця події, а саме: доповідає старшому СОГ про прибуття на місце події, уточнює обстановку, робить загальну оцінку вибуху та його наслідків з метою визначення безпечного радіусу. Разом із членами СОГ та залученими іншими спеціалістами бере участь у проведенні огляду, під час якого фіксує відомості про обставини учиненого кримінального правопору-

шення, зокрема зі застосуванням фото та відеозйомки. Оглядає вилучені вибухові матеріали, пристрої, речовини, упаковує вибухонебезпечні об'єкти кожний окремо, після завершення огляду та під час прийняття рішення про можливість вилучення виявлених вибухових матеріалів, пристроїв, речовин, засобів ініціювання чи їх фрагментів, за дорученням слідчого забезпечує їх транспортування до спеціального приміщення вибухотехнічного підрозділу для зберігання.

Розпорядження спеціалістів-вибухотехніків на місці події щодо визначення небезпечних зон для людей, безпечної поведінки та поведінки з вибуховими матеріалами, є обов'язковими для всіх працівників поліції. Працівники поліції, задіяні в проведенні огляду місця події, пов'язаного з використанням вибухових матеріалів, повинні бути забезпечені засобами індивідуального захисту (бронежилетами, шоломами тощо) [2].

Важлива роль під час огляду місця події, пов'язаного з вибухом, відводиться кінологу зі службовою собакою з пошуку вибухових матеріалів чи їх залишків. Кінолог здійснює виявлення слідів та предметів, що мають відношення до вибуху, використовує розшукову собаку в переслідуванні злочинців «по гарячих слідах» та для обстеження місця можливого укриття злочинців, інформує слідчого про виявлені сліди, складає акт про використання розшукової собаки.

Відсутність методичності та планованості проведення огляду місця кримінального вибуху, як зазначалося, є суттєвим недоліком роботи слідчого та учасників СОГ.

Огляд місця вибуху повинен вестися плановірно за чітко визначеною системою, щоб не упустити будь-які важливі деталі. Завжди необхідно пересуватися територією, що оглядається, з обережністю та так, щоб не пошкодити і не знищити наявні сліди і мікрооб'єкти, не наступити на вибухонебезпечні залишки пристрою, що, ймовірно, спрацював частково.

Для забезпечення максимальної ефективності огляду слідчий може застосовувати такі методи пересування за напрямом здійснення руху під час огляду:

1) ексцентричний, коли рух йде по спіралі, що розгортається від центру до периферії, по смузі шириною від 1 до 1,5 м. Тут важливо спершу оглянути ділянку, якою спеціаліст-

вибухотехнік, а згодом і слідчий із іншими учасниками СОГ зможуть добратися до епіцентру вибуху. Після огляду, фіксації та вилучення речових доказів, що були в зоні проходу, проводиться огляд усієї території за напрямом;

2) концентричний – огляд ведеться по спіралі від периферії до центру по смузі шириною від 1 до 1,5 м;

3) фронтальний (лінійний) – місце події, де відбувся вибух, досліджується, рухаючись по лінії від одного краю території до іншого, досліджуючи послідовно кожен сектор (ділянку, квадрат) і переходячи від однієї смуги руху на наступну, паралельну попередній або сусідню з нею. Спрямованість, кількість і ширина смуг може змінюватися залежно віднавної обстановки;

4) вузловий (квадратний) – застосовується у випадках, коли необхідно одержати за короткий час інформацію про найістотніші обставини події, її характер. Вузол – та частина місцевості, на якій зосереджені найістотніші сліди й інші речові докази;

5) радіальний – місце вибуху умовно поділяється на кільцеві смуги шириною від 1 до 1,5 м, які починаються від центру вибуху. Огляд проводиться послідовно від однієї кільцевої смуги до іншої;

6) секторний – полягає в тому, що слідчий, перебуваючи в епіцентрі вибуху, за компасом визначає напрям руху по колу, постійно обмежуючись певним сектором приблизно на 30°. Сектори оглядаються послідовно доти, доки коло не замкнеться;

7) метод «хреста» – до кутів центрального сектора, який утворює прямокутник із розміром 2×2 м, приєднуються чотири радіальні шпагати, що орієнтуються по сторонах світу. Чотири сектори, котрі утворені радіальними шпагатами, розділяються секторними шпагатами. У смугах, відокремлених секторними шпагатами, проводиться пошук, фіксація та вилучення речових доказів [3, с. 27].

Вибір того чи іншого методу обумовлюється конкретною обстановкою місця події.

Злочини, учинені з використанням вибухових пристроїв та речовин, мають високу суспільну небезпеку та громадський резонанс, характеризуються особливою жорстокістю, тому що

некерована енергія вибуху поразляє значну кількість людей, руйнує споруди, які зазвичай не є об'єктами посягання, а лише випадково потрапили в зону дії вибуху, а тому висока фахова підготовка, дотримання законодавства та криміналістичних рекомендацій, а також максимальне залучення спеціалістів із різних галузей знань до підготовки та проведення огляду місця подій суттєво сприятимуть у їх розслідуванні.

Список використаних джерел:

1. Генеральна прокуратура України. Статистична інформація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua>.

2. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: Наказ Міністерства внутрішніх справ від 7 липня 2017 р. № 575 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE30805.html.

3. Прохоров-Лукін Г. В. Методика комплексного дослідження вибухових пристроїв, вибухових речовин і слідів вибуху / Г. В. Прохоров-Лукін, В. І. Биков, В. І. Пащенко. – К., 2007. – 218 с.

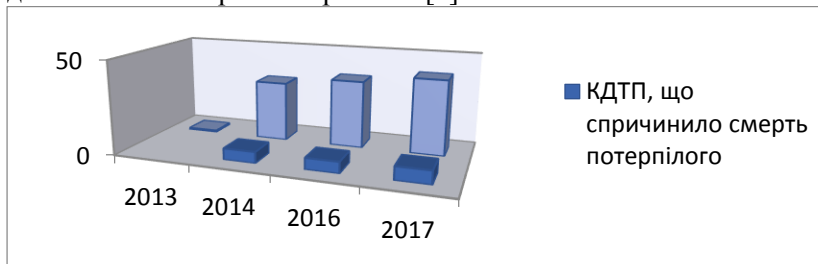
Нагорняк Ю. В.

аспірант кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБА НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПІДОЗРЮВАНОГО ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КДТП

Аналіз останніх даних дозволяє стверджувати існування негативної тенденції зростання з кожним роком кількості кримінальних дорожньо-транспортних подій (далі – КДТП), вчинених неповнолітніми особами (мал. 1). Відповідно до Відомостей про окремі види кримінальних правопорушень у кримінальних провадженнях, які здійснюються слідчими органів Національної поліції України (надалі – ОНП) встановлено, що за 9 місяців 2017 року закінчено досудове розслідування у 40 кримінальних провадженнях, пов'язаних з порушенням правил безпеки доро-

жнього руху або експлуатації транспорту неповнолітніми особами, які керують транспортними засобами. З них у семи випадках настала смерть потерпілого [1].

Мал. 1. Кількість закінчених досудових розслідувань у кримінальних провадженнях, пов'язаних КДТП, вчинених неповнолітніми за 9 місяців 2013, 2014, 2016 та 2017 роках

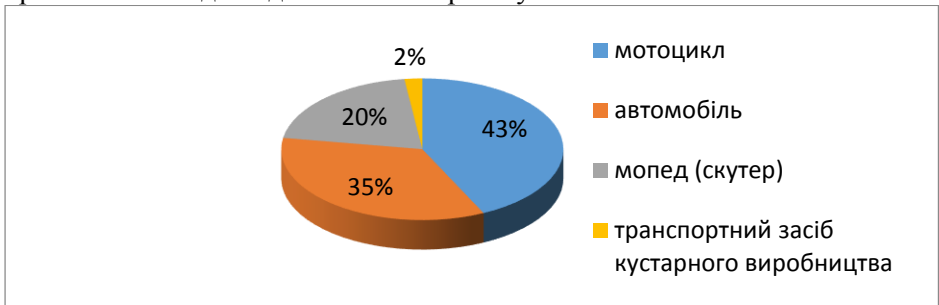
Вивчення особи, яка вчинила злочин, традиційно у науці пов'язується з систематизацією та поділом на групи притаманних їй певних соціально-демографічних ознак. Дослідження особи, яка вчинила КДТП, є передумовою подальшої діяльності із забезпечення профілактики вказаного виду злочинів та пов'язана з розробкою актуальної проблеми прогнозування індивідуальної злочинної поведінки. Враховуючи це пропонуємо розглянути типові обставини, які притаманні КДТП, вчиненими неповнолітніми.

Для дослідження вказаної проблематики нами було проаналізовано 50 вироків суду, в яких обвинувачуваними у вчиненні даного виду злочину є неповнолітні [2].

Типовим є те, що неповнолітні під час вчинення КДТП у 21 випадку керували мотоциклами, у 18 – автомобілями (відповідно до п. 2.13 Правил дорожнього руху України право керування автомобілем надається з 18 років) та у 10 – мопедами (скутерами). Крім того нетиповим є те, що неповнолітній керував мотоподібним транспортним засобом кустарного виробництва (мал. 2). Незважаючи на те, що право на керування мототранспортними засобами та мотоколясками надається з 16 річного віку в 39 випадках у неповнолітніх були відсутні документи, які надають право керувати транспортними засобами, що становить 70 % від загальної кількості, що є порушенням п. 2.1.а Правил дорожнього руху України.

Водночас під час проведення дослідження встановлено, що у 17 випадках транспортні засоби, якими керували неповнолітні мали несправності, що впливали на розвиток КДТП та обумовлені порушенням правил експлуатації. Крім того, у 12 випадках неповнолітні вчинили КДТП у стані алкогольного сп'яніння.

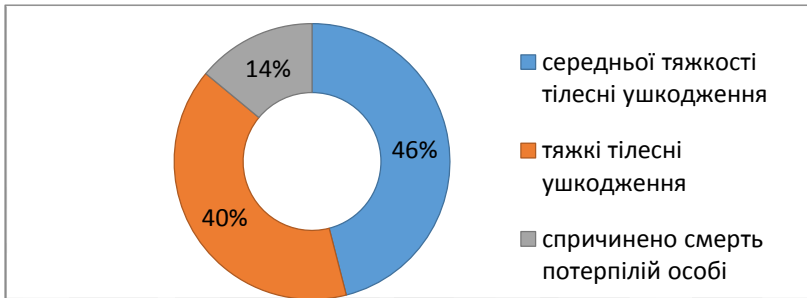
Більшість КДТП вчинені особами чоловічої статі (жінки у 4 випадках). Типовим є те, що за соціальним статусом вказані особи є студентами коледжів, ліцеїв, ПТУ, ВНЗ, по місцю навчання та проживання характеризуються позитивно, раніше до кримінальної відповідальності не притягувались.

Мал. 2. Типові транспортні засоби, якими керували неповнолітні в момент вчинення КДТП

Що стосується механізму вчинення неповнолітніми КДТП, встановлено, що найчастіше неповнолітніми допускається наїзд на пішоходів (у 17 випадках, що становить 34%), перекидання транспортних засобів та зіткнення з іншими допускають (у 13 випадків кожного, 26 %), найменше відбувається зіткнень з перешкодою (у 7 випадках, 14%).

Крім того, встановлено, що типовими тілесними ушкодженнями, які отримали потерпілі внаслідок КДТП, вчинених неповнолітніми є тілесні ушкодження середньої тяжкості.

Мал. 3. Ступінь тяжкості тілесних ушкоджень, отриманих внаслідок вчинення неповнолітніми особами КДТП

Підсумовуючи вищевикладене підкреслимо, що типовим для цієї категорії кримінальних правопорушень є те, що неповнолітні вчиняють КДТП на мотоциклах, при цьому не маючи права на керування транспортними засобами відповідної категорії. З точки зору соціально-демографічних показників характерним є вчинення КДТП неповнолітніми особами чоловічої статі, які є студентами вищих навчальних закладів. У більшості випадків неповнолітні вчиняють наїзди на пішоходів, а потерпілі отримують при цьому тілесні ушкодження середньої тяжкості. Крім того дослідженням встановлено, що мають місце неодинокі випадки вчинення неповнолітніми КДТП у стані алкогольного сп'яніння та під час керування несправним транспортним засобом.

Часом вчинення КДТП неповнолітніми особами пов'язане із іншим видом кримінальних правопорушень, наприклад незаконним заволодінням транспортним засобом. Так, за словами Д.А. Патерлюка, оскільки незаконне заволодіння проводиться в екстремальних умовах, неповнолітні вимушені діяти поспішно, переховуючись від переслідування, рухатись із вимкненими світловими приладами, ігнорувати сигнали світлофора, не виконувати вимог дорожньої розмітки і знаків не дотримуватися безпечної швидкості, порушувати інші правила дорожнього руху, попередньо не переконавшись у технічній справності автомобіля [4, с. 5].

Дані про особу підозрюваного мають суттєве значення для кримінального провадження, адже вказують на закономірні

зв'язки зі вчиненим злочином, відображаються в його слідах і можуть використовуватися для обрання ефективних шляхів розшуку, викриття злочинця та вирішення інших завдань розслідування [5, с. 92]. Не менш важливим є питання організації профілактичної діяльності серед неповнолітніх з метою попередження вчинення кримінальних правопорушень у сфері експлуатації транспортних засобів.

Список використаних джерел:

1. Відомості про окремі види кримінальних правопорушень, кримінальне провадження у яких здійснюється слідчими ОНП, протягом січня-вересня 2013–2017 років.
2. Єдиний державний реєстр судових рішень – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua>.
3. Правила дорожнього руху, редакція від 12.11.2016 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-n>.
4. Патрелюк Д.А. Розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених неповнолітніми : навч. посібник / Д.А. Патрелюк. – Д. : ФОП Лопатніков С.Г., 2012. – 221 с.
5. Калужна О.М., Ільницький І.Л. Криміналістичні характеристики окремих видів злочинів – складник методологічних основ тактики захисту й тактики представництва потерпілого в кримінальному судочинстві / О.М. Калужна, І.Л. Ільницький // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – Серія ПРАВО. – 2016. – Вип. 39. – Том 2. – С. 89–93.

Никифорчук Д. Й.

завідувач кафедри оперативно-розшукової діяльності
доктор юридичних наук, професор
(Національна академія внутрішніх справ)

Василинчук В. І.

професор кафедри оперативно-розшукової діяльності
доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
(Національна академія внутрішніх справ)

АНАЛІТИЧНА РОБОТА ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ В СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

На етапі Європейської інтеграції України стоїть завдання забезпечити у державі ефективне функціонування інститутів, які гарантуватимуть верховенство права, додержання прав та свобод громадян, їх ефективний захист, однак однією із перешкод реалізації цих завдань є злочини у сфері економіки.

Міжнародний досвід превентивних заходів, які на сьогодні застосовуються правоохоронними інституціями, свідчить, що ключовими інструментами протидії злочинам у сфері економіки є аналітична робота.

Ефективність роботи уповноважених оперативних підрозділів Національної поліції України щодо протидії злочинам у сфері економіки оцінюється не за кількісними показниками, а через призму якості документування даних правопорушень, яка досягається успішній аналітичній роботі, призначенням якої є вивчення закономірностей суспільних процесів і явищ, що мають вплив на роботу вказаних підрозділів, а також використання отриманих відомостей для забезпечення ефективності даної діяльності.

Оперативні підрозділи відповідно до ст. 25 Закону України «Про Національну поліцію» мають право формувати бази (банки) даних, що входять до єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України; користуватися ними та базами інших органів державної влади. Разом з тим поліція може створювати власні бази даних, необхідні для забезпечення щоденної діяльності. Слід зазначити, що у своїй повсякденній діяльності оперативні підрозділи мають керуватися Конститу-

цією України, Законом України "Про захист персональних даних", оскільки інформація, з якою працюють оперативні працівники, містить персональні дані.

Аналітики та співробітники, які здійснюють оперативні розробки й розслідування злочинів у сфері економіки, повинні володіти навичками, необхідними для аналізу великих обсягів інформації з різних джерел. Метою аналітичної роботи є забезпечення інформаційної підтримки діяльності правоохоронного органу.

Інформація, яка збирається, має відповідати наступним критеріям: актуальність, важливість, достовірність, корисність, своєчасність, повнота.

Збір даних – це цілеспрямований збір інформації з доступних джерел: правоохоронних й інших відомств, установ; ЗМІ та всесвітньої мережі Інтернет.

Збираючи інформацію про особу, необхідно звертати увагу не лише на родичів, а й на найближче оточення. Наприклад, друзів, коханців, тих, кого можна віднести до керівного та обслуговуючого персоналу.

Важливим є виділення таких відомостей, як традиції, звичаї, спосіб життя, дозвілля, а саме:

1. Спосіб проведення святкових і вихідних днів, канікул, відпусток.

2. Розпорядок дня, тижня.

3. Регулярні або нерегулярні місця відвідування (куди, з ким).

4. Місця сфери обслуговування: СТО, мийки, місця стоянки авто, гаражі, перукарні, салони краси, спортзали, лікарні (лікарі), магазини, нотаріальні контори (нотаріуси), ринки. Місця відпочинку: охота, рибалка, бази відпочинку. Церкви, монастирі. При цьому звертати увагу на наявність знижок, на керівників або господарів закладів (родинні, дружні зв'язки), періодичність відвідування.

5. Відпочинок. Інформація за останні декілька років (зокрема 5 років), із вказівкою місця, осіб, які супроводжували, пори року, періодичності.

6. Свята, дні народження, професійні свята зі вказівкою місця проведення, осіб, які брали участь, подарунки.

Не менш важливою є інформація про характер, захоплення, інтереси, знання мов, комп'ютерної техніки, інші особисті особливості, нахили.

Одним із важливіших інструментів, які б покращували роботу оперативних підрозділів у протидії злочинам у сфері економіки, було б доцільним передбачити об'єднання інформаційних ресурсів усіх Міністерств та відомств у єдиний інформаційно-аналітичний комплекс із використанням сучасних інформаційних технологій, комп'ютерного та телекомунікаційного обладнання для забезпечення оперативно-службової діяльності оперативних підрозділів, зміцнення їх спроможності до протидії кримінальним правопорушенням.

Підсумовуючи вищесказане слід зазначити що аналітична робота в діяльності оперативних підрозділів - це безперервний дослідний процес, що включає в себе комплекс організаційних заходів і методичних прийомів, спрямованих на вивчення стану злочинності у сфері економіки; чинників, що її обумовлюють; прогнозування економічній злочинності; ефективності використання сил, заходів та оперативно - пошукових обліків у протидії кримінальним правопорушенням у сфері економіки.

Полуніна Л. В.

старший викладач кафедри фінансових розслідувань
факультету підготовки, перепідготовки
та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції
(Університет державної фіскальної служби України)

ОСОБЛИВОСТІ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ХУЛІГАНСТВА

Хуліганство – один із найбільш розповсюджених видів злочинів, що являє собою грубе порушення громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжується особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом (частина 1 статті 296 Кримінального кодексу України – далі КК України).

Розслідування хуліганства багато в чому залежить від з'ясування обстановки, місця його вчинення, виявлення й роз-

шифрування його слідів, які не рідко вказують на коло осіб, що могли вчинити такий злочин, або конкретну особу, а також дозволяють визначити напрям пошуку інших слідів злочину або особи злочинця. Виконання цих завдань можливе при проведенні якісного огляду місця події.

При розслідування хуліганства слідчі часто недооцінюють значення й можливості огляду місця події. В результаті така слідча дія на відкритій місцевості проводиться поверхово, неякісно або взагалі не проводиться. Як результат, складно відновити обстановку злочину на одних тільки показаннях учасників події.

Основними недоліками огляду місця події при розслідуванні хуліганства є те, що огляд проводиться поверхнево, без залучення спеціалістів, протокол огляду місця події займає не більше однієї-двох сторінок рукописного тексту. При огляді місця події рідко використовуються засоби фіксації (плани та схеми місцевості, фотографування та відео зйомка тощо). Не вилучаються сліди взуття і рук, транспортних засобів, виділень людини, мікрочастки та інші матеріальні сліди злочину.

Значним недоліком є те, що при розслідуванні хуліганства, вчиненого групою осіб (частина 2 статті 296 КК України) або вчиненого із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень (частина 4 статті 296 КК України) слідчі відмовляються від проведення огляду місця події у випадках, коли злочинець затриманий на місці злочину або є потерпілий і свідки, які вказують на особу підозрюваного.

Слідчим варто пам'ятати, що показання підозрюваних, потерпілих і свідків є доказами, які піддаються змінам. Тому, якщо слідчий при провадженні досудового розслідування обмежується лише допитами підозрюваних, потерпілих, свідків, він ризикує не отримати усієї необхідної інформації або стати повністю залежним від позиції допитуваних, які можуть спочатку підтвердити показання, а згодом відмовитися від них. Крім того, необхідно також враховувати особливості людського мислення, здатності до запам'ятовування та сприйняття подій. З огляду на викладене важливо забезпечити відшукання, виявлен-

ня й залучення до доказової бази інформації, яка не піддається змінам. Така криміналістична значима інформація може бути отримана лише в результаті огляду місця події.

Важливою умовою успішного проведення огляду місця події при розслідуванні хуліганства являється його невідкладність, як в тих випадках коли злочинцям вдалося зникнути з місця події, так і в тих випадках, коли особа злочинця відома або коли в результаті хуліганських дій могли залишитися сліди на матеріальних об'єктах або ж на залишених предметах. При відсутності можливості негайного проведення огляду місця події обов'язково повинна бути організована охорона місця злочину, оскільки наявність в громадських місцях великого скупчення людей може внести суттєві зміни в обстановку місця злочину. Хуліганські дії можуть бути пов'язані з порушенням роботи підприємств, організацій з обслуговування людей (вокзали, транспорт та ін.) і затримка з оглядом місця події може призвести до повної або часткової втрати слідової інформації.

Під час огляду місця події вивчається обстановка, в якій було скоєно злочин, виявляються предмети, які вказують на причетність до скоєного злочину певних осіб. Так, на місці події можна виявити: холодну зброю, кулі, гільзи, кастети, палки, аерозольні балони з фарбою та інші предмети, які використовувалися злочинцями. Крім того, на місці події можуть бути загублені особисті речі злочинця, одяг, відірвані гудзики, волосся, сліди пальців рук, ніг, взуття. Якщо хуліганство вчинене в приміщенні, фіксується також стан меблів. З врахуванням висунутих версій про механізм вчинення злочину, в ході огляду необхідно шукати мікрооб'єкти (кров, слину). Велику допомогу при цьому може надати спеціаліст-криміналіст.

Нерідко до проведення огляду місця події під час розслідування хуліганства залучають потерпілих і свідків, які можуть своїми поясненнями детальніше відновити картину скоєного злочину.

Лише в результаті огляду місця події встановлюються наслідки руйнувань і пошкоджень, вчинених злочинцями.

Проведення огляду місця події надає слідчому можливість перевірити та підтвердити показання підозрюваних, потерпілих та свідків.

При огляді місця події обов'язковим є складання планів та схем, фотографування місця події. Оскільки підозрювані, потерпілі та свідки нерідко плутаються в обстановці, не можуть відповісти на запитання про те, де розміщувалися ті або інші об'єкти, а також, де перебували під час вчинення певних дій інші учасники події. Правильно й чітко складена схема місця події, вдало обрані ракурси оглядових і вузлових знімків нададуть допомогу слідчому в допиті, сприятимуть зосередженню уваги допитуваного на події, допоможуть в пригадуванні ситуації в момент вчинення злочину.

Обов'язковим під час огляду місця події при розслідуванні хуліганства є участь спеціаліста. Це зумовлено тим, що багато слідів можуть бути виявлені тільки з використанням спеціальних знань, не говорячи про їх правильний опис і фіксацію (інструменти, випадкові предмети, зброя – вогнепальна, холодна). Спеціаліст орієнтується в локалізації слідів, відбирає кращі з них для ідентифікації, надає допомогу в описі слідів у протоколі огляду.

Тому, можна зробити висновок, що порушення вимог і правил проведення огляду місця події, неуважний, поверховий і некваліфікований огляд ведуть до втрати речових доказів і ускладнюють в подальшому досудове розслідування.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР// Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст.141.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. №4561-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9-10 – Ст.474.
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. №2341-III// Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.

Пряхін Є. В.

доцент кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Інформаційні технології глибоко проникають у життя людей та стають невід'ємним компонентом усіх сфер їх діяльності. Використовуючи інформаційні технології можна з легкістю отримати доступ до необхідно інформації, обмінятися важливою інформацією, поспілкуватися з потрібною людиною. Такий процес у різних наукових джерелах називають інформатизацією суспільства, що дозволяє інтегрувати інформаційні технології у наукових та виробничих видах діяльності, ініціюючи розвиток всіх сфер суспільного виробництва, інтелектуалізацію трудової діяльності. Цей факт, на нашу думку, повинні максимально ефективно використовувати і правоохоронні органи в діяльності, пов'язаній із протидією злочинності в цілому та розслідуванні кримінальних правопорушень зокрема.

Слід пам'ятати, що інформаційні технології базуються і залежать від технічного, програмного, інформаційного, методичного і організаційного забезпечення. До технічного забезпечення відносяться персональні комп'ютери, ноутбуки, нетбуки, смартфони, оргтехніка, лінії зв'язку, обладнання мереж тощо, а до інформаційного – сукупність даних, представлених у певній формі для комп'ютерної обробки.

У Законі України «Про інформацію» зазначається, що інформація – це будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [1]. Ст. 84 КПК України передбачає, що доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому цим Кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального

провадження та підлягають доказуванню. Процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів. Крім того, у наступній статті Кодексу вказується, що належними є докази, які прямо чи непрямо підтверджують існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню чи які мають значення для кримінального провадження, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів. Збирання доказів стороною обвинувачення (слідчим, прокурором) здійснюється шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених цим Кодексом [2].

Зараз існує доволі багато офіційних інтернет-сайтів, які відображають діяльність органів державної влади та накопичують різноманітну інформацію. Тому, заповнивши відповідну форму чи зареєструвавшись, особа (в нашому випадку слідчий чи прокурор) може отримати офіційну відповідь, що підтверджує той чи інший факт.

До таких інтернет ресурсів, до прикладу, можна віднести сайт Міністерства юстиції України (<https://minjust.gov.ua>). Так, однією з веб-сторінок цього сайту є онлайн сервіс (<https://online.minjust.gov.ua>), з якого можна отримати інформацію з реєстрів, де накопичуються дані про: 1) організації, об'єднання і формування; 2) майно та обтяження; 3) акти цивільного стану; 4) банкрутство; 5) нотаріат; 6) виконавчі провадження; 7) очищення влади. Частина цих відомостей може стати в нагоді слідчому та прокурору під час розслідування кримінальних правопорушень [3].

Наприклад, з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно можна отримати інформацію про власника конкретного житлового приміщення чи квартири. Для того, щоб це здійснити, слідчому потрібно зареєструватися одним із трьох способів та увійти у Кабінет електронних сервісів: 1) через логін і пароль (логіном виступатиме його ІП номер з продовжен-

ням для електронної адреси @mail.gov.ua); 2) через ЕЦП; 3) через номер банківської карти (ПриватБанк чи Південний). В особистому Кабінеті електронних сервісів обираємо «Державні реєстри» та переходимо до «Державного реєстру речових прав на нерухоме майно», де серед іншого можна отримати інформаційну довідку чи перевірити виданий документ. Далі можемо вибрати інформацію про об'єкт нерухомого майна, що цікавить слідчого (прокурора): а) за його адресою; б) за реєстраційним номером об'єкту нерухомості; в) за кадастровим номером земельної ділянки; або ж вибрати пошук відомостей за ідентифікаційними даними про фізичну чи юридичну особу. Якщо обрати «надання інформації про об'єкт за адресою» слід заповнити кілька вкладок (регіон, адресу, тип будівлі, її номер, тип об'єкту, його №). Після цього потрібно оплатити послугу (20 грн.) та отримати відповідь – вона буде зразу виведена на екран та направлена на електронну адресу @mail.gov.ua користувача. Як бачимо, цим сервісом слідчий може скористатися у першу чергу під час підготовки до проведення таких слідчих (розшукових) дій як огляд та обшук.

Постає питання, чи можна відносити таку інформацію до процесуального джерела доказів. Для вирішення цього питання варто звернутися до норм ст. 99 КПК України. У ній сказано, що документом є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомостей, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження. До документів, за умови наявності в них відомостей, передбачених ч. 1 ст. 99 КПК України, можуть належати серед іншого – матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі електронні) [2]. Це дає підстави стверджувати, що вищеописаний спосіб отримання документу не порушує вимог чинного КПК України та може використовуватися у процесі доказування. Варто лише пам'ятати, що до документів-доказів у кримінальному провадженні ставляться такі вимоги: а) дані, що зафіксовані в документах, повинні мати значення для кримінального провадження (ст. 91 КПК); б) документи повинні мати дані, носії яких відомі і можуть бути перевіреними, необ-

хідні реквізити, дату, місце складання і реєстрації; в) повинен бути дотриманий встановлений КПК порядок збирання доказів [4, с. 268].

Список використаних джерел:

1. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. (зі змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. (зі змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

3. Офіційний веб-сайт Міністерства юстиції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://minjust.gov.ua>.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. професорів В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. – К.: Юстініан, 2012. – 1224 с.

Пряхіна Н. О.

доцент кафедри соціальних дисциплін
кандидат психологічних наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Пташник-Середюк О. І.

доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
кандидат соціологічних наук

(Прикарпатський факультет НАВСУ)

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПОТЕРПІЛОГО

Психологічні особливості допиту неповнолітніх обумовлені специфікою їхньої психіки. Перед проведенням допиту необхідно зібрати інформацію про саму дитину та про її середовище. Ця інформація полегшить проведення допиту, а також визначить очікування які враховують рівень її розвитку та розуміння досвіду, мотивації до співпраці. Планування часу проведення допиту не може бути випадковим. Це потрібно робити індивідуально, відповідно до конкретної ситуації. Чим молодша дитина, тим коротшим має бути період, який віддаляє допит від

події яка є предметом доказування, а також чим молодшою є дитина тим швидше вона втомлюється. Здатність до зосередження уваги дошкільнят 20-30 хвилин, школярів 45 хвилин. Плануючи допит дитини, слід враховувати те, яким є процес виховання дитини в сім'ї, хто цим займається.

На думку І. В. Басистої, для успішного проведення допиту неповнолітнього необхідне вміння використання слідчим не тільки тактичних і психологічних прийомів, які розроблені криміналістикою, а й знань педагогіки та вікової психології. Крім того, для належного проведення допиту неповнолітнього потерпілого доцільно детально вивчити наявні матеріали кримінального провадження для з'ясування низки обставин, а саме: встановлення обставин події злочину, всіх можливих даних про особистість потерпілої, її родинних зв'язків з обвинуваченим, встановлення осіб, котрі можуть бути зацікавленими у зміні чи відмові потерпілої від своїх попередніх показань, визначення напрямів подальших досліджень особистості потерпілої тощо [1, с. 2–3]. Нерідко потерпілими від згвалтування є неповнолітні, а насильниками – особи, які проживають з ними в одній родині, де стосунки між дорослими бувають надзвичайно складними [2]. Важливо на початку процедури допиту встановити психологічний контакт шляхом впливу на соціально-психологічні риси підлітка, його психофізіологічний стан (звернення до совісті, справедливості, чесності, правдивості, сміливості, непримиренності до правопорушень тощо). При підготовці до допиту психолог допоможе слідчому: визначити особливості психічних процесів, властивостей і станів потерпілої; встановити властивий їй тип темпераменту, риси характеру, інтелектуальні здібності; пояснити психологічні особливості, притаманні їй віковій групі; рекомендувати засоби, за допомогою яких можуть бути виявлені певні психологічні якості особистості, та прийоми, використання яких зніме стрес потерпілої й нормалізує її психічний стан; спрогнозувати можливу поведінку потерпілої при допиті; скласти детальний план допиту й визначити тактичні прийоми, які доцільно використовувати з урахуванням її психологічних особливостей, особистісних властивостей, віку. Консультативна допомога психолога під час допиту допоможе слідчому встановити психологічний контакт

із малолітньою чи неповнолітньою потерпілою, виключити тактичні помилки, дати об'єктивну оцінку отриманим показанням [3]. Особливо важко з'ясувати поведінку потерпілої особи, яка передувала зґвалтуванню. При проведенні допиту слід з'ясувати деталі вчиненого злочину, оскільки саме вони, як правило, мають значення при виявленні злочинця, а також при подальшій перевірці показань потерпілої; де мало місце зґвалтування; коли, у якій обстановці, як потерпіла опинилася на місці події; поведінка злочинця до і після вчинення злочину; чи мало місце фізичне або психічне насильство і у чому воно виявилось; чи застосовував при цьому злочинець знаряддя, якщо це так, то які саме [2]. Якщо потерпіла повідомляє, що вона перебувала у момент зґвалтування у безпорадному стані, необхідно з'ясувати у неї, у чому саме виявлявся її безпорадний стан, які його причини. Так, якщо потерпіла пояснює безпорадний стан алкогольним сп'янінням, то слід докладно з'ясувати: коли, що і в якій кількості вона випила, який вплив на неї раніше мав алкоголь. Це сприятиме вирішенню питання про ступінь сп'яніння, оскільки тільки високий його ступінь визнається причиною безпорадного стану. Необхідно також з'ясувати: чи чинила потерпіла опір насильнику, у якій формі він відбувався; чи могли залишитися сліди (на одязі та тілі злочинця); як вона була одягнута у момент зґвалтування, де цей одяг знаходиться, чи підлягав він пранню або хімічному впливу; чи є сліди боротьби та насильства на її тілі та одязі; які предмети, що належать їй або злочинцю, могли залишитися на місці події; як був одягнутий гвалтівник.

Аналіз спеціальної юридичної літератури свідчить, що окремі науковці пропонують залучати до участі в допиті як законних представників батьків, усиновителів, опікунів, піклувальників малолітньої чи неповнолітньої потерпілої. Так, В. Г. Дрьомов, досліджуючи питання допиту неповнолітнього обвинуваченого, стверджує, що підліток може відчувати в присутності батьків почуття страху, сорому тощо, чутливо реагувати на емоції батьків, стежити за їх мімікою, жестами, рухами і відповідно до цього давати показання або зовсім відмовитись відповідати на запитання слідчого [4, с. 7]. Особа, яка проводить допит має забезпечити взаєморозуміння, щоб процес спіл-

кування став їх спільним завданням.

Список використаних джерел:

1. Басиста І. В. *Особливості допиту неповнолітніх потерпілих від злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості* / І. В. Басиста, С. О. Пришляк // *Науковий вісник ЛьвДУВС. Серія юридична*. – 2008. – № 2. – С. 1–8.
2. Лукьянов Е. *Особенности допроса несовершеннолетнего свидетеля и потерпевшего* / Е. Лукьянов // *Закон и жизнь*. – 2005. – № 1. – С. 15–18.
3. *Криміналістика: підручник [Електронний ресурс]*. – Режим доступу: <http://library.nlu.edu.ua>.
4. Дремов В. Г. *Показания несовершеннолетнего обвиняемого в советском уголовном процессе: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук*. – М., 1970. – 23 с.

Сибірна Р. І.

професор кафедри психології діяльності в особливих умовах
доктор біологічних наук, професор
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Гап'як С. С.

студент групи ПВ-21
(Навчально-науковий Інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»)

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

В сучасний соціально-економічний період науковці й практики звертають увагу на сплеск злочинності, пов'язаної з порушенням конституційних прав і свобод громадян, убивствами на замовлення, викраданнями людей, терористичними актами, контрабандою, незаконним обігом зброї, радіоактивних матеріалів, наркотичних речовин, корупційними та іншими небезпечними злочинами.

Сьогодні злочинність не має меж ні в часі, ні в просторі, вона деформує загальнолюдські цінності, підриває економіку, загрожує людському життю й благополуччю всіх і кожного. До

того ж її небезпека в історичному аспекті розвитку суспільства невинно зростає й вимагає постійного перегляду у використанні й вдосконаленні сучасних засобів, прийомів і методів, які сприяють більш повному й швидкому виявленню, розкриттю та розслідуванню злочинів.

Удосконалюючи механізм реалізації прав і свобод людини в процесі забезпечення досудового розслідування кримінальних проваджень й судового розгляду кримінальних справ, слід враховувати надбання соціальних демократичних процесів і особливості та специфіку виконуваних органами досудового розслідування завдань. Це зумовлює потребу підвищення ролі сучасної науки, потребує активізації взаємодії науки і практики роботи правоохоронних органів, суду, адвокатури.

Визнання завданнями кримінального провадження обов'язку встановлення й притягнення до відповідальності в міру вини кожного, хто вчинив кримінальне правопорушення, повністю відповідає меті кримінального судочинства. Прийняття судового рішення в кримінальному провадженні повинно спиратись на результати дослідження й неупереджену оцінку судом матеріалів, зібраних і попередньо оцінених слідчим, прокурором як уповноваженими процесуальними особами органів досудового розслідування [4, с.23].

Вирішення завдань досудового розслідування злочинів вимагає розроблення відповідного підходу, який би враховував специфіку об'єкта дослідження. Практика досудового розслідування кримінальних правопорушень прямо пов'язана не лише з станом та розвитком законодавчих норм, котрі регулюють діяльність органів досудового розслідування та суду, а й з розвитком юридичної науки і насамперед науки криміналістики.

Досягнення теорії сучасної криміналістики для потреб практики досудового розслідування важко переоцінити. Майже з усіх її розділів і більшості окремих учень існують теоретичні напрацювання, визначено їх системи, окреслено напрями вдосконалення, сформовано термінологічний апарат, визначено основні поняття. Зрозуміло, що це сприяє не тільки розвитку теорії науки, а й удосконаленню слідчої та судової практики.

Криміналістичне забезпечення діяльності у досудовому розслідуванні становить собою складний багатоетапний процес,

що включає розробку й надання органам досудового розслідування техніко-криміналістичних засобів і технологій, тактичних засобів й методичних рекомендацій; сприяння правоохоронним органам в дієвому захисті прав і законних інтересів осіб та організацій, які отримали шкоду від злочину; формування у осіб, що безпосередньо розслідують злочини, вмінь і практичних навичок у застосуванні досягнень криміналістики.

В загальній системі криміналістичного забезпечення існує такий його окремий вид як тактико-криміналістичне забезпечення, в якому визначальне значення мають положення не науки криміналістики загалом, а її окремого розділу – криміналістичної тактики [1, с. 14; 2, с. 146].

Перед криміналістикою стоїть завдання на основі інтеграції різних галузей наукового знання здійснити всебічне дослідження організаційно-функціональної системи, комплексне функціонування елементів якої забезпечує цілеспрямоване формування тактико-криміналістичної готовності практичних співробітників і підтримку її на певному рівні, що відповідає нагальним потребам практики боротьби із злочинністю.

Реальний криміналістичний зміст діяльності у розслідуванні злочинів визначається обсягом практичного використання криміналістичних рекомендацій. Формування у слідчих та оперативних співробітників практичної готовності використовувати в своїй діяльності розроблені криміналістичною тактикою рекомендації виступає фундаментальною умовою забезпечення ефективного розв'язання ними тактико-криміналістичних завдань.

Метою тактико-криміналістичного забезпечення діяльності у досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень є створення таких настанов, надання досвіду і властивостей співробітників, які забезпечують їм можливість усвідомлено і сумлінно застосовувати наявний криміналістичний арсенал засобів боротьби із злочинністю. В спрямованості на формування тактико-криміналістичної готовності до використання криміналістичних прийомів і рекомендацій та створенні умов для її реалізації полягає соціальна цінність системи криміналістичного забезпечення розслідування злочинів.

Тактичний арсенал засобів боротьби із злочинністю скла-

дає сукупність тактико-криміналістичних методів і засобів, а також способів застосування їх в практичній діяльності, що відповідають сучасному рівню розвитку науки й техніки та запитам практики, використання яких дасть змогу оптимізувати діяльність у виявленні, розкритті й розслідуванні злочинів [5, с.11].

Слідчі під час досудового розслідування кримінальних проваджень безпосередньо використовують увесь наявний в їх розпорядженні тактико-криміналістичний арсенал для організації розслідування і проведення окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, обирають відповідні тактичні прийоми, проводять тактичні комбінації, оперативно-тактичні операції тощо, спираючись при цьому на криміналістичні знання, криміналістичний досвід і навички.

Не меншою мірою використовують тактичний потенціал і співробітники оперативних підрозділів, які за дорученням слідчих проводять негласні слідчі (розшукові) дії. Особливе значення набуває отримання тих криміналістичних знань, що напряду пов'язані з розробленням і вдосконаленням тактико-криміналістичних методів, прийомів, засобів розслідування злочинів. Саме ці знання вимагають пріоритетного впровадження в практичну діяльність у розслідуванні злочинів, оскільки здатні виявити безпосередній вплив на підвищення її ефективності [3, с. 151].

Отже, криміналістичне забезпечення досудового розслідування злочинів розглядається не лише як вирішення прикладних завдань криміналістики, які містяться в розробці і наданні органам досудового розслідування криміналістичних засобів і методик отримання, оцінки і використання інформації, необхідної для виявлення й досудового розслідування кримінальних правопорушень, а й як вирішення дидактичної функції, яка полягає в розробці проблем навчання слідчих та оперативних співробітників криміналістичним методикам, озброєння їх криміналістичними знаннями.

Список використаних джерел:

1. Бірюков В. В. *Теоретичні основи інформаційно-довідкового забезпечення розслідування злочинів: монографія* / В. В. Бірюков. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2009. – 664 с.

2. Криміналістика: навч. посібник / Р. І. Благуца, Р. І. Сибірна, В. М. Бараняк та ін. ; заг. ред. Є. В. Пряхіна. – К.: Атіка, 2012. – 496 с.

3. Волынский А. Ф. Технико-криминалистическое обеспечение раскрытия и расследования преступлений: курс лекций по криминалистике / А. Ф. Волынский. – Курск, 1999. – 125 с.

4. Іщенко А. В. Проблеми призначення криміналістики в сучасних умовах (теоретико-прикладний аспект) : монографія / А. В. Іщенко, С. В. Павлов. – Запоріжжя, 2004. – 191 с.

5. Шаталов А. С. Техничко-криминалистическое обеспечение раскрытия и расследования преступлений, совершаемых в условиях массовых беспорядков: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / А. С. Шаталов. – М., 1993. – 22 с.

Сивак Ю. М.

курсант 3-го курсу факультету №1

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Захарова О. В.

(науковий. керівник)

доцент кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії

кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ОСОБИ ЗА СЛІДАМИ ЗАПАХУ

Криміналістична одорологія являє собою систему науково розроблених методів і технічних засобів виявлення, вилучення, зберігання й дослідження запахових слідів з метою наступного їхнього використання для рішення ідентифікаційних завдань у кримінальному процесі.

П. Д. Біленчук розглядає такі властивості слідів:

1) летючість – здатність речовини переходити в газоподібний стан;

2) адсорбція – здатність молекул бути поглиненими поверхневим шаром іншої речовини;

3) дифузія – взаємне проникнення молекул однієї речовини в іншу [1, с. 455–456].

Особливе значення в криміналістиці має запах людини.

Індивідуальність запаху людини як результат життєдіяльності організму і роботи видільних систем генетично обумовлена і дозволяє його ідентифікувати.

Запаховий слід людини являє собою складний комплекс запахів, що включає в себе:

- ✓ місцеві запахи (окремих частин тіла);
- ✓ індивідуальний запах (вся сума місцевих запахів);
- ✓ загальний запах (запах в одязі, включно з професійним запахом та побічними запахами парфумів, цигарок тощо);

На думку М.В. Салтевського, запахом є природна властивість матеріальних тіл [3, с. 232].

У практичній діяльності оперативно – розшукової діяльності й досудового розслідування вже досить широко використовують для виявлення та диференціації запахових слідів нюхові здібності собак, котрі дозволяють вирішувати цілу низку завдань, зокрема:

–переслідування підозрюваних по «гарячих слідах» протягом перших трьох годин після події;

–допомагають вибрати з вилучених предметів той, який має однаковий із зразком, взятим у підозрюваного;

–відшукують під час обшуку в приміщеннях і на місцевості сховані або загублені предмети, які мають відношення до злочину;

–виявляють сховані трупи, зброю, наркотики, вибухівку;

–використовуються як біодетектори для встановлення конкретних осіб, які залишили запахові сліди.

Одорологічна ідентифікація дозволяє встановити такі обставини:

1) приналежність запаху на даному об'єкті (грунт, одяг, знаряддя злочину тощо);

2) конкретній особі, яка перевіряється;

3) спільність джерела запахових слідів, зібраних в різний час і в різних місцях;

4) якою пахучою речовиною залишений запаховий слід на даному предметі [2, с.47–48].

У практиці розслідування злочинів по запахових слідах часто виявляються і розпізнаються продукти таких процесів, як:

- 1) горіння (на місці пожежі, вибуху, стрільби з вогнепальної зброї);
- 2) гниття (на місці знаходження трупів);
- 3) бродіння (на місці зберігання неякісних продуктів харчування).

Також присутні (присутні раніше) різні речовини: лікарські, парфумерні, лакофарбові [3, с. 232].

Основними джерелами слідів людини є:

- 1) виділення з організму людини (плями крові, в тому числі сухої, сечі, сперми, волосся тощо);
- 2) особисті речі (зношене взуття і одяг, носова хустинка, годинник з ремінцем, гребінець, окуляри);
- 3) предмети, що перебували в контакті з людиною короткий час, але не менше 30 хвилин.
- 4) сліди (ніг чи взуття на ґрунті чи снігу) [2, с. 231–233].

Отже, одорологією є галузь криміналістичної техніки, що досліджує фізичні й біологічні закономірності механізмів утворення і збереження слідів запаху та розробляє на цій основі методи, прийоми і засоби виявлення, консервації, дослідження і використання слідів запаху з метою розслідування подій, що мають ознаки злочину. Одорологія є перспективним напрямком у системі розкриття та розслідування злочинів.

Список використаних джерел:

1. Біленчук П. Д. *Криміналістика: підручник* / П.Д. Біленчук. – Київ: Атіка, 1998 – С. 455–456.
2. Салтевський М.В. *Криминалистическая одорология* / М.В. Салтевский. – Киев: НИ і РИО КВШ МВД СССР, 1986. – С. 231-233.
3. Салтевський М.В. *Криміналістика (у сучасному викладі): підручник* / Салтевський М.В. – К.: Кондор, 2008. – С. 232.

Тараніч Є. А.
ад'юнкта кафедри оперативно-розшукової діяльності
(Національна академія внутрішніх справ)

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ У ПРОТИДІІ ЗЛОЧИНАМ, ПОВ'ЯЗАНИМ З НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ НАРКОТИКІВ

Зловживання наркотичними засобами та психотропними речовинами і їх незаконний обіг мають для всіх держав світу згубні наслідки незалежно від рівня їх розвитку, адже вони торкаються всіх секторів суспільства. Їх нелегальне розповсюдження охоплює широкі кола нашого суспільства і сприяє зростанню рівня злочинності, смертності населення, трагедії сімей та руйнуванню багатьох людських доль.

Для нашої держави стало характерним зростання масштабів зловживання наркотичними засобами та психотропними речовинами, що пов'язано зі швидкими змінами соціально-економічних умов, а також збільшенням пропозицій і підвищенням попиту на них [1, с. 23].

Сучасні тенденції розвитку глобальних комп'ютерних та телекомунікаційних мереж сприяють розповсюдженню нових видів та форм злочинної діяльності, у т.ч. у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. Все частіше наркоділки використовують «кібер-простір» у злочинних цілях (пропозиція та продаж наркотиків, обмін інформацією, координація дій тощо).

Для ефективної протидії наркозлочинам, скоєних з використанням Інтернет мережі, необхідна тісна взаємодія працівників уповноважених оперативних підрозділів та слідства, із залученням фахівців, які мають відповідні спеціальні знання та професійні навички в галузі комп'ютерних технологій, здатних вести комп'ютерну розвідку в Інтернет мережі щодо пошуку та фіксації фактичних даних про протиправну діяльність осіб, які займаються незаконними операціями з наркотиками та належно оформляти отримані результати відповідно до вимог кримінально-процесуального законодавства [2, с. 76].

У ході виявлення інформації щодо незаконного обігу нар-

котиків, та її незаконному розповсюдженні у мережі Інтернет дії працівників оперативних підрозділів повинні бути спрямовані на встановлення наступних обставин:

- встановлення факту незаконного розповсюдження інформації щодо купівлі-придбання наркотичних засобів через мережу Інтернет;
- встановлення осіб, які причетні до незаконного розповсюдження наркотичних засобів за допомогою мережі Інтернет;
- встановлення обставин, які сприяють вчиненню злочинів даної категорії.

Труднощі виявлення та розслідування злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків, скоєних з використанням комп'ютерних мереж зумовлені наступними чинниками:

- встановлення місця скоєння злочину та його суб'єкта;
- слабкі зв'язки між ланками в системі доказів;
- відсутня можливість спостерігати і фіксувати докази візуально;
- використання наркозлочинцями засобів шифрування інформації;
- використання наркозлочинцями безконтактних форм «купівлі-продажу» наркотиків [3, с. 30].

Усе це потребує впровадження нових форм та методів роботи працівників оперативних та слідчих підрозділів у протидії наркозлочинам в комп'ютерних мережах. Лише ретельне документування та правильне проведення слідчих (розшукових) дій за злочинами у сфері незаконного обігу наркотиків, що здійснюється за допомогою мережі Інтернет, дозволить притягнути до кримінальної відповідальності всіх причетних до цього осіб.

Список використаних джерел

1. Дії працівників патрульної поліції при виявленні правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків [Текст] : метод. рек. / [Стрільців О. М., Окушко А. В., Тараніч Є. А. та ін.]. – К. : Нац. акад. внутр. справ, ФОР Кандиба Т. П. – 2017. – 44 с.
2. Пошук, виявлення, фіксація та вилучення об'єктів у кримінальних провадженнях щодо наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів [Текст] : мет. рек. / [О. М. Стрільців, В. В. Арешонков, В. В. Юсупов та ін.]. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2016.

– 76 с.

3. *Кваліфікація та розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним збутом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів за допомогою мережі Інтернет : метод. реком. [Текст] // [О. Ю. Татаров, О. М. Стрільців, В. Б. Школьний та ін.]. – К. : ГСУ МВС України, Нац. акад. внутр. справ. – 2012. – 30 с.*

Теслюк І. О.

старший науковий співробітник
відділу організації наукової роботи
кандидат юридичних наук
(Одеський державний університет внутрішніх справ)

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ ПІД ЧАС ОГЛЯДУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ВБИВСТВА

У науковому світі досить різнобічним є дослідження актуальних питань, що стосуються розслідування вбивства. Останнім часом, належна увага приділяється і криміналістичним методам, за допомогою яких проводяться слідчі (розшукові) дії зокрема, відносно вчиненого вбивства. Дослідження наукових публікацій дає змогу встановити той факт, що під час такої слідчої (розшукової) дії як огляд під час розслідування вбивства, незамінним помічником та криміналістичним інструментарієм є метод криміналістичного прогнозування.

Вважається, що дослідження застосування методу криміналістичного прогнозування під час огляду при розслідуванні вбивства є особливо доцільним. Оскільки під час проведення огляду відносно вчиненого вбивства, у органів досудового розслідування виникає можливість отримати інформацію про вчинений злочин, спосіб та обставини, виявити та вилучити сліди, спрогнозувати та висунути версії з приводу встановлення суб'єкта (ів) злочину.

Оглядаючи, слідчий відшукує та накопичує інформацію, за допомогою якої вирішуються поставлені задачі та відповіді на запитання. Криміналістичне прогнозування застосовується на всіх етапах огляду.

Метою криміналістичного прогнозування під час огляду

при розслідуванні вбивства є передбачення наслідків вбивства через пізнання імовірного минулого та через припущення імовірного майбутнього, задля планування та реалізації слідчим тактичних рішень.

Завданнями криміналістичного прогнозування під час огляду при розслідуванні вбивства є передбачення:

а) можливої поведінки злочинця під час підготовки до вчинення злочину, безпосередньо при вчиненні вбивства та після нього;

б) способу та мотиву вбивства, причин та умов;

в) імовірної поведінки потерпілого (трупа) до вбивства;

г) імовірності виявлення особи злочинця, його співучасників;

д) можливих шляхів пошуку вбивці, виявлення свідків та ін.

Суб'єктами криміналістичного прогнозування під час огляду при розслідуванні вбивства є: слідчий, оперативний працівник, експерт, фахівець, тобто ті особи, що або задіяні або залучені до огляду.

Об'єктом криміналістичного прогнозування під час огляду при розслідуванні вбивства є: виявлені сліди вбивства а також інформація, вилучена внаслідок огляду.

Слід зазначити, що криміналістичне прогнозування застосовується на всіх етапах огляду місцевості, приміщення, речей чи документів, що мають відношення до вчиненого злочину.

Так, в загальному, *на підготовчому етапі* проведення огляду відносно вбивства, на прикладі огляду місця вбивства, слідчий повинен виконати ряд організаційних підготовчих заходів та застосувати метод криміналістичного прогнозування задля передбачення:

– необхідності залучення спеціалістів різних галузей знань (медика, психолога, психіатра, вибухотехніка, пожежника тощо);

– злагодженості роботи слідчо-оперативної групи (враховуючи міжособистісні стосунки);

– необхідності збереження слідів вбивства;

– використання необхідних технічних засобів тощо.

По прибутті на місце огляду, де було вчинено вбивство,

на робочому етапі, упевнившись, що прийняті всі заходи щодо збереження слідів злочину, по загальній картині побаченого, слідчий прогнозує події, що мають ознаки злочину в минулому та припускає настання певних подій в майбутньому. Для того, аби прогнозні дані мали високу ефективність, слідчий вчиняє такі дії:

1) встановлює об'єктивну сторону злочину (вбивства), тобто місце і час вчинення злочину, знаряддя та спосіб, обставини і механізм події, наслідки злочину і причинний зв'язок між діями злочинців та їх наслідками;

2) визначає просторові і часові межі, черговість вчинення певних дій чи проходження певних подій;

3) встановлює можливий спосіб вчинення злочину в певних умовах;

4) отримує відомості про нанесені травми, що призвели до смерті, тощо;

5) встановлює хід подій, що відбувались одночасно зі злочином;

6) моделює події, що відбулись.

На робочому етапі огляду місця вбивства слідчому важливо поставити перед собою ряд запитань. Таким чином, відповіді на ці запитання нестимуть інформативну основу для побудови прогнозних варіантів, що в подальшому унеможливить настання негативних наслідків.

Застосування методу криміналістичного прогнозування важливе під час огляду при розслідуванні вбивства задля передбачення:

- особистості злочинця та його мотиву вчинення злочину;
- моделі поведінки злочинця під час підготовки до злочину, під час скоєння злочину та після нього;
- наслідків форми вилучення слідів;
- наслідків поведінки слідчого та учасників слідчо-оперативної групи;
- способу маскуванню злочинцем слідів вбивства;
- напрямків пошуку слідів злочину;
- імовірних напрямків пошуку нових джерел доказів;
- способу вбивства.

Отже, доцільність застосування методу криміналістично-

го прогнозування виникає протягом всього періоду розслідування вбивства, під час проведення всіх необхідних слідчих (розшукових) дій. Більше того, прогнозні варіанти можуть змінюватись, відхилятись та коректуватись протягом всього процесу розслідування вбивства.

Таким чином, підводячи підсумки, варто зазначити, що вміле використання органами досудового розслідування спеціальних знань щодо застосування криміналістичних методів, у тому числі й методу криміналістичного прогнозування, під час огляду при розслідуванні вбивства, є запорукою швидкого та ефективного розслідування злочину.

Список використаних джерел:

1. Конституція України [Електронний ресурс] : закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР із змін., внес. згідно із Законами України та Рішеннями Конституційного Суду : за станом на 30.09.2016 № 1401-19. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.

2. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] : закон України від 05.04.2001 № 2341-III із змін., внес. згідно із Законами України та Рішеннями Конституційного Суду : за станом на 02.11.2016 № 1666-19. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] : закон України від 13. 04. 2012 № 4651-VI із змін., внес. згідно із Законами України : за станом на 08.10.2016 № 1491-19, 1492-19. – Електрон. дан. (2 файли). – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.

4. Про Національну поліцію [Електронний ресурс] : закон України від 02.07.2015 № 580 -VIII із змін., внес. згідно із Законами України : за станом на 05.10.2015 № 1404-19. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.

Ткач В. Р.
начальник відділу
криміналістичного забезпечення слідчого управління
(ГУНП у Львівській області)

УПРАВЛІННЯ НА МІСЦІ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ. АЛГОРИТМ ДІЙ ТА РОЗПОДІЛ ОБОВ'ЯЗКІВ УЧАСНИКІВ – ЗАПОРУКА УСПІШНОГО ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Реформування Національної поліції України, триваючий процес, який, на ряду із іншими задачами, полягає у підборі та підготовці персоналу, зміцненні матеріально-технічного забезпечення, розробки та впорядкуванні норм права, що регламентують діяльність правоохоронних органів.

Ефективна робота правоохоронних органів на місці вчинення злочину повинна регламентуватися інструкцією, що визначає чітку послідовність дій як працівників, які прибувають першими на місце події так і працівників відповідальних за проведення слідчих (розшукових) дій. Знання поліцейськими своїх задач та розмежування функцій сприяє збереженню первинної обстановки та обставин події, забезпечує належне з'ясування і фіксування обставин і вилучення слідів злочину.

До даної інструкції, на нашу думку, потрібно внести наступні розділи:

1. Первинне реагування на повідомлення про подію, алгоритм з'ясування інформації про обставини. Дії персоналу, який прибуває на місце вчинення злочину першим. Заходи, із забезпечення охорони місця події.

2. Прибуття на місце події осіб відповідальних за проведення слідчих (розшукових) дій. Отримання первинної інформації.

3. Алгоритм проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема огляду місця події. Управління на місці вчинення злочину. Розмежування функцій, визначення послідовності дій учасників.

4. Завершення проведення слідчих (розшукових) дій, оформлення результатів.

5. Обладнання, що використовується при проведенні слідчих (розшукових) дій.

Важливим аспектом реагування на повідомлення про вчинення злочину, є об'єктивне та повномірне з'ясування обставин, що сприяє подальшому вжиттю необхідних заходів. Персонал, який скеровується на місце вчинення злочину, повинний володіти інформацією про вид події, і на основі цього планувати свої подальші дії. По прибуттю на місце події, перш за все, необхідно з'ясувати загрози життю і здоров'ю осіб та працівників поліції. За необхідністю – вжити заходів до їх усунення. З'ясувати обставини та свідків події. Вжити заходи щодо збереження обстановки місця події і недопущення контамінації слідів. За необхідності огородити місце злочину та не допускати сторонніх осіб. При прибутті осіб, відповідальних за проведення слідчих (розшукових) дій, довести до їх відома, усю отриману інформацію.

Особи, відповідальні за проведення слідчих (розшукових) дій, по прибуттю на місце їх проведення, з'ясовують додаткову інформацію, на основі чого планують подальші дії. Визначають межі місця події, процедуру проведення, учасників слідчих (розшукових) дій та необхідне техніко-криміналістичне обладнання. Порушення алгоритму дій, неодмінно призведе до негативних наслідків.

Результати проведених дій необхідно належно оформити відповідно до вимог Закону. Важливим фактором успішного проведення слідчих (розшукових) дій є наявність належного техніко-криміналістичного обладнання та навиків його застосування, створення належних умов праці, наприклад, забезпечення освітлення в темну пору доби.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. (зі змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua>.
2. Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України: Наказ МВС України 06.07.2017 № 570 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua>.
3. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслі-

дуванні: Наказ МВС України 07.07.2017 № 575 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua>.

4. Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події: Наказ МВС України від 03.11.2015 № 1339 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua>.

5. Робота на місці злочину. Управління. Лабораторний відділ. Оперативна група зі збору доказів. Федеральне бюро розслідувань Сполучені Штати Америки.

6. *Crime Scene Investigation. A Guide for Law Enforcement* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nfstc.org.

Цільмак О. М.

професор кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії
доктор юридичних наук, професор
(Одеський державний університет внутрішніх справ)

АЛГОРИТМ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ М.Ф. КВІНТИЛІАНА «ЕВРИСТИЧНІ ЗАПИТАННЯ»

Сьогодні органи правопорядку потребують у компетентних фахівцях. Однак, сучасна юридична освіта спрямована на озброєння осіб, які навчаються, тільки професійно важливими знаннями. Тоді як практичні уміння у них не формуються. Слід також наголосити, що у підручниках з кримінального права та процесу, криміналістики, кримінології досить часто можна зустріти перелік тих методів, що необхідно застосовувати на практиці майбутнім фахівцям правопорядку. Однак, алгоритм їх застосування не надається. Тому, на базі Одеського державного університету внутрішніх справ започаткований у 2016 році проєкт «Сучасні методи досудового розслідування кримінальних правопорушень». Основною метою якого є опис алгоритму застосування методів досудового розслідування кримінальних правопорушень.

Отже, нами був модифікований до умов досудового розслідування кримінальних правопорушень метод М.Ф. Квінтіліана (від. лат. *Marcus Fabius Quintilianus*) «Евристичні запитання» [1]. Суть методу полягає у тому, що необхідно винайти відпові-

ді на сім ключових запитань: хто? (суб'єкт), що? (об'єкт), навіщо? (мета), де? (місце), чим? (засоби), як? (метод, спосіб), коли? (час). Потім ці питання в певній послідовності поєднати між собою (наприклад, 1 з 2, 1 з 3..., 1 з 4..., ...1 з 7; потім 2 з 3, 2 з 4..., ...2-7 і так далі) та знову винайти відповіді. Марк Квінтіліан стверджував, що ці поєднання породжують масу нових, часом зовсім несподіваних запитань та надають можливість відшукати істину [1].

Метод «Евристичні запитання» доцільно застосовувати під час побудови та перевірки криміналістичних версій для збору додаткової інформації в умовах проблемної ситуації чи упорядкування вже наявної інформації у процесі вирішення поставленого завдання. Він може використовуватися як індивідуально, так й у групі, однак, групова робота є найбільш ефективною формою. Головною метою методу є винайдення відповідей на запитання для встановлення об'єктивної істини у кримінальному провадженні.

Алгоритм застосування методу М.Ф. Квінтіліана «Евристичні запитання» такий:

1. Слідчий (старший СОГ або СГ) запрошує на нараду суб'єктів досудового розслідування (членів СГ або СОГ). Слідчий (старший СОГ або СГ) пропонує озвучити усю відому інформацію щодо певного кримінального правопорушення та виокремити позиції, які залишаються невідомими.

2. Слідчий (старший СОГ або СГ) разом з суб'єктами досудового розслідування (членами СОГ або СГ) формулюють проблемні питання, які підлягають вирішенню.

3. Слідчий (старший СОГ або СГ) пропонує застосувати метод «Евристичні запитання» з метою аналізу кримінального правопорушення з різних сторін задля винайдення відповідей на ключові запитання. Слідчий (старший СОГ або СГ) послідовно ставить перед собою та суб'єктами досудового розслідування (членами СОГ або СГ) сім ключових запитань: «Хто? (суб'єкт)»; «Що? (об'єкт)»; «Навіщо? (мета)»; «Де? (місце)»; «Чим? (засоби)»; «Як? (метод, спосіб)»; «Коли? (час)». Усі варіанти відповідей на кожне запитання слідчий (старший СОГ або СГ) фіксує у семи колонках (хто, що, навіщо, де, чим, як, коли) на першому аркуші формату А1 (або дошці).

Слідчий (старший СОГ або СГ) після кожного запитання, підводить підсумки та пропонує визначити ієрархію ідей-відповідей – від найбільш достовірної до найменш достовірної. Усі варіанти ідей-відповідей слідчий (старший СОГ або СГ) фіксує у прямокутниках посередині другого аркушу формату А1 (або дощці) зверху униз.

Головними правилами на цьому етапі є: 1) не переходити до пошуку відповідей на інші запитання доти, доки не будуть відпрацьовані усі варіанти ідей-відповідей на запитання; 2) переходити до визначення ієрархії усіх ідей-відповідей на запитання, – від найбільш достовірних до найменш достовірних тільки тоді, коли перелік ідей-відповідей на запитання припинився.

4. Слідчий (старший СОГ або СГ) пропонує послідовно, починаючи з найбільш достовірної ідеї та закінчуючи найменш достовірною, поєднати ідеї-відповіді параметру «Хто?» з іншими категоріями відповідей (наприклад, 1 з 2, 1 з 3..., 1 з 4..., ...1 з 7; потім 2 з 3, 2 з 4..., ...2-7 і так далі) та на кожну пару з цих поєднань винайти відповідь або генерувати ідею (припущення). Усі варіанти ідей-відповідей слідчий (старший СОГ або СГ) фіксує на другому аркуші формату А1 (або дощці), розміщуючи їх поруч з вже зафіксованими ідеями-відповідями, з'єднавши стрілками отримані пари.

Слід підкреслити, що слідчий (старший СОГ або СГ) може активувати пошук найбільш імовірних і достовірних фактичних даних та інформації щодо конкретного злочину, задаючи суб'єктам досудового розслідування (членам СОГ або СГ) запитання формату: «А що, якщо все відбувалося не так, а навпаки?»; «А що, якщо замінити цю ідею (припущення) на протилежну?»; «А що, якщо вирішити тільки частину завдання?». Тим самим відбувається пошук ідей та припущень стосовно предмета дослідження.

Головними правилами на цьому етапі є: 1) не переходити до пошуку відповідей на інші комбінації запитань доти, поки не будуть відпрацьовані усі варіанти ідей-відповідей на них; 2) переходити до визначення ієрархії усіх ідей-відповідей на комбінації запитань, – від найбільш достовірних до найменш досто-

вірних тільки тоді, коли перелік ідей-відповідей на комбінацію запитань припинився.

5. Слідчий (старший СОГ або СГ) пропонує суб'єктам досудового розслідування (членам СОГ або СГ) подивитися на отримані варіанти ідей-відповідей та сформулювати криміналістичні версії. Для кращого запам'ятовування варіантів криміналістичних версій, а також для подальшого полегшення процесу складання плану їх перевірки, рекомендуємо записати кожную версію на окремий аркуш формату А4. *Термін виконання – 10-20 хвилин.*

6. Слідчий (старший СОГ або СГ) пропонує суб'єктам досудового розслідування (членам СОГ або СГ) визначити з генерованих криміналістичних версій провідні, допоміжні, запасні та ті, які не мають значення для кримінального провадження. Слідчий (старший СОГ або СГ) нумерує аркуші формату А4 за порядковим номером – від найбільш достовірної криміналістичної версії до найменш достовірної.

7. Слідчий (старший СОГ або СГ) підводить підсумки роботи та пропонує визначити основні оперативно-розшукові заходи та слідчі (розшукові) дії, що необхідні для перевірки криміналістичних версій.

На заключному етапі застосування методу «Евристичні запитання» слідчий (старший СОГ або СГ) розробляє план оперативно-розшукових заходів та слідчих (розшукових) дій по перевірці криміналістичних версій. Планування рекомендується розпочинати із заходів щодо перевірки найбільш достовірних криміналістичних версій.

Таким чином, зазначений метод сприятиме: 1) зниженню до оптимального рівня проблемності задачі досудового розслідування; 2) поділу задачі на підзадачі; 3) винайденню нових тактичних рішень. Вважаємо, що таким чином повинні бути описані усі сучасні методи досудового розслідування.

Список використаних джерел:

1. Квинтилиан М. Ф. Двенадцать книг риторических наставлений / Пер. с лат. [неполный] А. Никольского. – СПб, 1834. – Ч. 1. – 486 с.
2. Криміналістичні засоби та методи розкриття та розслідування правопорушень: підручник // О.М. Цільмак., О.Є. Користін,

Черенков А. М.

аспірант наукової лабораторії досліджень
проблем досудового розслідування
(Національна академія внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМАТИКА ДОКАЗУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ЗБАГАЧЕННЯ

З моменту встановлення в Україні кримінальної відповідальності між науковцями та практиками в ході дослідження проблем застосування статті 368-2 Кримінального кодексу України (незаконне збагачення) виникло багато дискусійних питань. Здебільшого предметом розгляду були проблеми змісту диспозиції даної статті в часі, конструкції передачі майна близьким родичам та іншим особам, та співвідношення з гарантованою статтею 62 Конституції України презумпцією винуватості. Методика доказування незаконного збагачення перебуває на етапі формування, а тому потребує теоретичного та практичного осмислення.

Доказування незаконно збагачення були предметом дослідження як українських так і зарубіжних науковців, зокрема: Л.П. Брич, Т.М. Тертиченка, О.О. Дудорова, В.І. Тютюгіна, М.І. Мельника, В.В. Лунєєва, В.Н. Кубальського, В.М. Боркова, В.М. Киричко, В.М. Трепака, А.С. Політової, Д.О. Гарбазейта інших. Здебільшого дослідження стосувалися кримінально-правового аспекту, а аспекти доказування при розслідуванні незаконного збагачення в достатній мірі не досліджувались. Тому на сьогоднішній день, співвідношення доказування незаконного збагачення із дотриманням презумпції невинуватості, доказування часу отримання неправомірної вигоди в аспекті відсутності зворотної дії ст. 368-2 КК України в часі залишаються дискусійними та невирішеними.

В часових рамках відлік першого етапу формування методики доказування починається з моменту встановлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення, після прий-

няття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» № 3207-VI від 07.04.2011 до вступу в дію Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» № 198 –VIII від 12.02.2015.

За результатами аналізу статистичної звітності Генеральної прокуратури України (далі ГПУ) [2], та аналізу вироків, які знаходяться у Єдиному державному реєстрі судових рішень, встановлено, що за період з 2011 року до березня 2015 року судами першої інстанції винесено 1 вирок за ст. 368 – 2 КК України, аналізом якого встановлено, що даним вироком затверджена угода про визнання винуватості, а за обставинами викладеними у вирoku, дії обвинуваченого реально підпадають під кваліфікацію за ч. 2 ст. 368 КК України в редакції, чинній станом на 2013 рік. Це обумовлено тим, що диспозиція статті за змістом та способом вчинення злочину відповідала ст. 368 КК України практика доказування якого була сформована попередніми роками.

Початок наступного етапу формування практики доказування обумовлений змінами, внесеними в диспозицію статті 368-2 КК України на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» № 198 –VIII від 12.02.2015. Диспозицію статті 368-2 КК України уточнено та викладено в такій редакції: «набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність активів у значному розмірі, законність підстав набуття яких не підтверджено доказами, а так само передача нею таких активів будь-якій іншій особі». Дані зміни дозволили розрізняти склади цих злочинів, а відповідно, практика доказування даного виду злочину почала формуватися більш активно і на даний час перебуває на етапі свого становлення.

Саме після зміни диспозиції ст. 368-2 КК України у 2016 - 2017 роках розпочато досудове розслідування у 46-ти кримінальних провадженнях. Тільки Національним антикорупційним

бюро України протягом 2015-2017 років розпочато 34 кримінальних провадження про незаконне збагачення, в яких 2 особам повідомлено про підозру та 1 обвинувальний акт скеровано до суду [3]. Разом з тим, внесення змін в диспозицію статті 368-2 КК України не усунуло складнощів, пов'язаних із доказуванням, а початковий етап формування методики доказування даного виду злочину обумовлює необхідність дослідження проблем, з якими стикаються слідчі в своїй діяльності.

Серед основних проблем доказування незаконного збагачення, як вже було зазначено вище, є дія ст. 368-2 КК України в часі; доказування факту передачі майна близьким родичам та іншим особам; співвідношення з гарантованою статтею 62 Конституцією України презумпцією винуватості, тощо. На сьогодні, основною проблемою доказування статті 368-2 КК України стала практична неможливість доказування факту володіння та приналежності службовій особі рухомих та нерухомих об'єктів, та інших цінностей. В деякій мірі дана проблема була вирішена з прийняттям Закону України «Про запобігання корупції» стаття 45 якого зобов'язала усіх осіб уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування подавати електронні декларації. Однак попри це, доказування факту володіння майном створює значні складнощі в діяльності органів досудового розслідування.

Розкриваючи співвідношення положень статті 368-2 КК України з закріпленою в Конституції України презумпцією невинуватості слід зазначити, що імплементація конвенційного положення про незаконне збагачення в національному законодавстві, на думку переважної більшості фахівців, суперечить Конституційному принципу презумпції невинуватості (ч. 1 ст. 62 Конституції України), зокрема ч. 2 ст. 2 КК. Так, у ст. 62 Конституції України вказано, що особа вважається не винуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину. Обвинувачення не може ґрунтуватися на припущеннях [4]. І хоча при проведенні досудового розслідування органами досудового розслідування у кримінальних провадженнях склалася практика

забезпечення презумпції невинуватості і доведення вини правоохоронними органами, думки науковців розділилися. Частина науковців дотримується думки, що презумпція невинуватості не є перешкодою для законодавчого закріплення кримінальної відповідальності за діяння до тих пір, поки принципи розумності та пропорційності належним чином дотримуються [5, с. 14]. Інші науковці стверджують, що чинна редакція ст. 368-2 КК України створює ситуацію, коли всі державні службовці потенційно винні у незаконному збагаченні, адже вона дозволяє більшості з них формально-юридично пред'явити претензії через кримінальне провадження щодо законності набуття активів, що змушує особу самостійно доводити законність набуття активів, що суперечить практиці ЄСПЛ [6]. Проблема доказування в розрізі суперечності презумпції невинуватості полягає у тому, що органам уповноваженим на боротьбу з корупцією, перш за все, необхідно використовувати докази, джерелом яких не може бути потенційний підозрюваний, при цьому специфіка доказування незаконного збагачення як раз вимагає отримання пояснень відповідної службової особи про набуття нею активів у власність.

Розглядаючи проблеми доказування вчинення злочину у формі передачі активів будь-якій іншій особі, законність підстав набуття яких не підтверджено доказами, варто повернутися в часових рамках до моменту набуття таких активів, і з'ясувати чи була особа суб'єктом даного злочину на момент набуття активів. Саме ця обставина підлягає доказуванню і свідчить про наявність чи відсутність складу злочину.

Важливим у процесі доказування також за результатами проведення процесуальних дій є встановлення розміру таких активів і хронологія їх набуття, а також час та спосіб їх передачі будь-якій особі, що відповідно має бути зафіксовано і мати доказову силу.

Таким чином, здійснивши аналіз формування практики доказування, мною визначено, що до основних проблем доказування незаконного збагачення є дія ст. 368-2 КК України в часі; доказування факту передачі майна близьким родичам та іншим

особам; співвідношення з гарантованою статтею 62 Конституції України презумпцією винуватості.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2011 року № 2341-III // Офіційний інтернет портал Верховної ради України: [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

2. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення 2013-2017 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.qp.gov.ua/ua/stst2011.htm>.

3. Звіт про діяльність НАБУ за 1 півріччя 2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://nabu.gov.ua/sites/default/files/reports/zvit_sayt_10.08.2017.pdf.

4. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-вр // Офіційний інтернет портал Верховної ради України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

5. On the Take: Criminalizing Illicit Enrichment to Fight Corruption / Lindy Muzila, Michelle Morales, Marianne Mathias, Tammar Berger // Washington, DC: World Bank. DOI: 10.1596/978-0-8213-9454-0. – 2012. – р. 106 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://star.worldbank.org/star/sites/star/files/on_the_takecriminalizingillicitenrichmenttofightcorruption.pdf (14).

6. Трепак В.М., Стаття про незаконне збагачення посадовців стала фікцією, що ускладнює боротьбу з корупцією / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dt.ua/POLITICS/stattya-kk-pro-nezakonne-zbagachennya-posadovciv-stala-fikciyeyu-scho-uskladnyuye-borotbu-z-korupciyeyu-trepak-225714.html>.

Наукове видання

**ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНЕ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ**

Збірник тез
науково-практичного семінару

01 грудня 2017 року

Опубліковано в авторській редакції

Підписано до друку 30.11.2017
Формат 60х84/8. Папір офсетний. Умовн. друк арк. 14,12.
Тираж 100 прим.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.